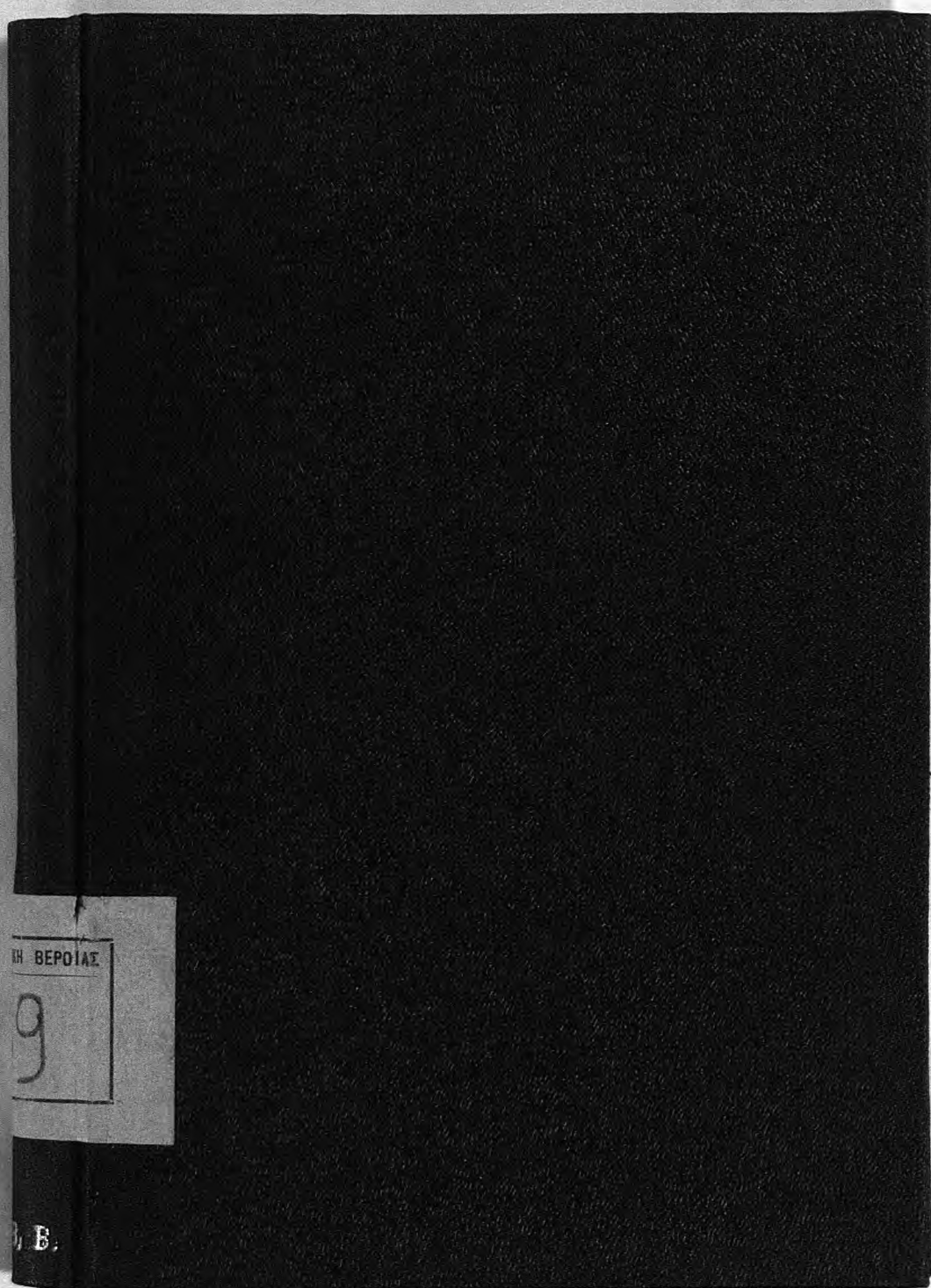

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
 +200 ΒΕΡΟΙΑΣ
 Αριθ. ελς 189
 Δωρεά: Δημ. Παπα-
 Εξ αγοράς Σοπαύλου, Γυμνασίου
 647R 00068

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΤΗΣ ΕΝ ΤΟΙΣ ΑΝΩΤΕΡΟΙΣ ΕΚΠΑΓ-
ΔΕΥΤΗΡΙΟΙΣ, ΙΔΙΩΣ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟΙΣ,
ΜΑΘΗΤΕΥΣΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ.

Υ Π Ο

Α. ΔΙΟΜΗΔΟΥΣ ΚΥΡΙΑΚΟΥ,

Δ. Φ. ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΕΝ ΤΩ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΩ: ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ
ΡΙΖΑΡΕΙΩ: ΣΧΟΛΗ.

Ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

B

Βιβλ. Βιβλιοθήκη

Αρ. Εισ. 189

ΑΘΗΝΗΣ.

ΤΥΠΟΙΣ «ΠΡΟΟΔΟΥ.»

Δημόσιον Κεντρικὴν Βιβλιοθήκην Βεροῦν
1880.

Τῷ ἀναγνώστῃ!

Λαβόντες ἀφορμὴν νὰ διδάξωμεν τὸ μάθημα τῆς Χριστιανικῆς Κατηχήσεως πρὸς μαθητρίας, εἶδομεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἠναγκασμένους νὰ συντάξωμεν ἐπίτηδες κείμενόν τι Κατηχήσεως χάριν αὐτῶν, τὸ ὅποσον ἐκδίδομεν νῦν εἰς φῶς, ἐλπίζοντες, ὅτι καὶ ἄλλοις ἴσως δύναται νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τούτου. Αἱ μέχρι τοῦδε γενόμεναι Κατηχήσεις εἶχον ὑπ' ὄψιν μαθητὰς ἄρρενας, οὐχὶ μαθητρίας. Καὶ ὁ ἐλαχίστην δὲ πείραν ἔχων τῆς πρὸς κόρας διδασκαλίας, γνωρίζει, ὅτι ὅ,τι πρὸς νέους δύναται νὰ διδαχθῇ, δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ οὕτως ἀπλῶς καὶ πρὸς διδασκαλίαν πρὸς νέας γινομένην. Πολλὰ πράγματα ἐν ταῖς Κατηχήσεσι λέγονται οὕτω γυναικῶς καὶ ἀνεπιφυλάκτως, ὥστε οὐ μόνον δὲν δύνανται νὰ ὠφεληθῶσιν ἐν τῇ μελέτῃ αὐτῶν κοράσια, ἀλλὰ καὶ τὰ μάλιστα νὰ βλαθῶσι, κινδυνεύοντα νὰ ἀπολέτῃσι τὴν αὐτοῖς ἔμφυτον αἰδημοσύνην ἐκείνην, ἣτις εἶναι ὁ ἀριστος στολισμὸς αὐτῶν καὶ ὁ ἀσφαλέστατος φρουρὸς κατὰ πάσης ἡθικῆς παρεκτροπῆς. Ἄς λάβῃ ὁ βουλόμενος ὑπ' ὄψιν, τίνα πράγματα λέγονται καὶ πῶς ἐν ταῖς Κατηχήσεσιν ἐν τοῖς περὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου καὶ ἐν τῇ ἐξηγήσει τῆς ὁγδόης ἐντολῆς, καὶ θὰ δικαιώσῃ ἡμᾶς πληρέστατα. Τὰ αὐτὰ πράγματα, ὅταν ἡ διδασκαλία γίνηται πρὸς παρθένους, πρέπει νὰ διδαχθῶσιν εὐσχημότερον καὶ μᾶλλον περιεκαλυμμένως. Ἐπειτα χάριν τῶν μαθητριῶν πρέπει τὰ πράγματα νὰ ἐκτιθένται σαφέστερον, διότι ἡ διάνοια

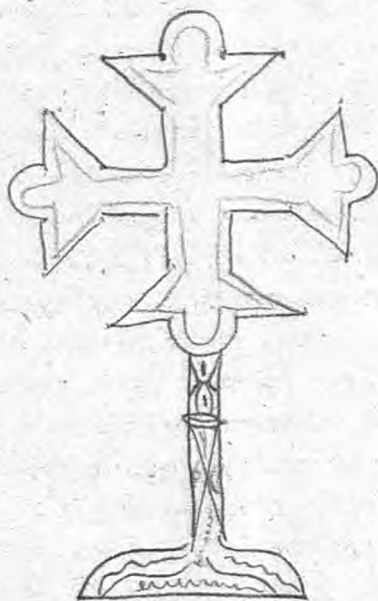
αὐτῶν δὲν εἶναι πάντοτε ἡσκημένη εἰς τὸ σκέπτεσθαι
περὶ θεωριῶν ὅταν ἡ τῶν νέων, καὶ διότι αἱ μαθήτραι
συνήθως δὲν εἶνε οὕτω καλῶς προπαρασκευασμέναι καὶ
διὰ τασούτων γνώσεων προητοιμασμέναι, μεθ' ὧν ἐ-
κεῖνοι. Πρὸς τοῦτοις ὅταν πρὸς μαθητρίας διδάσκει, ἐν
τὴν Κατηχήσιν, δὲν πρέπει νὰ νομίζωμεν, ὅτι ἔχομεν
ἐνώπιον ἡμῶν μέλλοντας θεολόγους, καὶ διὰ τοῦτο οὐ-
δεμίᾳ χρεῖα εἶνε νὰ πραγματευώμεθα χάριν αὐτῶν τὰς
δογματικὰς ἀληθείας τῆς χριστιανικῆς θρησκείας μεθ'
ὅλων ἐκείνων τῶν λεπτοτήτων καὶ ἀκριβολογιῶν,
αἷας σιγήθως βλέπομεν ἐν ταῖς Κατηχήσεσι, καὶ αἵτι-
νες ἀρμόζουσι μᾶλλον εἰς ἐπιστημονικὰ δογματικὰ ἔργα.
Ἡ Κατήχησις ἐν γένει δὲν εἶναι δογματικὴ σκοπὸς αὐ-
τῆς δὲν εἶναι νὰ ἐκθέσῃ μεθ' ὅλης τῆς δυνατῆς ἀκριβείας
καὶ κατὰ πλάτος τὰ δόγματα, χωρὶς νὰ παραλείψῃ μη-
δὲ τὸ ἐλάχιστον· ἀλλὰ σκοπεῖ μόνον τὰ κυριώτατα ἄρ-
θρα τῆς πίστεως νὰ μεταδώτῃ εἰς τοὺς κατηχουμένους.
Τὰ τρία λοιπὸν ταῦτα ἐπεδιώξαμεν ἐν τῇ Κατηχήσει
ταύτῃ· πρῶτον ἐγράψαμεν περὶ πολλῶν πραγμά-
των εὐσχημότερον καὶ μεθ' ὅλης τῆς προσοχῆς τῆς
ἀπολύτως ἀναγκαίας οὕσης, ὅταν μάλιστα ἡ διδασκα-
λία γίνηται πρὸς νέας· δεύτερον ἐπεζητήσαμεν τὴν ἀ-
πλοποίησιν καὶ σαφήνειαν· καὶ τρίτον ἀπεφύγομεν
πᾶν ὅ,τι, πρὸς μαθητρίας γινομένης τῆς διδασκαλίας,
ἐθεωρήσαμεν περιττόν. Ἄλλως ἡκολούθησαμεν καὶ ἐν
τῇ συντάξει τῆς παρούσης Χριστιανικῆς Κατηχήσεως
ὡς πρὸς τὸ ὅλον οἰκισμὸν αὐτῆς τὸ αὐτὸ σχέδιον, τὸ
ὅποιον ἡκολούθησαν μέχρι τοῦδε καὶ οἱ ἄλλοι ὀρθόδοξοι
συγγραφεῖς τῆς Κατηχήσεως· δηλ. ἐθέσαμεν ὡς βάσιν
αὐτῆς ὡς πρὸς μὲν τὰ χριστιανικὰ δόγματα τὸ σύμβο-

λον τῆς πίστεως τὸ ὅποσον ἀναπτύσσομεν, ὡς πρὸς δὲ
 τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν τὸν δεκάλογον, ὃν ἐρμηνεύο-
 μεν. Μόνον ὡς πρὸς τρία σημεῖα θέλει εὐρεῖ ὁ ἀναγνώ-
 στης νέον τι ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Κατηχήσει, πρῶτον ὅτι ἐν
 τοῖς περὶ Ἀγίας Γραφῆς ὁμιλοῦμεν πλατύτερον ἢ
 συνήθως περὶ τῶν βιβλίων αὐτῆς, ἀναφέροντες τὰ κυ-
 ριώτερα ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν, διό-
 τι νομίζομεν, ὅτι οἱ μαθηταὶ οἱ διδασκόμενοι τὰ ἱερὰ μα-
 θήματα, ἐν εἰς ἀνὰ πᾶν βῆμα ἀπαντῶσι παραπομπὰς
 εἰς τὰ βιβλία τῆς ἀγίας Γραφῆς, ἐφ' ὧν κυρίως στηρί-
 ζονται τὰ μαθήματα ταῦτα, πρέπει νὰ ἔχωσι γινώσκιν
 τινα τῶν βιβλίων τούτων (θὰ ἦτο μάλιστα εὐκτέον νὰ
 ἔχωσι πάντες οἱ μαθηταὶ τὰς ἀγίας Γραφὰς κατ' οἶκον,
 ἵνα μελετῶντες τὰ ἱερὰ μαθήματα δύνωνται νὰ κατα-
 φεύγωσι, τὰς παραπομπὰς ἀκολουθοῦντες εἰς αὐτὰ τὰ
 ἱερὰ βιβλία καὶ νὰ μελετῶσι τὰ σημειούμενα χωρία, βίως
 ἐκ τῆς συνεχείας τοῦ λόγου κατανοῶσιν αὐτὰ ἀκριβέστε-
 ρον, καὶ συνειθίζωσιν ἐν γένει εἰς τὴν τοσοῦτον ὠφέλιμον
 μελέτην τῆς Γραφῆς)· δεύτερον, ὅτι ἐν τῷ περὶ Ἰησοῦ
 Χριστοῦ καὶ τῆς δι' αὐτοῦ γενομένης σωτηρίας κεφα-
 λαίῳ ἐκθέτομεν πλατύτερον ἢ ὡς συνήθως τὴν διδα-
 σκαλίαν τοῦ Κυρίου, ἣν οὕτω συντόμως καὶ ἀσαφῶς
 εὐρίσκει τις ἐν ταῖς ἄλλαις Κατηχήσεσιν, ὥστε οὐδε-
 μίαν ἀκριβῆ ἰδέαν αὐτῆς δύναται νὰ ἔχῃ, καὶ ὁμῶς εἶ-
 ναι ἀδύνατον νὰ ἐννοήσῃ τις, πῶς ἐγένετο ὁ Κύριος σω-
 τὴρ τοῦ κόσμου, ὅταν ἀγνοῇ τὴν σωτηριώδη καὶ θαυμα-
 σίαν διδασκαλίαν του, δι' ἧς ἐφώτισε τὸν κόσμον καὶ ἔ-
 σωσεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς πλάνης· καὶ τρίτον ὅτι ἐν τοῖς περὶ
 ἐκκλησιαστικῆς ἐκθέτομεν ἐν συντόμῳ τὴν ἱστορίαν αὐ-
 τῆς, ὅπερ δὲν πράττουσι συνήθως αἱ ἄλλαι Κατηχή-

σεις. Τοῦτο ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαῖον μάλιστα χάριν τῶν σχολείων ἐκείνων, ἐν οἷς δὲν διδάσκεται ὡς ἴδιον θρησκευτικὸν μάθημα ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία.

Οὕτω συντεταγμένην προσφέρομεν τὴν Κατήχησιν ταύτην εἰς τὸ κοινόν, εὐχόμενοι ἵνα ἀποδεχθῇ αὐτὴν εὐμενῶς, καὶ ἐλπίζοντες, ὅτι συντελοῦμεν δι' αὐτῆς καὶ ἡμεῖς τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῆς παρ' ἡμῖν θρησκευτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἣτις ἐμολογουμένως δὲν εὐρίσκεται ἐν ἀνθρῶπῳ κατὰστάσει. Νομίζομεν δὲ, ὅτι ἡ ὅλη ἐκπαίδευσις τοῦ ἔθνους θὰ χωλαίνῃ καὶ θὰ ἦναι ἐλλιπὴς, ἐφ' ὅσον ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἡ ἠθικὴ ἐκπαίδευσις θὰ γίνηται ἀτελῶς καὶ ἐλλιπῶς. Θὰ ὀνομάσωμεν ἀληθῶς πεπαιδευμένον τὸν νέον ἢ τὴν νέαν ἐκείνην, οἷτινες ἔχουσι μόνον ἴσως ἱκανὰς φιλολογικὰς, ἱστορικὰς, καὶ φυσικομαθηματικὰς γνώσεις, περὶ δὲ τῶν σπουδαιοτάτων καὶ ζωτικωτάτων ζητημάτων, τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν, ἀρ' ὧν κυρίως ἐξαρτᾶται ἡ ἠθικὴ μόρφωσις τοῦ ἀνθρώπου, περὶ Θεοῦ, περὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου, περὶ τῆς φύσεως, τῆς ἀξίας καὶ τοῦ προσρισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ περὶ τῶν ἠθικῶν αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν, τὸν πλησίον καὶ ἐκυτὸν καθηκόντων ἢ δὲν ἔχουσι παντάπασι πεποιθήσεις, ἢ ἔχουσι διεστραμμένας καὶ πεπλανημένας; Ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ ἐκπαίδευσις πρέπει ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς νὰ ἦναι ἡ κορωνὴς τῆς ὅλης ἐκπαιδεύσεως. Πολίτας ἐναρέτους καὶ μητέρας χρηστὰς θὰ ἔχωμεν μόνον, ὅταν ἀπὸ τῶν σχολείων ἐξερχόμενοι οἱ νέοι καὶ αἱ νέαι φέρωσι μεθ' ἑαυτῶν ἀκραδάντους καὶ πεφωτισμένους θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς πεποιθήσεις, ἄλλως ἢ τῇ θρησκείᾳ καὶ τῇ ἠθικῇ ξένη

ἡ πολεμία ἐκπαίδευσις μορφώνει μόνον δοκησιφόρους ἄνδρας καὶ ματαίους γυναῖκας. Οἱ ἀγαπῶντες τὸν τόπον τοῦτον καὶ ἐπιθυμοῦντες ὑπὲρ αὐτοῦ σῖσιον μέλλον, πρέπει νὰ εὐχῶνται καὶ νὰ ἐνεργῶσιν ὑπὲρ τῆς καλλιτέρας θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς ἡμετέρας γεολαίας.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΝ

ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

§ 1. Τί είναι χριστιανική Κατήχησις ; § 2. Τί είναι θρησκεία ἐν γένει ; § 3. Πόσα είναι τὰ εἶδη τῆς θρησκείας ; § 4. Τί είναι ἀποκάλυψις ; § 5. Τί είναι ἁγία Γραφή ; § 6. Τίνα είναι τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ; § 7. Τίνα είναι τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης ; § 8. Ποῦ περιέχεται ἐν περιλήψει ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία ; § 9. Εἰς πόσα μέρη διαιροῦμεν τὴν Κατήχησιν ;

ΜΕΡΟΣ Α'.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΔΟΓΜΑΤΑ.

ΚΕΦ. Α'.

Περὶ Θεοῦ καὶ τῆς δι' αὐτοῦ δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ πλάσεως τοῦ ἀνθρώπου.

§ 10. Τίνας ἀποδείξεις ἔχομεν περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ; § 11. Πῶς δεικνύεται ὅτι ὁ Θεός ἐστὶν εἷς ; § 12. Τί ἐστὶν ὁ Θεός ; § 13. Ἀνάπτυσσον τὴν ἰδέαν τοῦ Θεοῦ ὡς τελείου πνεύματος ἢ τίνας εἶναι αἱ γενικαὶ ιδιότητες τοῦ Θεοῦ ; § 14. Τίνες εἶναι αἱ ιδιότητες τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ ; § 15. Τίνες εἶναι αἱ ιδιότητες τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ ; § 16. Τί διδάσκει ἡ Γραφή περὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου ; § 17. Πῶς πρέπει νὰ

ἐννοήσωμεν τὴν παρὰ Θεοῦ συντήρησιν τοῦ κόσμου καὶ τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ ἢ τὴν θείαν πρόνοιαν ; § 18. Τί διδάσκει ἡ Γραφή περὶ τῆς πλάσεως, ἀξίας καὶ φύσεως τοῦ ἀνθρώπου ; § 19. Τίς εἶναι ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου ; § 20. Ἐν ποίᾳ καταστάσει ἐπλάσθη ἐν ἀρχῇ ὁ ἄνθρωπος ; § 21. Ἐμείναν ἐν τῇ καταστάσει τῆς ἀθωότητος οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ; § 22. Τίς εἶναι ἡ φύσις τῆς ἁμαρτίας ; § 23. Τίνα εἶναι τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἁμαρτίας ; § 24. Ὑπῆρξε γενικὴ ἁμαρτία ἐν τῷ κόσμῳ καὶ τίς ἔμελλε νὰ σώσῃ τοῦτον ἀπ' αὐτῆς ;

ΚΕΦ. Β'.

Περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς δι' αὐτοῦ ἀπολυτρώσεως.

§ 25. Πότε ἐπεφάνη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὸν κόσμον ; § 26. Πῶς προπαρασκευάσθη ἡ ὁδὸς εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν ; § 27. Τί διδάσκει ἡ Γραφή καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ; § 28. Πῶς ἀνεπύχθη καὶ ὥρίσθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἡ περὶ ἀγίας Τριάδος διδασκαλία ; § 29. Τί εἶναι τὸ ἔργον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ; (α) Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. § 30. Τίνες εἶναι αἱ θεμελιωδέστεραι ἰδέαι τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ; § 31. Τίς εἶναι ἡ ἐπὶ τοῦ ὅρου ὁμιλία ; § 32. Τίνες εἶναι αἱ παραβολαὶ τοῦ Κυρίου ; β') ὁ βίος τοῦ Κυρίου. § 33. Ὅποιός τις ὑπῆρξεν ὁ βίος τοῦ Κυρίου ; γ') ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου. § 34. Τίς ἡ σημασία τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου ;

ΚΕΦ. Γ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ τῆς δι' αὐτοῦ ἀναγεννήσεως.

§ 35. Τί εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ; § 36. Τί ἐνεργεῖ ἐν ἡμῖν ἡ μετὰδοσις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἢ τί εἶναι ἀναγέννησις καὶ

δικαίωσις ἢ σωτηρία ; § 37. Πῶς ἄρχεται ἡ ἀναγέννησις καὶ δικαίωσις ἢ τί εἶναι μετάνοια καὶ πίστις ; § 38. Πῶς συμπληροῦται ἡ τελειοποιεῖται ἡ δικαίωσις καὶ ἀναγέννησις ἢ τί εἶναι ἁγιασμός ;

ΚΕΦ. Δ'.

Περὶ Ἐκκλησίας.

§ 39. Τί εἶναι ἐκκλησία ; § 40. Πῶς ἰδρύθη καὶ ἐξηπλώθη ἡ ἐκκλησία καὶ τίς ἡ ἀρχαία αὐτῆς ἀνάπτυξις ; § 41. Τίνες εἶναι αἱ μετὰ ταῦτα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπελθοῦσαι διακρίσεις ;

ΚΕΦ. Ε'.

Περὶ τῶν μέσων τῆς σωτηρίας

ἡ περὶ κηρύγματος, προσευχῆς καὶ μυστηρίων.

§ 42. Διὰ τίνων μέσων μεταδίδει ἡ ἐκκλησία τοῖς πιστοῖς τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ πρὸς ἀναγέννησιν καὶ σωτηρίαν αὐτῶν ; § 43. Τίς ἡ σημεῖα τοῦ κηρύγματος ἢ τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου ; § 44. Τί εἶναι προσευχή ; § 45. Τίς ἡ κυριακὴ προσευχή καὶ τίς ἡ ἔννοια αὐτῆς ; § 46. Τί εἶναι τὰ μυστήρια καὶ πόσα ; § 47. Τί διδάσκει ἡ γραφὴ καὶ ἡ ἐκκλησία περὶ τοῦ βαπτίσματος ; § 48. Τί εἶναι τὸ χρίσμα ; § 49. Τί εἶναι ἡ εὐχαριστία ; § 50. Τί εἶναι ἡ μετάνοια ; § 51. Τί εἶναι ὁ γάμος ; § 52. Τί εἶναι τὸ εὐχέλχιον ; § 53. Τί εἶναι ἡ ἱερωσύνη ;

ΚΕΦ. ΣΤ'.

Περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς.

§ 54. Τί διδάσκει ἡ Γραφὴ καὶ τὸ σύμβολον περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς καὶ κρίσεως ; § 55. Τίνες ἀποδείξεις περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς προσάγουσι ; § 56. Τίνα εἰκόνα διδίδει ὁ Κύριος περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως ;

ΜΕΡΟΣ Β'.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ.

ΚΕΦ. Ζ'.

Ὁ δεκάλογος.

- § 57. Ποῦ περιέχεται ἐν περιλήψει ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ;
§ 58. Ἡ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπη εἶναι ἔμφυτος ἠθικὸς νόμος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ πόθεν δηλοῦται ἡ εἰς αὐτὸν ὑποχρέωσις τοῦ ἀνθρώπου; § 59. Τίς εἶναι ἡ πρώτη ἐντολὴ καὶ τίς ἡ ἔννοια αὐτῆς; § 60. Τίς ἡ δευτέρα ἐντολή; § 61. Τίς ἡ τρίτη ἐντολή; § 62. Τίς ἡ τετάρτη ἐντολή; § 63. Τίς ἡ πέμπτη ἐντολή; § 64. Τίς εἶναι ἡ ἕκτη ἐντολή; § 65. Τίς εἶναι ἡ ἑβδόμη ἐντολή; § 66. Τίς εἶναι ἡ ὀγδόη ἐντολή; § 67. Τίς εἶναι ἡ ἐνάτη ἐντολή; § 68. Τίς εἶναι ἡ δεκάτη ἐντολή;
-

Ἀριθ. $\frac{\text{Πρωτ. 3045}}{\text{Διεκπ. 558.}}$

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

*Πρὸς τὸν Κορ Ἀραστάσιον Δ. Κυριακοῦ καθηγητὴν τῆς
Θεολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Παρεπιστημίῳ.*

Ἡ Σύνοδος ἐπιστρέφουσα ὑμῖν τὰ ὑποβληθέντα αὐτῇ
χειρόγραφα τῆς ὑφ' ὑμῶν συνταχθείσης Χριστιανικῆς Ἠθικῆς
καὶ Κατηχήσεως ἐγκρίνει τὴν δημοσίευσιν τούτων.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 12 Μαΐου 1876.

† Ὁ Ἀθηνῶν ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ, πρόεδρος.

† Ὁ Νάξου ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ.

† Ὁ Καρυστίας ΜΑΚΑΡΙΟΣ.

† Ὁ Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανίας ΑΝΘΙΜΟΣ.

Ὁ Β'. Γραμματεὺς

(Τ. Σ.)

Ἀρχιμ. Δαμασκηρὸς Χριστόπουλος.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

§ 1.

Τί εἶναι Χριστιανική Κατήχησις ;

Χριστιανική Κατήχησις εἶναι ἡ συνοπτική διδασκαλία περὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Παράγεται δὲ ἡ λέξις κατήχησις ἐκ τοῦ ῥήματος κατηχεῖν, τοῦ σημαίνοντος ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ διδάσκειν τινὰ τὰς τῆς θρησκείας ἀληθείας (*).

§ 2.

Τί εἶναι θρησκεία ἐν γένει ;

Θρησκεία εἶναι ἡ κοινωνία καὶ σχέσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, ἡ πίστις εἰς τὸν Θεόν, ὁ φόβος ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἐλπίς πρὸς αὐτόν, ἐν μιᾷ λέξει ἡ εὐσέβεια. Ὅταν τις πιστεύῃ εἰς τὸν Θεόν, ἔχει δηλ. ἀκράδαντον πεποιθήσιν εἰς τὴν ὑπαρξιν αὐτοῦ καὶ εἶναι ἀφωσιωμένος εἰς αὐτόν, ὅταν φοβῇται καὶ ἀγαπᾷ αὐτόν, ὥστε μηδὲν νὰ θέλῃ νὰ πράττῃ παρὰ τὸ ἅγιον αὐτοῦ θέλημα, ὅταν ἐλπίζῃ πάντοτε εἰς αὐτόν καὶ ἐν τῷ μέσῳ

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Βεροῦνης
(*) Λουκ. α', 4. Πράξ. ιγ', 25. Ῥωμ. β', 18.

τῶν θλίψεων ὧν, ἔχει θρησκείαν, εἶναι εὐσεβής (*).
 Εἶναι δὲ ἡ θρησκεία ἡ ἡ εὐσέβεια ἔμμεντος τῷ ἀν-
 θρώπῳ· γεννᾶται δηλ. οὗτος μετὰ τῆς δεκτικότητος
 πρὸς τὴν θρησκείαν, καθὼς ἀποδεικνύει ἡ ὑπαρξίς τῆς
 θρησκείας παρ' ἅπασιν τοῖς λαοῖς τοῦ κόσμου ἐν οἰαδῇ-
 ποτε πνευματικῇ καταστάσει καὶ καθ' οἷονδῃποτε χρό-
 νον καὶ ἂν ἔζησαν. Τὴν καθολικότητα ταύτην τῆς θρη-
 σκείας παρετήρησαν ἤδη καὶ οἱ ἀρχαῖοι σοφοί, οἷον ὁ
 Πλούταρχος (**) καὶ ὁ Κικέρων (***). Ἡ καθολικότης
 αὕτη τῆς θρησκείας δὲν θά ἡδύνατο νὰ ἐξηγηθῇ, εἰάν
 δὲν ἦτο ἀνάγκη τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ
 Πλάττου αὐτῇ ἐντεθεῖσα. Πρέπει δὲ ἡ θρησκεία νὰ ἔχη
 τὰς ρίζας αὐτῆς ἐν τῇ καρδίᾳ, τ. ἔ. πρέπει ὁ ἀν-
 θρωπος νὰ αἰσθάνηται αὐτήν. Ἀνθρωπος, ὅστις ἔχει
 τὴν θρησκείαν του μόνον ἐν τῷ νῷ, ἔχει ἀπλῶς δια-
 φόρους θρησκευτικὰς γνώσεις, ἡ κατ' ἔθος πράττει ἐ-
 ξωτερικὰς τινὰς θρησκευτικὰς πράξεις, δὲν ἔχει πράγ-
 ματι θρησκείαν. Πρέπει ἀπὸ ψυχῆς νὰ πιστεύῃ τις εἰς
 τὸν Θεόν, νὰ ἀγαπᾷ αὐτὸν καὶ ἐλπίζῃ εἰς αὐτὸν, ἵνα
 ᾖναι ἀληθὴς ἡ εὐσέβεια αὐτοῦ.

§ 3.

Πόσα εἶναι τὰ εἶδη τῆς θρησκείας;

Τὰς θρησκείας δύναται τις νὰ διαιρέσῃ εἰς δύο τά-
 ξεις, εἰς πολυθεϊστικὰς καὶ εἰς μονοθεϊστικὰς.

(*) Ἡ λέξις θρησκεία παράγεται πιθανῶς ἐκ τῆς λέξεως θρᾶξ·
 οἱ ἀρχαῖοι θρᾶκες ἐφημιζόντο διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν εὐσέβειαν
 αὐτῶν, ἐκ θράκης δὲ ἤλθον πολλὰ θρησκευτικὰ ἰδέαι εἰς τὴν
 Ἑλλάδα.

(**) Πρὸς Κολώτην λά.

(***) Περὶ νόμων II, 8.

Πολυθεία ἡ εἰδωλολατρεία εἶναι ἡ λατρεία τῶν κτισμάτων ἀντὶ τοῦ κτίσαντος· διὰ τοῦτο καὶ κτισματολατρεία λέγεται. Εἰδωλολατρεία δὲ ἐκλήθη ἡ πολυθεία, διότι οἱ πολυθεῖσται, εἰδωλα ἢ ὁμοιώματα τῶν θεῶν αὐτῶν ποιοῦντες, ἐλάτρευον αὐτά. Τῆς εἰδωλολατρείας τὰ διάφορα εἶδη εἶναι τὰ ἀκόλουθα. Ὁ φετιχισμὸς, ἡ λατρεία ἀσημάτων πραγμάτων (φετίχ), δένδρων, λίθων καὶ τῶν τοιούτων. Ὁ φετιχισμὸς εἶναι τὸ κατώτατον εἶδος τῆς εἰδωλολατρείας καὶ εἶναι ἡ θρησκεία τῶν ἀγρίων λαῶν. Ἀνωτέρα τοῦ φετιχισμοῦ εἶναι ἡ ζωολατρεία, ἡ λατρεία τῶν ζώων, οἷαν εὐρίσκομεν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Αἰγυπτίοις. Ἐπειτα ἔρχεται ἡ ἀστρολατρεία, ὁποῖα ἦτο ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Περσῶν. Τὰ οὐράνια σώματα ἐρελκυσαν τὴν λατρείαν τῶν ἀνθρώπων ὡς πολλῶν εὐεργετημάτων αὐτοῖς πρόξενα. Ἄλλο εἶδος τῆς εἰδωλολατρείας εἶναι ἡ ἀνθρωπολατρεία, ὁποῖα ἦτο ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, ἥτις προτλήθεν ἐκ τῆς θεοποίησεως διαφόρων δυνάμεων τῆς φύσεως ἢ ἡρώων, ἀνδρῶν, περὶ ὧν διηγεῖτο ἡ φήμη ὅτι εὐεργέτησαν τὴν ἀνθρωπότητα, ἢ ἰδεῶν. Τὸ ἀνώτατον εἶδος τῆς εἰδωλολατρείας εἶναι ὁ βραχυματισμὸς καὶ ὁ βουδδισμὸς τῶν Ἰνδῶν καὶ Σινῶν, ὅστις εἶναι πανθεῖσμὸς, δηλ. θεοποίησις τοῦ παντός. Τὸ πᾶν, ἡ κίνησις ἐν συνόλῳ, ἐκλαμβάνεται ὡς Θεός· διάκρισις μετὰξὺ κτίσεως καὶ Θεοῦ δὲν γίνεται ἐν τῷ πανθεϊσμῷ, ἀλλ' ἀμφοτέρω συνταυτίζονται. Αἱ δὲ μονοθεῖστικαὶ θρησκείαι εἶναι ὁ ἰουδαϊσμὸς, ὁ χριστιανισμὸς καὶ ὁ ἐξ ἀμφοτέρων τούτων μορφωθείς μωαμεθανισμὸς. Ἐν τῷ ἰουδαϊσμῷ ἡ μωσαϊσμῷ ὑψοῦται ὁ ἀν-

ἄνθρωπος τὸ πρῶτον εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ, τοῦ ποιητοῦ τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἰουδαϊσμός δὲν ἦτο ἡ πλήρης ἀποκάλυψις τῆς τελείας θρησκείας, ὑπῆρξε μόνον ἡ προπαρασκευὴ εἰς τὴν τελείαν θρησκείαν. Ὁ ἰουδαϊσμός εἶχε καὶ τινὰς ἀτελείας. Ὁ Θεὸς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης θεωρεῖται πρῶτον κυρίως ὡς Θεὸς τῶν Ἰσραηλιτῶν· ἐπειτα ἐκλαμβάνεται ἰδίως ὡς κύριος, ὃν ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ φοβῆται ὡς δούλος· διὰ τοῦτο δούλος Θεοῦ εἶναι ὁ χαρακτηρισμός τοῦ εὐσεβοῦς ἐν αὐτῇ· τρίτον ἡ λατρεία καὶ ἐν τῷ ἰουδαϊσμῷ γίνεται ὅπως καὶ παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς διὰ θυσιῶν ζώων καὶ ἄλλων πραγμάτων, εἶναι λοιπὸν ἐξωτερικὴ. Ὁ ἰουδαϊσμός περιεῖχε μὲν ἀλήθειαν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν πλήρη ἀλήθειαν. Αὕτη παρουσιάζεται ἡμῖν ἐν τῷ χριστιανισμῷ, εἰς ὃν ἐχρησίμευσεν ἐκεῖνος ὡς προετοιμασία, ὡς παιδαγωγός, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος (Γαλ. γ', 24). Ἐν τῷ χριστιανισμῷ ἔχομεν τὴν τελειοτάτην μορφήν τῆς θρησκείας, τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν αὐτῆς. Ὁ Θεὸς αὐτοῦ εἶναι Θεὸς πάντων τῶν ἀνθρώπων. «Οὐκ ἔνι, λέγει ὁ Παῦλος, ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλληνας, οὐκ ἔνι δούλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἔστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Γαλ. γ', 28). Εἶναι δὲ ὁ Θεὸς πατὴρ πλήρης ἀγάπης πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Κύριος πάντοτε περὶ Θεοῦ λαλῶν, καλεῖ αὐτὸν πατέρα ἡμῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ ὁ Παῦλος γράφων πρὸς τοὺς χριστιανούς, λέγει, «Οὐκ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας» (Ῥωμ. η'. 15). Ἡ λατρεία τέλος ἐν τῷ χριστιανισμῷ τὸ πρῶτον ἀποβαίνει ἐσωτερικὴ, πνευματικὴ, οἷα ἀρμόζει εἰς τὸν

Θεόν, ὅστις εἶναι πνεῦμα, καὶ ὅστις ἀπαίτει παρ' ἡμῶν τὴν ἀποτίωσιν τῆς καρδίας ἡμῶν, οὐχὶ ἐξωτερικὰ ἀγαθά· «Πνεῦμα ὁ Θεός, λέγει ὁ Κύριος παρὰ τῷ Ἰωάννῃ (δ', 24), καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν». Ὁ μωαμεθανισμὸς, ἡ τρίτη μονοθεϊστικὴ θρησκεία, εἶναι κακότεχνόν τι κρᾶμα τοῦ ἰουδαϊσμοῦ καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐν ᾧ ἀνέμιξεν ὁ Μωάμεθ καὶ πολλὰς ἰδίᾳς πεπλανημένας καὶ παχυλὰς ιδέας. Ὅ,τι ἀναδεικνύει αὐτὸν ὑπέρτερον τῶν πολυθεϊστῶν, εἰδωλολατρικῶν θρησκειῶν εἶναι ὁ μονοθεϊσμὸς αὐτοῦ· τοῦ δὲ ἰουδαϊσμοῦ, καὶ πολλῶ μᾶλλον τοῦ χριστιανισμοῦ, ὑπολείπεται ὁ μωαμεθανισμὸς διότι παραδέχεται τὸ πεπρωμένον, τὸ ὅποιον καταστρέφει τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ ὡς ὑπερτάτου ὄντος, ποιητοῦ καὶ πανσόφου κυβερνήτου τοῦ κόσμου, καὶ ματαιοῖ τὴν ἐνεργητικότητα καὶ πρόδον τοῦ ἀνθρώπου, ἔχει τὴν πολυγαμίαν, ἣτις καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν ἁρμονικὴν ἀνάπτυξιν τῆς οἰκογενείας καὶ ταπεινώνει τὴν γυναῖκα, ἀνέχεται τὴν δουλείαν, ἣτις στερεῖ μέγα μέρος τῆς ἀνθρωπότητος τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, καὶ ὑπόσχεται τοῖς δικαίοις παχυλὰς ὕλικας ἀπολαύσεις ἐν τῇ μελλούτῃ ζωῇ, ὅπερ ἐξευτελεῖ λίζει τὴν ἀρετὴν, ὡς γινομένην ἐπὶ ἀποκτήσει τοσούτων ὕλικῶν ἀγαθῶν, οὐχὶ δὲ ἐκ καθαρᾶς ἀγάπης πρὸς τὸ ἀγαθόν.

§ 4.

Τί εἶνε ἀποκάλυψις;

Ἀποκάλυψις εἶναι ἡ παρὰ Θεοῦ φανέρωσις ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ἀγίου αὐτοῦ θελήματος εἰς τὸν ἀνθρώπον. Ἀποκαλύπτειν σημαίνει φανεροῦν. Ὁ Θεὸς φανεροῖ ἑαυ-

τὸν καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ τῷ ἀνθρώπῳ ἴον διὰ τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως. Παρατηρῶν ὁ ἄνθρωπος τὴν κτίσιν καὶ τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς, τὴν σοφίαν, μεθ' ἧς εἶναι τὰ πάντα ἐν αὐτῇ δεδημιουργημένα, ἀνευρίσκει τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ, τὴν παντοδυναμίαν αὐτοῦ καὶ πανσοφίαν, ὅπως βλέπων εἰκόνα τινὰ θαυμάζει τὴν μεγαλοφυίαν τοῦ καλλιτέχνου. « Τὰ ἀόρατα τοῦ Θεοῦ, λέγει ἡ Γραφή, (δηλ. αἱ ἀόρατοι αὐτοῦ ιδιότητες) ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται ἢ τε αἰδώς αὐτοῦ δύναμις καὶ ἡ θεϊότης » (Ῥωμ. α', 20). 2ον Διὰ τῆς συνειδήσεως. Ἐν τῇ συνειδήτῃ φέρεται ὁ ἄνθρωπος ἔμφυτον τὴν ιδέαν τοῦ Θεοῦ. Ὅταν πράττῃ τὸ ἀγαθόν, αἰσθάνεται χαράν, καὶ ἐσωτερικὴ τις φωνὴ βεβαίως αὐτὸν, ὅτι ὁ Θεὸς θέλει βραβεύσει τὸ ἀγαθόν· ἐὰν τοῦναντίον πράξῃ τι κακόν, βεβαίως, ὅτι ὁ Θεὸς θέλει τιμωρήσῃ τὸ κακόν. Ἡ ἀποκάλυψις αὕτη διὰ τῆς φύσεως καὶ τῆς συνειδήσεως εἶναι γενικὴ πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους. Ἐξ αὐτῆς εἶχον καὶ οἱ ἔθνη οἱ γινώσκοντινα τοῦ Θεοῦ, ἂν καὶ ἀτελεῖ, οἱ δὲ σοφώτεροι αὐτῶν (Πλάτων, Ἀριστοτέλης) ὑψώθησαν εἰς πολλὰς καθαρὰς περὶ αὐτοῦ ιδέας. Ἀλλ' ἡ ἀληθὴς ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ, ἡ κυρίως ἀποκάλυψις, ἐγένετο διὰ τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν λοιπῶν θεοπνευστῶν προφητῶν οἵτινες ἐνεφανίσθησαν ἐν τῷ ἰσραηλιτικῷ λαῷ, καὶ πρὸ πάντων διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ. Διὰ τῶν ἱερῶν αὐτῶν διδασκαλιῶν ὑψώθη ὁ ἄνθρωπος τὸ πρῶτον εἰς τὰς καθαρωτάτας καὶ ἀληθεστάτας περὶ Θεοῦ ἐννοίας.

Τί εἶναι ἁγία Γραφή;

Τὰ βιβλία τὰ περιέχοντα τὴν κυρίως ἀποκάλυψιν, ἡ τὴν περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἁγίου αὐτοῦ θελήματος διδασκαλίαν τοῦ Μωϋσέως, τῶν προφητῶν, τοῦ Κυρίου καὶ τῶν ἀποστόλων, καλοῦνται *ἁγία Γραφή*. Ἐπειδὴ δὲ πᾶν ὅ,τι μέγα καὶ θεῖον προέρχεται ἄνωθεν ἐκ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων (Ἰακωβ. α', 17), πιστεύομεν, ὅτι οἱ συγγραφεῖς τῆς ἁγίας Γραφῆς, οἱ τοιοῦτον ὑψηλὰς ἀληθείας διδάσκοντες, ἔγραψαν κατ' ἐμπνευσιν τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ. Ὁ Πέτρος λέγει· « ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι » (Β' Πέτρ. α', 21). Διαιροῦνται δὲ τὰ βιβλία τῆς ἁγίας Γραφῆς εἰς βιβλία τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης. Διαθήκη ἐν γένει καλεῖται ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ ἡ θρησκεία ὡς συνθήκη τις καὶ συμφωνία μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἐν ἣ ὁ μὲν Θεὸς ἐπαγγέλλεται προστασίαν καὶ ἀντίληψιν τοῖς φυλάττουσι τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, οἱ δὲ ἄνθρωποι ὑποχρεοῦνται εἰς τὴν τήρησιν τούτων τῶν θεῶν ἐντολῶν (Ἐξόδ. κδ', 7). Διὰ τοῦτο καὶ τὰ βιβλία τοῦ μωσαϊσμοῦ, τῆς παλαιᾶς θρησκείας, ἐκλήθησαν βιβλία παλαιᾶς Διαθήκης, τὰ δὲ τοῦ χριστιανισμοῦ, τῆς νέας θρησκείας, βιβλία Καινῆς Διαθήκης. Καὶ ἐκεῖνα μὲν περιέχουσι τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς μωσαϊκῆς ἐν γένει θρησκείας, καὶ συνεγράφησαν παρὰ τῶν προφητῶν, ταῦτα δὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τὴν πρώτην ἱστορίαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ συνεγράφησαν παρὰ τῶν ἀποστόλων. Οἱ συγγραφεῖς τῆς Π. Δ. ἔγραψαν ἐν ἑβραϊκῇ γλῶσσῃ, με-

τεφραίσθησαν δὲ τὰ βιβλία αὐτῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ τῶν ὁ (290 π. Χ.) καὶ εἰς ἄλλας ἀρχαίας καὶ νεωτέρας γλώσσας, οἱ δὲ συγγραφεῖς τῆς Κ. Δ. ἔγραψαν ἐν ἑλληνικῇ γλώσσῃ, διότι καθ' οὓς χρόνους ἀνεφάνη ὁ χριστιανισμός, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦτο ἡ κοινῶς λαλουμένη ἐν τῷ μεγαλειτέρῳ μέρει τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου, γνωστὴ οὕτως καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Παλαιστίνῃ. Ἡ γενικὴ αὕτη ἐξάπλωσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας ἐχρονολογεῖτο ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

§ 6.

Τίνα εἶναι τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης;

Τὰ συγγράμματα τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν εἴπομεν, ὅτι ἀποτελοῦσι τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Εἶναι δὲ τὰ συγγράμματα ταῦτα τὰ ἑξῆς: 1ον Ἱστορικά. Τὰ πέντε βιβλία τοῦ Μωϋσέως, δηλ. ἡ Γένεσις, ἡ Ἔξοδος, τὸ Λευϊτικόν, οἱ Ἀριθμοὶ καὶ τὸ Δευτερονόμιον, ἐν οἷς περιέρεται ἡ ἀρχαιοτάτη ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἡ ἱστορία τῶν πατριάρχων καὶ τοῦ Μωϋσέως καὶ τῆς δι' αὐτοῦ θεοείτης νομοθεσίας. τὰ βιβλία τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, τῶν Κριτῶν, τῆς Ῥούθ, τῶν Βασιλειῶν καὶ τῶν Παραλειπομένων, ἐν οἷς ἔχομεν τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωϋσέως μέχρι τῆς καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ διὰ τοῦ Ναβουχοδονότορος (588) καὶ τὰ βιβλία τοῦ Ἑσδρα, τοῦ Νεεμίου, τῆς Ἑσθῆρ καὶ τῶν Μακκαβαίων, τὰ ὅποια διηγοῦνται τὴν ἱστορίαν τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπὸ τῆς βαβυλωνίου αἰχμαλωσίας μέχρι σχεδὸν τῶν χρόνων καθ' οὓς ἀνεφάνη ὁ χριστιανισμός. 2ον Διδακτικά. Ἰὼβ, πόημα, ὡς ὑπόθεσιν ἔχον τὰ παθήματα τοῦ δικαίου Ἰὼβ.

ψαλμοί, οἵτινες εἶναι διάφοροι ὕμνοι πρὸς τὸν Θεόν, οἱ πλεῖστοι ὑπὸ τοῦ Δαυὶδ πεποιημένοι· αἱ Παροιμίαι τοῦ Σολομῶντος, περιέχονται διάφορα ἠθικὰ γνωμικά, τὰ πλεῖστα ἔργα τοῦ Σολομῶντος· ὁ Ἐκκλησιαστής, ὁ ὑπόθεσιν ἔχων τὴν ματαιότητα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων· τὸ ᾠσμα τῶν ᾠσμάτων, ἐν ᾧ περιγράφεται ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν λαόν του ὑπὸ τὸν τύπον τῆς ἀγάπης μεταξὺ δύο προσώπων· ἡ Σοφία Σολομῶντος καὶ ἡ Σοφία Σειράχ, ἀμφότερα κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Παροιμιῶν πεποιημένα, καὶ ὁ Γωθιτ καὶ ἡ Ἰουδεῖθ, ἠθικὰ διηγήματα τὸ μὲν πρῶτον περὶ εὐσεβοῦς τινος ἰσραηλιτικῆς οἰκογενείας ἐπὶ τῆς αἰχμαλωτίας τῶν Ἀσσυρίων ἐν Νινευὶ ζώσης, τὸ δὲ δευτέρον περὶ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως Βετυλούας πολιορκουμένης ὑπὸ τοῦ Ὀλοφέρνηος τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Ναβουχοδονόσορος διὰ τῆς Ἰουδεῖθ. *Β. Προφητικά.* Τὰ βιβλία τῶν προφητῶν. Οἱ προφῆται ἦσαν ἱεροὶ ἄνδρες, οἵτινες ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἀνίσταντο ἐν τῷ λαῷ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ἠλεγχον μὲν αὐτὸν καὶ τοὺς βασιλεῖς αὐτοῦ, ὡς αἰς παρεξέτρεποντο ἀπὸ τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, ἐπαρηγόρουν δὲ καὶ ἐνίσχυνον αὐτοὺς ἐν ταῖς συμφοραῖς, ὑποσχόμενοι καὶ βεβαιοῦντες, ὅτι ἐὰν ᾔθελον μετανεῆσαι καὶ ἐπιστρέψαι εἰς τὸν Θεόν, ὁ Θεὸς ἐμελλε νὰ λυτρώσῃ αὐτοὺς ἀπ' αὐτῶν, καὶ νὰ πέμψῃ αὐτοῖς τὸν Μεσσίαν ἢ Σωτῆρα, ὅστις ἤθελε δοξάσει τὸν Ἰσραὴλ, συγχρόνως δὲ ὁδηγήσει καὶ αὐτὰ τὰ ἔθνη εἰς τὴν ἀληθινὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ. Τοὺς προφῆτας διακρίνουσιν εἰς μεγάλους, ἐκτενῆ συγγράμματα καταλιπόντας, καὶ εἰς μικροὺς· ἐκεῖνοι εἶναι ὁ Ἡσαίας, ὁ Ἰερεμίας, ὁ Ἰεζεκιὴλ καὶ ὁ Δανιήλ· οὗτοι δὲ οἱ Ὡσηὲ, Ἀμώς, Μι-

χαίας, Ἰωήλ, Ὀβδιὸν, Ἰωρᾶς, Ναοὺμ, Ἀβδακοὺμ, Σοφορίας, Ἀγγατος, Ζαχαρίας καὶ Μαλαχίας.

§ 7.

Τίνα εἶναι τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης;

Τὴν Καινὴν Διαθήκην ἀποτελοῦσι συγγράμματα πῶν ἀποστόλων ἡ μαθητῶν αὐτῶν. Εἶναι ἔξ καὶ ταῦτα ἓν Ἱστορικά. Ταῦτα εἶναι τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια τοῦ Ματθαίου, τοῦ Μάρκου, τοῦ Λουκᾶ καὶ τοῦ Ἰωάννου καὶ ἡ βιβλος τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων. Καὶ ἐκεῖνα μὲν περιέχουσι τὸν βίον καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, αὕτη δὲ περιγράφει τὴν ἐνέργειαν τῶν Ἀποστόλων, δι' ἧς ἐξήπλωσαν τὸ εὐαγγέλιον εἰς τὸν κόσμον, ἰδίως δὲ τὰς πράξεις τοῦ Πέτρου, τοῦ Ἰωάννου, τοῦ Ἰακώβου, καὶ τοῦ Παύλου. Τὰ εὐαγγέλια ὠνομάσθησαν οὕτω, ὅτι περιέχουσι τὴν καλὴν ἀγγελίαν περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Μεσσίας ἢ τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν κόσμον, καὶ τῆς δι' αὐτοῦ ἀπολυτρώσεως αὐτοῦ. Ὁ Ματθαῖος καὶ ὁ Ἰωάννης ὑπῆρξαν μαθηταὶ τοῦ Κυρίου, ὁ Μάρκος μαθητὴς τοῦ Πέτρου καὶ ὁ Λουκᾶς μαθητὴς τοῦ Πέτρου καὶ Παύλου. 2ον Διδακτικά. Ταῦτα εἶναι ἐπιστολαί, ἃς ἔγραψαν οἱ ἀπόστολοι πρὸς διαφόρους ἐκκλησίας ἢ πρόσωπα. Ἐχομεν πρῶτον δεκατέσσαρας ἐπιστολὰς τοῦ Παύλου· πρὸς Θεσσαλονικεῖς 2, πρὸς Ῥωμαίους, πρὸς Γαλάτας καὶ πρὸς Κορινθίους 2 πρὸ τοῦ 59 μ. Χ. γραφείσας, πρὸς Κολασσαεῖς, πρὸς Ἐφεσίους, πρὸς Φιλιππησίους καὶ πρὸς Φιλήμονα ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς φυλακίσεως τοῦ Παύλου ἐν Καισαρείᾳ καὶ Ῥώμῃ (59—63), καὶ πρὸς Τιμοθεὸν 2, πρὸς Τίτον καὶ πρὸς Ἑβραίους γραφεῖ-

σας μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς πρώτης ἐν Ῥώμῃ φυλακίσεως ἀπελευθέρωσιν μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ (64—66).

Ὁ Παῦλος πρὶν ἐπιστραφῆ εἰς Χριστὸν ἦτο φαρισαῖος πεπαιδευμένος τὴν ἰουδαϊκὴν θεολογίαν καὶ διώκτης τῆς ἐκκλησίας. Ἐπιστραφεὶς ὁμοῦς ἀπέβη ὁ θερμότερος τοῦ Εὐαγγελίου κήρυξ, ἐν δὲ ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ ὑπερήσπισε κατὰ τῶν Ἰουδαίων τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν, ἀποδεικνύων, ὅτι ὁ μωσαϊκὸς νόμος δὲν ἡδυνήθη νὰ σώσῃ τὸν κόσμον, καὶ ἡ δικαίωσις τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ ζητηθῇ διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. Ἡ γλῶσσα τοῦ Παύλου εἶναι ἐνίοτε πλήρης δυνάμεως (Πρβλ. Β' Κορινθ. ε', 3—10, ια', 22—29 Ῥωμ. ἡ, 35—36), ἀν καὶ δὲν ἀκολουθῇ πάντοτε τοὺς κανόνας τῆς ῥητορικῆς. Ἐκτὸς τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου ἔχομεν δευτέρον καὶ ἐπτὰ ἄλλας ἐπιστολάς, αἵτινες ἐπειδὴ αἱ πλεῖσται αὐτῶν δὲν ἀποτείνονται πρὸς ὠρισμένην ἐκκλησίαν, ἀλλὰ πρὸς τοὺς καθ' ὅλον τὸν κόσμον διεσπαρμένους χριστιανούς, ὠνομάσθησαν καθολικαί. Εἶναι δὲ ἡ τοῦ Ἰακώβου, τοῦ Πέτρου 2, τοῦ Ἰωάννου 3, καὶ ἡ τοῦ Ἰούδα, ἀδελφοῦ τοῦ Ἰακώβου. 3ον ἐν προφητικόν. Τοῦτο εἶναι ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου. Διὰ τῆς Ἀποκαλύψεως ἠθέλησεν ὁ Ἰωάννης νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς καταδιωχομένους παρὰ τε τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν ἐθνικῶν Ῥωμαίων χριστιανούς, προλέγων ὡς βέβαιον τὸν μέλλοντα θρίαμβον τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τὴν ἐπικειμένην πτώσιν τοῦ ἰουδαϊσμοῦ καὶ τῆς ἐθνικῆς δεισிடαιμονίας.

Ποῦ περιέχεται ἐν περιλήψει ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία; *Βασίλειος*
Ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία περιέχεται ἐν περιλήψει

τὸ μὲν ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως, τὸ δὲ ἐν τῷ δεκαλόγῳ καὶ ἐν ἐκείνῳ μὲν εὐρίσκονται ἐν περιλήψει αἱ θεωρητικαὶ ἀλήθειαι τοῦ χριστιανισμοῦ, ἡ τὸ τί πρέπει νὰ πιστεύωμεν, ἐν τούτῳ δὲ αἱ πρακτικαὶ αὐτοῦ ἀλήθειαι ἡ τὸ τί πρέπει νὰ πράττωμεν· ἐκεῖ τὰ χριστιανικὰ δόγματα (*), ἐνταῦθα ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ. Το Σύμβολον τῆς πίστεως, τὸ ὅποιον συνετάχθη ἐν ταῖς δυσὶ πρώταις οἰκουμενικαῖς συνόδοις ἐν Νικαίᾳ (325) καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει (381), εἶναι τὸ ἀκόλουθον.

Α'. Πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν πατέρα, παντοκράτορα ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἑρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.

Β'. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μονογενῆ τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα, σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

Γ'. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ

(*) Δόγμα ἐκ τοῦ δοκεῖν σημαίνει δόξαν.

καὶ Ἰῶ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λα-
λῆσαν διὰ τῶν προφητῶν.

Δ'. Εἰς μίαν, ἀγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκ-
κλησίαν.

Ε'. Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

Σ'. Προδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν τοῦ μέλ-
λοτος αἰῶνος. Ἀμήν.

Ὁ δὲ δεκάλογος, ὅστις ἐδόθη μὲν διὰ τοῦ Μωϋσέως
τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ (Ἐξόδ. κ'), ἐπε-
κυρώθη δὲ παρὰ τοῦ Κυρίου καὶ ἐτελειοποιήθη ἐπεξη-
γηθεὶς κατὰ ἔννοιαν ὑψηλοτέραν (Ματθ. έ, 5, καὶ ζ'),
καὶ ὅστις περιέχει περιληπτικῶς πάντα τὰ καθήκοντα
τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον, εἶναι
οὗτος.

Α'. Ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, οὐκ ἔσονται σοι
Θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ.

Β'. Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον οὐδὲ παντὸς ὁμοίω-
μα ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω,
καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς, οὐ προσκυνή-
σεις αὐτοῖς οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς.

Γ'. Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ
ματαίῳ.

Δ'. Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων ἁγιαζέιν
αὐτήν. Ἐξ ἡμέρας ἐργᾶ καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα
σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ σάββατα Κυρίῳ τῷ
Θεῷ σου.

Ε'. Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου,
ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος ἔσῃ ἐπὶ
τῆς γῆς.

Σ'. Οὐ φονεύσεις.

Ζ'. Οὐ μοιχεύσεις.

Η'. Οὐ κλέψεις.

Θ'. Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ.

Ι'. Οὐκ ἐπιθυμήσεις ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστὶ.

Τὸ σύμβολον τῆς πίστεως καὶ τὸν δεκάλογον τοῦτον ἀκολουθοῦσα ἡ Κατήχησις, ἐκθέτει τὴν διδασκαλίαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἀναπτύσσουσα ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἐκ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως δηλ. τῆς ὁμοφώνου διδασκαλίας τῶν ἀρχαίων πατέρων, καὶ ἐκ τοῦ ὀρθοῦ λόγου τῆς ἀληθείας αὐτῆς.

Σημ. Ἡ ἡμετέρα ὀρθόδοξος ἐκκλησία κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς διαμαρτυρομένους, οἵτινες ὡς μόνην πηγὴν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας ἀποδέχονται τὴν Γραφήν, δέχεται ὡς πηγὴν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας πρὸς τῇ Γραφῇ καὶ τὴν παράδοσιν, δηλ. τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν, ἀποκρούουσα τὴν γνώμην τῶν διαμαρτυρομένων, ὅτι εὖθὺς μετὰ τὸν θάνατον τῶν ἀποστόλων ἡ ἐκκλησία ἀπεπλάνηθη. τὸ δὲ Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ ἐγκατέλειπεν αὐτήν. Εἶναι καὶ καθ' ἑαυτὸ ἀπίθανον, ὅτι οἱ ἄμεσοι τῶν ἀποστόλων μαθηταὶ καὶ ἐν γένει οἱ ἀρχαιότατοι ἐκκλησιαστικοὶ διδάσκαλοι, οἱ τοσοῦτον ἐγγὺς τῇ ἀποστολικῇ ἐποχῇ ζήσαντες, παρενόησαν ἢ διέστρεψαν τὸν χριστιανισμόν.

§ 9.

Εἰς πόσα μέρη διακρινόμεν τὴν Κατήχησιν;

Τὴν τάξιν τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως καὶ τοῦ δεκαλόγου ἀκολουθοῦντες, θέλομεν καὶ ἡμεῖς διαιρέσει τὴν Κατήχησιν εἰς τὰ ἐξῆς μέρη. Μέρος Α'. Χριστιανικὰ δόγματα. Κεφ. Α'. Περὶ Θεοῦ, δημι.

ουργίας τοῦ κόσμου, πλάττειας τοῦ ἀνθρώπου καὶ πτώ-
σεως τούτου διὰ τῆς ἁμαρτίας. Κεφ. Β', Περὶ Ἰησοῦ
Χριστοῦ καὶ τῆς δι' αὐτοῦ λυτρώσεως τοῦ ἁμαρτήσαν-
τος καὶ πεσόντος ἀνθρώπου. Κεφ. Γ'. Περὶ τοῦ ἁγίου
Πνεύματος καὶ τῆς δι' αὐτοῦ τελουμένης ἀναγεννήσεως
τοῦ ἀνθρώπου. Κεφ. Δ'. Περὶ τῆς ἐκκλησίας. Κεφ. Ε'.
Περὶ μυστηρίων, προσευχῆς καὶ κηρύγματος. Κεφ. ς'.
Περὶ μελλούσης ζωῆς καὶ κρίσεως. Μέρος Β'. Χρι-
στιανικὴ ἠθικὴ. Κεφ. Ζ'. Περὶ τῶν δέκα ἐντολῶν.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

ΜΕΡΟΣ Α'.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΔΟΓΜΑΤΑ.

ΚΕΦ. Α'.

*Περὶ Θεοῦ καὶ τῆς δι' αὐτοῦ δημιουργίης τοῦ κόσμου
καὶ πλάσεως τοῦ ἀνθρώπου.*

*Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα,
ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς ὁρατῶν τε πάντων καὶ
ἀοράτων. Σύμβ.*

§. 10.

Τίνας ἀποδείξεις ἔχομεν περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ;

Ὁ χριστιανὸς πιστεύει εἰς τὸν Θεὸν, ἔχει δηλ. ἀ-
κλόνητον πεποίθησιν, ὅτι ὑπάρχει Θεός. Πᾶς λογικὸς
ἄνθρωπος εἶναι ἠναγκασμένος νὰ παραδεχθῇ τὸν Θεόν.
Τὰ πάντα ἀποδεικνύουσιν αὐτῷ τὴν ὑπαρξίν του. Ἰδίως
δὲ διὰ τῶν ἀκλούθων ἀποδείξεων ἀποδεικνύουσι
τὴν ὑπαρξίν ταύτην τοῦ Θεοῦ. Πρῶτον ἀποδεικνύει
τὸν Θεὸν ἡ συνειδησις ἐκάστου ἀνθρώπου, εἰς
ὕγιᾶ πνευματικὴν κατάστασιν εὐρισκόμενου. Συγγεννώ-
μεθα δηλ. μετὰ τῆς ιδέας ταύτης ἥτις εἶναι τοσοῦτον
ἐμφυτος ἡμῖν, ὅσον καὶ ἡ ιδέα τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ;

τοῦ ἀληθοῦς καὶ ἐν γένει· αἱ ἔμψυτοι ἰδέαι καὶ τὰ ἔμψυτα αἰσθηήματα. Ἐκ τοῦ περὶ ἡμᾶς ἀτελοῦς καὶ πεπερασμένου κόσμου δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν ποτὲ τὴν ἰδέαν τοῦ τελείου καὶ ἀπείρου Θεοῦ, ἐὰν ἡ ἰδέα αὕτη δὲν ᾗτον ἐν ἡμῖν ἔμψυτος. Μόνον ὁ ἄφρων λέγει κατὰ τὴν ἀγίαν Γραφὴν (Ψαλ. ιγ'. 1), ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός. Δεύτερον ἀποδεικνύεται ἡ ἀλήθεια τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς μαρτυρίας πάντων τῶν ἐθνῶν περὶ αὐτῆς. Ἡδὴ καὶ οἱ ἀρχαῖοι σοφοὶ παρατήρησαν, ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξε λαός τις, ὅστις νὰ μὴ ἀνεγνώριζε Θεὸν τινα· πάντοτε οἱ ἄνθρωποι καὶ πανταχοῦ ἐν οἰκῇ ποτὲ ἀναπτύξεως βαθμῶ καὶ ἂν διετέλουν, εἶχον Θεοὺς καὶ ναοὺς λατρείας. Τοῦτο τί ἄλλο σημαίνει, εἰμὴ ὅτι ἡ ἰδέα περὶ Θεοῦ δὲν εἶναι αὐθαίρετός τις ἐπινόησις, τυχαίως διαδοθεῖσά ποτε (τυχαία ἐπινόησις δὲν ἠδύνατο πανταχοῦ καὶ πάντοτε νὰ ἀναφαίνεται μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων), ἀλλ' ἀναγκαία ἰδέα ἐγκειμένη ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ πνεύματι; Ἰδέα οὕτω καθολικῶς ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μαρτυρουμένη εἶναι ἀναγκαιῶς ἀληθής. Τρίτον μαρτυρεῖ τὸν Θεὸν αὐτὴ ἡ ὑπαρξίς τοῦ κόσμου. Τὰ ἐν τῷ κόσμῳ κτίσματα δὲν φέρουσιν ἐν ἑαυτοῖς τὴν αἰτίαν τῆς ὑπάρξεώς των· οὐδὲν αὐτῶν εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὀφείλει εἰς τὰ ἄλλα τὴν ὑπαρξίν του. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, τὸ ὕψιστον τῶν κτισμάτων, δὲν ἠδύνατο νὰ πλάσῃ ἑαυτόν. Ὁ κόσμος ἄλλαις λέξεσιν εἶναι ἀποτέλεσμα· οὐδὲν δὲ ἀποτέλεσμα ἄνευ αἰτίας. Πρέπει λοιπὸν ἀναγκαιῶς νὰ παραδεχθῶμεν ἀρχικὴν τινα αἰτίαν, ἣτις παρήγαγε τὸν κόσμον, καὶ αὕτη εἶναι ὁ Θεός. Εἶναι δὲ ἄλογον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐκ τύχης προήλθον τὰ πάντα κατὰ τὰς θεωρίας τῶν ὀλιστῶν· διότι ἡ λέ-

Ξις τύχη οὐδὲν σημαίνει καὶ οὐδὲν ἐξηγεῖ, τυχαίως δὲ οὐδὲν δύναται νὰ γίνη. Καθὼς βλέποντες οἰκόν τινα ἐννοοῦμεν, ὅτι ὑπῆρξεν οἰκοδόμος ὅστις ὠκοδόμησεν αὐτόν, οὕτως ἀναγκαίως βλέπομεν τὸν κόσμον ἀναγκαζόμεθα νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ, τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ. «Πᾶς οἶκος, λέγει ὁ Παῦλος, κατασκευάζεται ὑπὸ τινος, ὁ δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας Θεός» (Ἐβρ. γ'. 41). Τέταρτον ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς σκοπιμότητος καὶ ἀρμονικότητος τῆς παρατηρουμένης ἐν τοῖς κτίσμασι. Ἄν ὁ κόσμος ὡς ἄμωρος ὕλη δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἄφ' ἑαυτοῦ καὶ ἐκ τύχης προελλών, ἀλλὰ προτιποθέτει ἀρχικὴν τινα αἰτίαν, πολὺ μᾶλλον προτιποθέτει τὴν ἀρχικὴν ταύτην αἰτίαν ὁ κόσμος ὡς σύνολον ὄντων σκοπιμώτατα κατεσκευασμένων καὶ ἀρμονικώτατα συνηρμοσμένων. Ἐκ τύχης νὰ προέλθῃ τοιαύτη ἀρμονία, τίς δύναται νὰ πιστεύσῃ ποτὲ τοῦτο; Ὁ Κικέρων ἐξέφραζεν ἀναντίρρητον ἀλήθειαν ὅτε ἀπαντῶν πρὸς τοὺς Ἐπικουρεῖους, οἵτινες ἀπέδιδαν τὴν ἀρχὴν τῶν ὄντων εἰς τυχαίαν ἐπισώρευσιν ἀτόμων, εἶπεν, ὅτι τὸ νὰ διατείνεταί τις, ὅτι τὸ πᾶν εἶναι ἀποκύημα τῆς τύχης, εἶνε τὸ αὐτὸ τῷ νὰ διαβεβαίωσῃ, ὅτι ἡ Ἰλιάς τοῦ Ὁμήρου εἶναι ἔργον κυβέλας, καθ' ἣν τὰ 24 γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου συνανακυκλῶμενα ἀναμίγδην καὶ ἀναρριπτόμενα ἀπετέλεσαν διὰ τυχαίας αὐτῶν συναρμογῆς τὸ κείμενον τοῦ θεοῦ ἐκείνου ποιήματος. Καὶ ἡ Γραφή λέγει, ὅτι «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα» (Ψαλμ. ιη'. 11). Πέμπτον τὸν Θεὸν ἀπαιτεῖ ἡ ἀνάγκη τῆς τιμωρίας τῶν κακῶν καὶ τῆς ἀνταμοιβῆς τῶν ἐναρέτων ἐν μελλούσῃ τινὶ ζωῇ. Εἶναι γνωστὸν, ὅτι πολλοὶ κακοὶ ἄν-

θρωποι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ μὴ ἀνκαλυπτόμενοι ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης, ἀπολαύουσι πάσης εὐτυχίας καὶ τιμῶνται· ἄλλοι δὲ ἀγαθοὶ καὶ ἐνάρετοι παραγνωρίζονται καὶ πάσχουσι μεγάλα κακὰ. Τοῦτο προφανῶς δὲν εἶναι δίκαιον· διὰ τοῦτο ἡ συνειδησις ἡμῶν βεβαιοὶ ἡμᾶς, ὅτι ἀφεύκτως πρέπει ἐν ἄλλῃ τινὶ ζωῇ ἡ δικαιοσύνη νὰ ἱκανοποιηθῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ· τὸ ἀδίκημα τὸ ἐνταῦθα ἐκ τῶν ἀνθρώπων γινόμενον πρέπει ἀναγκαιῶς ἀλλαχού νὰ ἐκλήπῃ δι' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. Τοιοῦτοτρόπως ἀποδείκνυται ἀναγκασία ἡ ὑπαρξὶς τοῦ Θεοῦ. Εἰς τῶν μεγίστων φιλοσόφων τῶν νεωτέρων χρόνων, ὁ Κάντιος, εἶναι γνωστὸν, ὅτι ταύτην ὡς τὴν ἰσχυροτάτην τῶν περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἀποδείξεων ἐθεώρησεν.

Ἐπὶ τοιούτων ἰσχυροτάτων ἀποδείξεων στηρίζεται ἡ ἀλήθεια τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ.

§ 11.

Πῶς δεικνύεται, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι εἷς ;

Ὁ Θεὸς εἶναι εἷς· « Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ » λέγει ἡ πρώτη ἐντολὴ τοῦ δεκαλόγου. Ἐν δὲ τῇ *Καιρῇ Διαθήκῃ* ἀναγινώσκουμεν, ὅτι αὕτη εἶναι ἡ ζωὴ, ἵνα γινώσκωμεν τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν (Ἰωάνν. ιζ', 3). Τὴν ἐνότητα ταύτην τοῦ Θεοῦ κηρύττει καὶ τὸ σύμβολον· « Ἕνα Θεόν »· Ὁ ὁρθὸς λόγος δεικνύει, ὅτι μόνον εἰς δύναται νὰ ἦναι ὁ Θεός. Πρῶτον ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ ὡς τελειοτάτου ὄντος ἀπαιτεῖ τὴν ἐνότητα ταύτην. Δύο τέλεια ὄντα δὲν δύνανται νὰ συνυπάρχωσι καὶ ἀποκλείουσιν ἀλλήλα·

διότι μεταξὺ αὐτῶν πρέπει ἀναγκαίως νὰ ὑπάρχῃ δια-
φορά τις· ἄλλως δὲν θὰ ἀπετέλουν εἰμὴ ἐν ὄν καὶ οὐχὶ
δύο. Ἄλλ' ἵνα διαφέρωσιν ἀπ' ἀλλήλων ἔπρεπεν ἀπὸ τοῦ
ἐνὸς νὰ ἐλλείπῃ τελειότης τις ὑπάρχουσα ἐν τῷ ἑτέρῳ.
Τότε ὅμως πῶς δύνανται ἀμφοτέρα νὰ ἦναι τέλεια ὄντα,
δηλ. Θεοί; Ἐπειτα τὴν ἐνότητα τοῦ Θεοῦ ἀποδεικνύει
καὶ ἡ ἐνότης ἡ παρατηρουμένη ἐν τῷ κόσμῳ, ἐν ᾧ ἐ-
πικρατεῖ πανταχοῦ ἡ αὐτὴ τάξις, οἱ αὐτοὶ νόμοι. Τὰ
πάντα ἐν τῷ κόσμῳ ὑποστηρίζουσιν ἀλλήλα καὶ τείνουσι
πρὸς τὸ αὐτὸ τέρμα. Τοῦτο τί ἄλλο δεικνύει, εἰμὴ ὅτι
εἶναι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὁ ποιητὴς τοῦ παντός; Διάφοροι
Θεοὶ ἤθελον δώσῃ εἰς τὸν κόσμον διαφόρους καὶ ἀντι-
φατικούς νόμους. Τότον εἶναι ἀληθὲς τοῦτο, ὥστε πάν-
τες οἱ σοφοὶ τῶν ἀρχαίων λαῶν (Ἡσίοδος, Σοφοκλῆς,
Πλάτων, Ξενοφῶν) συνείδον τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐνότητος
τοῦ Θεοῦ (*).

§ 12.

Τί εἶναι ὁ Θεός;

Ὁ Θεὸς εἶναι τέλειον πνεῦμα. « Πνεῦμα ὁ
Θεὸς » λέγει ὁ Ἰωάννης (δ', 241). Πνεῦμα λέ-
γοντες, ἐννοοῦμεν ὄν, τὸ ὁποῖον νοεῖ καὶ ἐλευθέ-
ρως θέλει κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ ὑλικά ὄντα, τὰ
ὅποια οὔτε νοοῦσιν οὔτε ἐλευθέραν θέλησιν κέκτῃν-
ται. Τὸ αὐτὸ δὲ ἐννοοῦμεν ἀποδίδοντας τῷ Θεῷ καὶ
προσωπικότητα. Ὁ ἀνεπτυγμένος καὶ λογικὸς ἄν-
θρωπος δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὸν Θεὸν ὡς ὑλικὸν

(*) Μαναρτίου Δογμ. Α', σελ. 107 κατὰ τὴν γαλλ. μετά-
φρασιν. Γεῖ ἵνα τὸ Τριάδος ἐμλοῦμεν κατωτέρω (Πρόλ. § 28).

ὄν, ὅπως πράττουσιν οἱ ἄγριοι, οἱ λατρεύοντες τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην ἢ ἄλλα ὕλικά σώματα. Τὰ ὕλικά ὄντα εἶναι φύσει περιορισμένα καὶ ἀτελῆ, στεροῦνται δὲ πασῶν ἐκείνων τῶν ὑψηλοτέρων ιδιοτήτων τῆς αὐτοσυνειδησίας, νοήσεως καὶ ἐλευθέρας θελήσεως, μεθ' ὧν εἶναι πεπρωτισμένος ὁ ἄνθρωπος. Τὸν Θεὸν δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ ὁ ἄνθρωπος κατώτερον ἑαυτοῦ. Ἡ πνευματικότης εἶναι ὅ,τι τέλειον περιέχει ὁ κόσμος οὗτος. Τὸ τέλειον τοῦτο, τὸ ὅποιον προῆλθεν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀναγκαίως πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὸν Θεὸν ἐν τελειοτάτῳ βαθμῷ. Διὰ τοῦτο λέγομεν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πνεῦμα τέλειον.

§ 13.

Ἀνάπτυξον τὴν ἰδέαν τοῦ Θεοῦ ὡς τελείου πνεύματος ἢ τίνες εἶναι αἱ γενικαὶ ιδιότητες τοῦ Θεοῦ :

Ὡς τέλειον ὃν ὁ Θεὸς εἶναι ἀναγκαίως 1) ἄπειρος. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ πεπερασμένα ὄντα, τὰ ὅποια περιορίζονται ὑπὸ τοῦ χώρου, ὁ Θεὸς δὲν δύναται νὰ περιορισθῇ ἐντὸς πεπωρισμένου τινὸς χώρου. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἀνέπτυξε κυρίως ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν Ἀθήναις, κηρύττων ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου, καὶ εἰπὼν, ὅτι ὁ «Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, αὗτος Κύριος οὐρανοῦ καὶ γῆς ὑπάρχων, οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ» (Πράξ. ιζ'. 24). Οἱ ἄρχαιοι ἐθνικοὶ (καὶ νῦν οἱ εἰδωλολάτραι) εἶχον τὴν πρόληψιν, ὅτι οἱ θεοὶ αὐτῶν κατοικοῦσιν ἐν τοῖς ναοῖς. 2) Ὡς τέλειον ὃν εἶναι ὁ Θεὸς καὶ αἰώνιος ἢ ἄχρονος· δὲν περιορίζεται ὑπὸ τοῦ χρόνου.

δὲν ἔχει ἀρχὴν οὔτε τέλος· δὲν ὑπῆρξε ποτὲ χρόνος καθ' ὃν δὲν ἦτο, οὐδὲ θὰ ὑπάρξῃ χρόνος, καθ' ὃν δὲν θὰ ἦναι. Πρὸ τοῦ ὄρη γεννηθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην πρὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἰ» λέγει ὁ ψαλμωδὸς (Ψαλμ. πθ', 2). 3) Ὁ Θεὸς εἶναι ἀμετάβλητος· ἡ μεταβολὴ προϋποθέτει ἀτέλειαν· τὰ πεπερασμένα ὄντα μεταβάλλονται ἀπὸ ἀτελεστερῶν εἰς τελειότερα ἢ τὴν ἀπαλιν· ἐν τῷ Θεῷ ὡς τελείῳ οὐδεμίᾳ τοιαύτῃ ἀτέλεια εἶναι δυνατή· «Παρὰ τῷ Θεῷ οὐκ ἔστι παραλλαγή, ἡ τροπῆς ἀποσκίασμα», λέγει καὶ ἡ Γραφή (Ἰακώβ. α'. 18). 4) Ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρὼν. Ἐπειδὴ εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ὑπάρχει ἐν ὠρισμένῳ τινὶ τόπῳ περιορισμένος, δὲν πρέπει ἐντεῦθεν νὰ συμπεράνῃ τις ὅτι δὲν εἶναι οὐδαμοῦ. Τοῦναντίον ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρὼν, εἶναι πάντοτε πλησίον ἡμῶν. Ὁ ἄνθρωπος πανταχοῦ δύναται ὑψῶν τὸ βλέμμα του πρὸς τὸν Θεὸν νὰ λατρεύῃ αὐτόν. «Ἐν αὐτῷ, λέγει ὁ Παῦλος, ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν» (Πράξ. ιζ', 28). Ὁποῦ καὶ ἂν εὐρίσκηται ὁ ἄνθρωπος, οὐδέποτε ἄς φαντασθῇ, ὅτι δύναται νὰ διαφύγῃ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Θεοῦ. «Ποῦ πορευθῶ, λέγει ὁ ψαλμωδὸς, ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; ἰὼν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἰ· ἰὼν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρει· ἰὼν ἀναλάβω τὰς πτέρυγας μου κατ' ὄρθρον καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὁδηγήσει με καὶ καθέξει με ἡ δεξιὰ σου» (Ψαλμ. ρλγ'. 10).

Τίνες εἶναι αἱ ιδιότητες τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ;

Αἱ ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαι ιδιότητες τοῦ Θεοῦ ἀναφέρονται ἐν γένει εἰς αὐτὸν ὡς τέλειον ὄν. Ἄλλ' ὁ Θεὸς εἶναι, ὡς εἵπομεν ἀνωτέρω, τέλειον πνεῦμα, νοῦς καὶ θελήσις. Τίνες εἶναι αἱ εἰδικαὶ ιδιότητες τοῦ θείου νοῦ ἢ τῆς θείας γνώσεως, καὶ τίνες αἱ τῆς θείας θελήσεως; Αἱ !-ιδιότητες τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, αἱ ἐξαγόμεναι ἀναγκαιῶς ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ τελείου πνεύματος, εἶναι αἱ ἐξῆς. Ὁ Θεὸς εἶναι 1) παντογνώστης. Ὁ Θεὸς γνωρίζει τὰ πάντα, οὐ μόνον τὰ παρόντα ἀλλὰ καὶ τὰ παρελθόντα καὶ τὰ μέλλοντα· τὰ ἐν τῷ φανερῷ πραττόμεν καὶ τὰ ἐν τῷ κρυπτῷ οὐ μόνον τὰς προδηλοὺς καὶ δευτερευούσας, ἀλλὰ καὶ τὰς κυρίας καὶ ἀλγθεῖς αἰτίας τῶν ὄντων, τὰς τε πράξεις, καὶ τὰ διανοήματα καὶ αἰσθήματα ἡμῶν. « Σὺ ἐδοκίμασας καὶ ἔγνως με... Σὺ συνῆκας τοὺς διαλογισμούς μου καὶ τὴν τρίβον μου », λέγει ὁ ψαλμωδὸς (Ψαλμ. ρλῆ. 1—4). 2) Πάνσοφος· οὐ μόνον δηλ. γνωρίζει τὰ πάντα, ἀλλὰ καὶ πάντα σκοπιμῶς ἐποίησε καὶ διευθύνει. Τὰ πάντα ἐν τῇ κτίσει ἔχουσι σκοπὸν τινα, καὶ οὐδὲν ἀσκοπῶς ἐγένετο. Καὶ ἐκεῖ ἀκόμη, ὅπου ἡ ἀτελής ἀνθρωπίνη ἐπιστήμη δὲν ἡδυνήθη νὰ εὕρῃ σκοπιμότητα, πρέπει νὰ ἀποδεχθῶμεν ὑπάρχουσαν τοιαύτην· διότι ἡ ἐν τῷ συνόλῳ τῆς κτίσεως ἐμφανιζομένη σκοπιμότης δὲν δύναται νὰ λείπῃ ἀπὸ τοῦ μέρους. Ἄν δὲ ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐμβλέπῃ πού αὐτὴν, τοῦτο εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀσθενείας τοῦ ἀνθρώπου, ἢ τῆς ἀτελείας τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιστήμης. Ἡ πανσοφία τοῦ Θεοῦ εἶναι κατὰ δῆλον καὶ ἐν τῇ διευ-

θύνησει τῶν τυγχόντων τῶν ἀνθρώπων, ὁλοκλήρων λαῶν καὶ ἀτόμων. Εἰς μεγάλα γεγονότα τῆς ἱστορίας βλέπει τις τὴν πανσοφίαν ταύτην πρόδηλον. Πῶς δὲν εἶναι φανερώς ἔργον τῆς θείας πανσοφίας, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς, ἡ θρησκεία τῆς ἀληθείας, ἐφάνη καθ' ἣν ἐποχὴν πολιτικῶς μὲν ὁ κόσμος ἦτο ἡνωμένος ὑπὸ τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος, κοινὴ δὲ γλῶσσα πανταχοῦ ἦτο ἡ ἐλληνικὴ; Πόσον τὰ δύο ταῦτα συνέτειναν εἰς τὴν ταχυτάτην ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ, εἶναι γνωστόν. Ἡ Γραφὴ ἐκφράζουσα τὸν θαυμασμόν διὰ τὴν πανσοφίαν τοῦ Θεοῦ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ἐκδηλουμένην, λέγει· «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας!» (Ψαλμ. ργ', 24).

§ 15.

Τίνες εἶναι αἱ ιδιότητες τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ;

Ὡς πρὸς τὴν θέλησιν αὐτοῦ ὁ Θεὸς ὡς τέλειος εἶναι ἀναγκαίως 1) ἅγιος, δηλ. θέλει μόνον τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀποσρέφεται τελείως τὸ κακόν. Οὐδὲ ἔχνος κακοῦ δύναται ἐν τῷ Θεῷ νὰ ὑπάρχη· ἡ τελεία ἀγιότης ἀνήκει αὐτῷ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὅστις τείνει μόνον πρὸς τὴν τελείαν ἀγιότητα, χωρὶς ὅμως ποτὲ νὰ δύναται νὰ φθάσῃ αὐτήν. Ἐν τῷ Θεῷ τὸ ἀγαθὸν βασιλεῦει πάντοτε, ἐνῶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ συμβαίνει τὸ ἄνταντον πάλη μεταξὺ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, καὶ ἡ ἐκλογὴ τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι συνήθως ἀποτέλεσμα προηγηθέντος ἀγῶνος. Διὰ τοῦτο εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀποδίδομεν κυρίως οὐχὶ ἀγιότητα, ἀλλὰ ἠθικότητα. Τὸν Θεὸν τὸ ἄνταντον καλοῦμεν ἅγιον, οὐχὶ ἠθικόν· ἡ ἠθικότης προϋποθέτει πάλην. Ὁ Θεὸς λοι-

πὲν εἶναι ὁ τελείως ἅγιος, καὶ ἡ πηγὴ πάσης ἠθικο-
 τητος καὶ ἀγιότητος ἡμῶν. Ἡ συνειδησις ἡμῶν ἡ
 προτρέπουσα ἡμᾶς εἰς ἀγαθὰς πράξεις καὶ ἀπὸ τῶν κα-
 κῶν ἀποτρέπουσα εἶναι φωνὴ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. Τὴν
 ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ ὀφείλομεν νὰ μιμώμεθα κατὰ τὸ
 παράγγελμα αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ: «Γίνεσθε ἅγιοι, ὅτι ἅγιός
 εἰμι» (Α' Πέτρου α', 14). 2) Εἶναι δίκαιος, κρίνει δι-
 καίως μακρὰν πάσης προσωποληψίας ἢ μεροληψίας,
 θέλει δὲ ἀνταμείψει καὶ βραβεύσει τὸ ἀγαθὸν καὶ τιμω-
 ρῇ τὸ κακόν. Ἡ γαλήνη τῆς συνειδήσεως ἡμῶν,
 ὅταν πράττωμεν τὸ ἀγαθόν, καὶ ἡ τύψις αὐτῆς, ὅταν
 πράττωμεν τὸ κακόν, μαρτυροῦσι περὶ τῆς ἀληθείας
 ταύτης. Ῥητῶς δὲ ὁ Παῦλος λέγει, ὅτι «ὁ Θεὸς ἀπο-
 δώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ» (Ῥωμ. β', 6). 3)
 Ὁ Θεὸς εἶναι πανάγαθος, εὐμενὴς δηλαδὴ πρὸς τοὺς
 ἀνθρώπους, καὶ πλήρης ἀγάπης πρὸς αὐτούς. Ἡ δι-
 καιοσύνη του δὲν εἶναι ἄκαμptos, ἀλλὰ μετριάζεται
 διὰ τῆς ἀγαθότητος καὶ φιλάνθρωπίας αὐτοῦ. «Ὁ
 Θεὸς ἀγάπη ἐστίν», λέγει ὁ Ἰωάννης (Α' Ἰωάνν. δ', 14).
 Καὶ ἄλλαχού λέγει ἡ Γραφή. «Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰμὴ εἰς
 ὁ Θεός» (Ματθ. ιθ', 17). Ἡ ἀγάπη αὕτη πρὸς τοὺς ἀν-
 θρώπους εἶναι τελεία διότι εἶναι εὐσπλαγχνος πρὸς τοὺς
 δυστυχεῖς, μακρόθυμος πρὸς τοὺς πταίνοντας πρὸς αὐτόν,
 πλήρης χάριτος πρὸς πάντας ἐν γένει. 4) Παντοδύνα-
 mos· δύναται τὰ πάντα· οὐδὲν ὑπερβαίνει τὴν δύνα-
 μιν αὐτοῦ. Ἐκ τῆς παντοδυναμίας του δὲν πρέπει μόνον
 νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι δύναται καὶ τὸ κακόν, διότι ὡς
 πανάγαθος δὲν δύναται νὰ θέλῃ τὸ κακόν. Εἰς τὴν
 παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ ἀποδίδομεν ἀναγκαίως καὶ
 τοῦτο τὸ προσὸν, ὅτι εἶναι δημιουργικὴ. Ὁ Θεὸς δὲν

ἔχει δηλ. ἀνάγκην ὕλης καὶ ὀργάνων πλάττων τι, ἀλλὰ δημιουργεῖ, παράγει εἰς τὸ εἶναι καὶ αὐτὴν τὴν ὕλην. « Ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ πάντα ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησε », λέγει ἡ Γραφή (Ψαλμ. λβ', 0).

Τοσοῦτον ὑψηλὴ εἶναι ἡ περὶ Θεοῦ ἔννοια τοῦ χριστιανισμοῦ.

§ 16.

Τί διδάσκει ἡ Γραφή περὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου :

Ὁ κόσμος δὲν ἔγινεν αὐτομάτως καὶ τυχαίως· αὐτομάτως καὶ τυχαίως δὲν ἠδύνατο νὰ γίνη· ἀλλ' ἐποιήθη παρὰ τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο διδάσκει καὶ ἡ Γραφή (Γεν. α') καὶ ὁ ὑγιὴς λόγος παντὸς ἀνθρώπου, ὡς ἐδείχθη ἀνωτέρω (§ 10). Κατὰ τὴν Γραφὴν δὲν διέπλασεν ὁ Θεὸς ὕλην τινὰ, τὴν ἐποίησεν εὖρε δῆθεν προϋπάρχουσαν ἀφ' ἑαυτῆς καὶ τυχαίως, ὡς ἐφρόνουν οἱ πλατωνισταί. Ἡ ὕλη δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρχῃ ἀφ' ἑαυτῆς, διότι δὲν δύναται νὰ δώσῃ ἑαυτῇ τὴν ὑπαρξίν· μόνον ὁ Θεὸς εἶναι αἰτία ἑαυτοῦ. Ὁ Θεὸς λοιπὸν προήγαγε καὶ αὐτὴν τὴν ὕλην εἰς τὸ εἶναι. Τοῦτο σημαίνοντες, λέγομεν, ὅτι ἐδημιούργησεν αὐτήν. Ὁ Θεὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν (τὰ κτίσματα), αὐτὸς ἐνετειλατο καὶ ἐκτίσθησαν», λέγει ἡ Γραφή (Ψαλμ. λβ', 9). Τὸ δὲ σύμβολον ἀναφέρει τὴν δημιουργίαν διὰ τῶν λέξεων: « ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων ». Ὑπὸ τὰ ἀόρατα ἐνόησαν πάντοτε καὶ τὰ οὐράνια πνεύματα ἡ ταῦς ἀγγέλους, ὄντα λογικὰ ἀνώτερά τοῦ ἀνθρώπου. Ἐν τῷ σύμπαντι δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι μόνη

λογική ὑπαρξίς θὰ ἦτο ἡ ἀνθρωπίνη (*). Κατὰ τὸν Μωϋσέα (Γεν. α') πρῶτον ἐγένετο τὸ φῶς, δηλ. ἡ φωτεινὴ οὐσία, δεύτερον διεκρίθη ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, τρίτον ἀνεφάνη ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα, καὶ ἀνεβλάστησαν τὰ φυτὰ, τέταρτον ἐφάνησαν ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη καὶ οἱ ἀστέρες, πέμπτον ἐγένοντο οἱ ἰχθύες καὶ τὰ πτηνὰ καὶ ἕκτον τὰ τετράποδα καὶ τελευταῖον ὁ ἄνθρωπος (**). Ἡ ἀκολουθία αὕτη τῆς δημιουργίας τῶν κτισμάτων κατὰ τὴν μωσαϊκὴν γένεσιν εἶναι φυσικωτάτη· τὰ ζῶα δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναρρανῶσι πρὶν γίνωσι τὰ φυτὰ, ἅτινα χρησιμεύουσιν εἰς τροφήν αὐτῶν· ὁ δὲ ἄνθρωπος ἔπρεπε νὰ ἀναρρῇ τελευταῖον ὡς ἡ κορωνὶς τῆς κτίσεως. Διάσημοι φυσιολόγοι ἐρευνήσαντες δι' ἀνασκαφῶν τὸν φλοιὸν τῆς γῆς καὶ εὐρόντες ἐν μὲν τοῖς κατωτέροις στρώμασιν αὐτῆς ἴχνη φυτῶν, ἐν δὲ τοῖς ἀνωτέροις ζώων καὶ μάλιστα ἐν τοῖς ἀνωτάτοις ἀνθρώπων, ἐξέφρασαν τὴν ἐμπληξίν των διὰ τὴν συμφωνίαν ταύτην τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν πρὸς τὴν μωσαϊκὴν περὶ γένεως τοῦ κόσμου διήγησιν (**).

(*) Οἱ ἁγγέλοι ὡς ὄντα λογικὰ μετὰ ἐλευθερίας πεπρωτισμένα ἠδύνατο καὶ αὐτὰ νὰ ἁμαρτήσωσι. Τοὺς ἁμαρτήσαντας ἀγγέλους καὶ ἐκπετόντας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καλεῖ ἡ Γραφὴ πονηρὰ πνεύματα, δαιμόνια καὶ ἄλλως.

(**) Ὁ Μωϋσῆς λέγει, ὅτι ἐν ἑξήμηναις ἐγένετο ὁ κόσμος. Σημειωτέον, ὅτι πολλοὶ ἐπίσημοι θεολόγοι οὐ μόνον ξένοι, ἀλλὰ καὶ ἡμέτεροι (Προβλ. Στ. οὐρτζα, Θρησκευτ. μελέται, 1875, σελ. 45) ἐξέλαβον τὰς ἡμέρας ταύτας γενικῶς σημαίνουσας μακρὰς χρονικὰς περιόδους.

(**) Buefflon (Théorie de la terre art. 2). Cuvier πρὸς τὸν Ἀδελφὸν Νικολάφ Φίλσοφ. Μελ. Α'. 411 καὶ Δουβλίου Ἀπολογ. Vortraege ueber die Grundw. p Christ. 432. σελ. 52—77.

§ 17.

Πῶς πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὴν παρὰ Θεοῦ συντήρησιν τοῦ κόσμου καὶ τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ ἢ θεῖαν πρόνοιαν :

Ἀφοῦ ὁ κόσμος δὲν ἠδύνατο νὰ δώσῃ ἑαυτῷ τὴν ὑπαρξιν, ἀλλὰ χρεωστέτ τὴν γένεσίν του εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ, δὲν θὰ ἠδύνατο καὶ νὰ συντηρῇται ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐὰν ἡ αὐτὴ παρίσχυρος θέλησις ἢ ποιήσασα αὐτὸν μὴ συνετῇρει αὐτόν. Ἡ συντήρησις αὐτῆ εἶναι οἰονεὶ συνέχεια τῆς δημιουργίας. Ὁ κόσμος ὑπάρχει, διότι θέλει αὐτὸν ὁ Θεός· αὐτὸς εἶναι ὁ δίδων αὐτῷ τὸ εἶναι οὕτως, ὥστε ἐὰν δὲν ἤθελεν αὐτόν, οὐδ' ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ. Διὰ τοῦτο λέγει φαλμός τις θαυμασίως· Κύριε! ἐὰν ἤθελες ἀφαιρέσει ἀπὸ τῶν κτισμάτων τὴν ζωὴν των, ἤθελον πάραυτα ἐκλείψει· ἐὰν τούναντίον ἤθελες πέμψῃ αὐτοῖς τὴν ζωοποιὸν δυνάμιν σου, ἤθελον πάλιν λάβῃ ἀμέσως ὑπαρξιν· «ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν καὶ ἐκλείψουσι καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν, ἔξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου καὶ κτιτθήσονται καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς» (Ψαλμ. ργ', 26). Δὲν συντηρεῖ δὲ αὐτόν ἀπλῶς ἐν γένει, ἀλλὰ καὶ κυβερνᾷ καὶ διευθύνει αὐτόν, ὡς πατήρ. Ἡ παρὰ Θεοῦ αὕτη κυβέρνησις τοῦ κόσμου εἶναι ἢ ἄλλως πρόνοια τοῦ Θεοῦ λεγομένη. Εἶναι μακρὰν τοῦ χριστιανισμοῦ ἡ ἰδέα τῶν ἀρχαίων ἐπικουρείων, οἵτινες ἐφρόνουν, ὅτι οἱ θεοί, ἐὰν ἐπλασαν τὸν κόσμον αὐτοί, ἐγκατέλιπον ὅμως αὐτόν εἰς τὴν τύχην του. Ἡ τοιαύτη ἐγκατάλειψις τοῦ κόσμου δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ,

ἤν ἀναγκαιῶς ἀποδίδομεν αὐτῷ. Ὁ ἄνθρωπος πρὸ πάν-
 των, αὐτὸ τὸ λογικὸν πλάσμα, τὸ ὁποῖον ἐπλάσθη κατ'
 εἰκόνα Θεοῦ καὶ ἀναζητεῖ αὐτὸν ὡς τὴν ἑαυτοῦ πηγὴν
 καὶ τὸ ἄκρον ἀγαθόν, δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν πῶς
 ἡδύνατο νὰ ἐγκαταλειφθῇ ὑπ' αὐτοῦ ἀπροστάτευτος.
 Ἀποῦ ὁ Θεὸς ἐνεφύτευεν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀγάπην πρὸς
 αὐτόν, δὲν πρέπει ἀναγκαιῶς νὰ ὑποθέσωμεν καὶ ἐν
 αὐτῷ ἀγάπην πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ φροντίδα περὶ
 αὐτοῦ; Οἱ ἐπικούρειοι ἀπέκλειον τὴν πρόνοιαν, διότι ἡ
 περὶ τοῦ κόσμου φροντίς ἐνόμιζον ὅτι ἤθελε διαταράσσει
 τὴν εὐδαιμονίαν τῶν Θεῶν, οὓς ἐφαντάζοντο, φαίνεται,
 ὡς ἀσιάτας σατράπας μὴ θέλοντας δι' οἰασδήποτε
 φροντίδος νὰ διαταράσσωσι τὴν ἡσυχίαν των. Εἰς τὴν
 ἔννοιαν τούναντίον περὶ τοῦ Θεοῦ ὡς παναγάθου πατρὸς
 οὐ μόνον δὲν ἀντιβαίνει ἡ πρόνοια, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαιῶς
 ἀπαιτεῖται ὑπ' αὐτῆς. Ὁ Θεὸς ἔχει κατὰ τὴν Γραφὴν
 ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτοῦ τὰ πάντα, καὶ μεγάλα καὶ
 μικρὰ, ἰδίως δὲ τὸν ἄνθρωπον. Αὐτὸς διευθύνει τὰς
 τύχας καὶ ὀλοκλήρων λαῶν καὶ τῶν ἀτόμων (Πράξ. ξ',
 26). Κατὰ ταῦτα ὅ,τι ἐν τῷ κόσμῳ συμβαίνει δὲν
 εἶναι ἀποτέλεσμα τυφλῆς τύχης ἢ ἀνάγκης καὶ εἰμαρ-
 μένης (καθὼς φρονοῦσιν οἱ μωαμεθανοί), ἀλλὰ τῆς
 πατρικῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Ἡ πίστις αὕτη πρὸς τὴν
 θείαν πρόνοιαν, ἥτις συνυπῆρχε πάντοτε μετὰ τῆς
 θρησκείας ἢ εὐσεβείας πρὸς τὸν Θεόν, ἐμπνέει εἰς τὸν
 ἄνθρωπον ἐν μὲν ταῖς εὐτυχίαις τὸ αἶσθημα τῆς εὐχα-
 ριστίας πρὸς τὸν Θεόν, ἐν δὲ ταῖς δυστυχίαις τὸ τῆς
 ὑπομονῆς, ἐν δὲ τῇ ἀβεβαιότητι τὸ τῆς ἐλπίδος.

§ 18.

Τί διδάσκει ἡ Γραφή περὶ τῆς πλάσεως, ἀξίας καὶ φύσεως τοῦ ἀνθρώπου;

Καθὼς ὁ κόσμος ἐν γένει, οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι αὐτόματον προϊόν τυφλῆς τινος τύχης· δὲν ἡδύνατο νὰ ἀναφυῇ ἀπ' ἑαυτοῦ, καθὼς παραλόγως ἐδόξα-σαν καὶ δοξαζοῦντιν ὑλισταί τινες. Ὁ ἄνθρωπος, κα-θὼς ὁ κόσμος, ἐπλάσθη παρὰ Θεοῦ (Γεν. α' καὶ β'.) ὡς ἡ κορωνὴς τῆς κτίσεως. Ἐπλάσθη δὲ ἀνὴρ καὶ γυνή (Ἀδὰμ καὶ Εὕα. Αὐτόθι). Ἡ δὲ ἑνωσις αὐτῶν πρὸς αὐξήσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἡυλογήθη παρ' αὐ-τοῦ τοῦ Θεοῦ (αὐτόθι α', 28). Ὁ ἄνθρωπος συνίσταται ἐκ σώματος καὶ πνεύματος ἢ ψυχῆς. Καθὼς λέγει ἡ Γένεσις (β', 73), «ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς (τὸ σῶμα), καὶ ἐνεπύησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς (πνεῦμα)». Τὸ σῶμα εἶναι τὸ κατώ-τερον μέρος, τὸ ὄργανον τοῦ πνεύματος· τὸ πνεῦμα τὸ ἀνώτερον. Ὡς πνεῦμα ὁ ἄνθρωπος, ὡς ὃν δηλ. λογικὸν καὶ ἐλεύθερον, ὁμοιᾷζει ἐν σμικρῷ αὐτὸν τὸν πνευμα-τικὸν ὄντα Θεόν, διὸ καὶ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ λέγεται. «Κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν» λέγει ἡ Γραφή (Γεν. α', 21). Διὰ τὴν λογικότητα δε ταύτην ἔλαβεν ὁ ἄνθρωπος παρὰ Θεοῦ καὶ τὴν ἀθανασίαν· διότι ὡς γνωρίζων διὰ τοῦ ἑαυτοῦ λόγου τὸν αἰώνιον Θεόν καὶ διὰ τῆς ἐλευθέρως ἑαυτοῦ θελήσεως δυνάμενος νὰ ἀγαπήσῃ αὐτόν, εἶναι πεπλατμένος ὁ ἄνθρωπος διὰ τὴν αἰωνιό-τητα, οὐχὶ δὲ διὰ τὸν πρόσκαιρον τοῦτον βίον, κα-θὼς τὰ λοιπὰ κτίσματα, ὧν ἡ γυνώσις καὶ οἱ πόθοι δὲν ὑπερβαίνουν τὸν κόσμον τοῦτον. Ἐνῶ λοιπὸν τὸ σῶμα

ἐπιστρέφει εἰς τὴν χοῦν, ἐξ οὗ ἐλήρθη, τὸ λογικὸν ἐπιστρέφει εἰς τὸν Θεόν, ὅστις ἔδωκεν αὐτό (Ἑκκλ. ιβ', 17. Σοφ. Σολομ. 6', 23).

§ 19.

Τί εἶναι ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου;

Παντὸς ὄντος προορισμὸς εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐν αὐτῷ ἐγκειμένων δυνάμεων. Οὕτω τὸ δένδρον ἐφικνεῖται τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν ἐπλάσθη, ὅταν αὐξήσῃ καὶ καρποφορήσῃ, ὅταν δηλ. ἀναπτύξῃ πάσας τὰς ἐν αὐτῷ ἐκούσας δυνάμεις. Καὶ τοῦ ἀνθρώπου προορισμὸς εἶναι ἡ ἀνάπτυξις καὶ τελειοποίησις του. Ἐπειδὴ δὲ σύγκειται ἐκ σώματος καὶ πνεύματος, διττὸς εἶναι καὶ ὁ προορισμὸς αὐτοῦ, ἡ ἀνάπτυξις καὶ εὐεξία τοῦ σώματος καὶ ἡ ἀνάπτυξις καὶ τελειοποίησις τοῦ πνεύματος. Ὁ ἄνθρωπος ὀρεῖται διὰ τοῦτο νὰ μεριμνᾷ περὶ τῆς ὑγείας του καὶ νὰ διατηρῇ ἀλώβητον καὶ ἀκμάζουσιν τὴν ζωὴν του. Ἡ αὐτοκτονία, οὐ μόνον ἡ βίαία, ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ μικρὸν δυναμένη νὰ γίνῃ διὰ παραμελήσεως τῆς σωματικῆς ὑγείας, ὡς ἀντιβαίνουσα εἰς τὸ θέλημα τοῦ πλάστου, εἶναι ἀμάρτημα. Ἀλλ' ἡ σωματικὴ δὲν εἶναι ἡ μόνη τοῦ ἀνθρώπου ζωὴ· μόνον οἱ ὕλισται, ὧν πρόγραμμα τοῦ βίου εἶναι τὸ, «ῥάγωμεν, πῶμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν», περιστρέφουσιν ἐν τῇ περιθάλψει τοῦ σώματος ἅπαντα τὸν ἀνθρώπινον προορισμόν. Ὑπεράνω τοῦ σωματικοῦ ἵσταται ὁ πνευματικὸς προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἡ τελειοποίησις τοῦ πνεύματος του, ἡ ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐν αὐτῷ θείας εἰκόνος. Ἐ-

πειδὴ δὲ ὡς πνεῦμα ὁ ἄνθρωπος ἔχει νοῦν καὶ θέλησιν ἡ καρδίαν, διὰ τοῦτο ἡ ἀνωτέρα αὕτη πνευματικὴ τελειοποίησις του περιλαμβάνει τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ νοός του διὰ τῆς παιδείας, τῆς ἀναζητήσεως τῆς ἀληθείας, καὶ τὴν ἠθικὴν διάπλασιν τῆς θελήσεως ἡ καρδίας αὐτοῦ διὰ τῆς πράξεως τοῦ ἀγαθοῦ. Ὁ ἄνθρωπος φύσει ἀγαπᾷ τὴν ἀλήθειαν καὶ ὀφείλει νὰ ἀγαπᾷ αὐτὴν πρὸς αὐτὴν ἐπλάσθῃ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ σπουδάζῃ, ὅσον τὸ δυνατόν πλειότερον, νὰ πλησιάσῃ εἰς τὴν ἀλήθειαν. Προσεγγίζων δὲ τὴν ἀλήθειαν, προσεγγίζει ὁ ἄνθρωπος εἰς αὐτὸν τὸν Θεόν, ἔστις εἶναι ἡ ὑψίστη ἀλήθεια. Ἀλλ' ἡ ἀνάπτυξις τοῦ νοός, ὅταν ἦναι μόνη, ἄνευ τῆς μορφώσεως τῆς καρδίας, δὲν ἔχει μεγάλην ἀξίαν· δύναται μάλιστα ὅταν ἡ θέλησις ἡ ἡ καρδία ἦναι πονηρά, νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸ κακόν· διὰ τοῦτο εἰς αὐτὴν πρέπει νὰ προστίθεται, ὡς τὸ κυριώτερον στοιχείον τῆς πνευματικῆς τελειοποιήσεως θεωρουμένη, ἡ διάπλασις τῆς καρδίας ἡ θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἠθικοποίησις του. Ἡ ἀγαθὴ θέλησις, ἡ καρδία ἡ ἀγαπῶσα τὸν Θεόν, ὡς τὸ ἄκρον ἀγαθόν, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐν γενεῇ, ἡ τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ θέλημα, εἶναι τὸ ὑψίστον, τὸ ὅποιον πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ τις. Οὕτω τελειοποιούμενος ὁ ἄνθρωπος ὁμοιάζει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὸν Θεόν, πλησιάζει εἰς τὴν τελειότητα καὶ ἀγιότητα αὐτοῦ. «Ἔσεσθε τέλειοι, παραγγέλλει ὁ Κύριος, ὡς περ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστι» (Ματθ. ε', 48). Οὗτος εἶναι ὁ ὑψηλὸς προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς τὸν προορισμὸν τοῦτον ὀφείλει νὰ τείνῃ πᾶς ἄνθρωπος, πρέπει δὲ νὰ ἐπιθυμῇ καὶ νὰ συνεκτείνῃ ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ αὐτῷ ὅμοιοι ἄνθρωποι σπεύδωσι πρὸς τὸν προορισμὸν τοῦτον.

§ 20.

Ἐν ποίᾳ καταστάσει ἐπλάσθη ἐν ἀρχῇ ὁ ἄνθρωπος ;

Οἱ πρωτόπλαστοι ἐπλάσθησαν ἀθῶοι καὶ καθαροί. Ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ πλάστου δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξέλθωσιν εἰ μὴ ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ τῆς ἀθωότητος. Τὴν ἀθωότητα ταύτην ἵνα δηλώσῃ ἡ Γραφή, λέγει, ὅτι δὲν εἶχον ἀνάγκην νὰ καλύψωσι τὴν γυμνότητά των (Γεν. γ', 1). Ἡ ἀθωότης συνεπάγεται τὴν εὐτυχίαν καὶ μακαριότητα, ἣτις ἀπόλλυται μετ' ἐκείνης. Οἱ πρωτόπλαστοι ἦσαν διὰ τοῦτο, ὅτε ἀθῶοι, μακάριοι καὶ εὐτυχεῖς. «ἔζων ἐν παραδείσῳ», λέγει ἡ Γραφή (Γεν. β', 8). Ἐν τῇ ἀρχικῇ ταύτῃ εὐδαιμονίᾳ ἠδύναντο νὰ μένωσιν, ἐν ᾧ διατήρουν τὴν ἀθωότητά των. Ἀλλὰ τὴν ἀθωότητα ὡς ἐλεύθεροι ἠδύναντο οἱ πρωτόπλαστοι νὰ ἀπολέσωσιν· εἰς αὐτοὺς ἀπέκειτο ὡς ἐλευθέρους νὰ ἐκλέξωσι τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακόν· ἡ ἀρετὴ των ἔμελε νὰ δοκιμασθῇ. Τότε δὲ ἡ ἀρετὴ ἔχει ἀξίαν, ὅταν πράττεται ἐλευθέρως. Τὴν δοκιμασίαν ταύτην ἔμελλον οἱ πρωτόπλαστοι νὰ διέλθωσιν. Ἡ Γραφή λέγει, ὅτι ἔλαβον τὴν ἐντολὴν νὰ μὴ φάγωσιν ἀπὸ τὸ δένδρον τοῦ παραδείσου, τὸ ὅποιον διὰ τοῦτο δένδρον τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ κακοῦ καλεῖται (Γεν. β', 16).

§ 21.

Ἐμείναν ἐν τῇ καταστάσει τῆς ἀθωότητος οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ;

Οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι δὲν ἔμειναν ἐν τῇ ἀρχικῇ

ἀλώτητι, ἐν ἣ ἐπλάσθησαν, ἀλλ' ἀπώλεσαν αὐτήν, παραβάντες τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀκολουθήσαντες τὰς ἰδίας ἐαυτῶν ἐπιθυμίας ἤτοι ἁμαρτήσαντες. Ἡ ἁμαρτία δ' ἀπ' αὐτῶν μετεδόθη καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους των (διὸ καὶ προπατορικὴ καλεῖται). Τὴν πτώσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ Γραφὴ δεικνύει, καὶ ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου καὶ ἡ σήμερον πείρα ἐπικυροῦσιν. Ἡ Γραφὴ λέγει, ὅτι οἱ πρωτόπλαστοι εἰς τὰς εἰσθηγῆσεις τοῦ πονηροῦ ἐνδῶσαντες ἔφαγον ἀπὸ τοῦ ἀπηγορευμένου δένδρου, καὶ παροργίσαντες τὸν Θεόν, ἐξώσθησαν τοῦ παραδείσου (Γεν. γ', 23). Ἡ ἀπώλεια τῆς ἀλώτητος συνεπήγαγεν ἀναγκαίως καὶ τῆς πρώτης εὐδαιμονίας τὴν ἀπώλειαν. Καὶ ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου εὐρίσκει τοὺς ἀνθρώπους κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἐν βαρβάρῳ καὶ ἀγρίῳ καταστάσει, ἀπ' ἧς μόλις κατὰ μικρὸν ἔρχισαν νὰ ἀπαλλάσσωνται καὶ πολιτίζωνται· ἐν τῇ ἀγρίᾳ ταύτῃ καταστάσει δὲν ἠδύναντο νὰ ὑπῆρχον ἀπ' ἀρχῆς, ὅπως ἐξῆλθον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Εἰς αὐτὴν κατέπεσον διαφθαρέντες, παραβάντες τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἐκλέξαντες τὸ κακὸν καὶ εἰς τὰ ἴδια πάθη παραδοθέντες. Καὶ ἡ πείρα σήμερον ἐτι δεικνύει, ὅτι ὅσοι λαοὶ ἴστανται μακρὰν τῆς εὐεργετικῆς ἐπιρροῆς τοῦ χριστιανισμοῦ, δι' οὗ ἐπληρωθῶθαι πάλιν ἡ ἀνθρωπότης, εὐρίσκονται ἐν ἀθλίᾳ καταστάσει, ἐν καταστάσει δηλ. πτώσεως, καὶ ὡς καὶ ἐν τῷ χριστιανισμῷ ὅσοι κατ' ὄνομα εἶναι μόνον χριστιανοί.

§ 22.

Τί εἶναι ἡ φύσις τῆς ἁμαρτίας ;

Ἑμαρτία εἶναι ἡ παράβασις τοῦ θείου νόμου, ὅστις διδάσκεται ἐν τῇ Γραφῇ, μαρτυρεῖται δὲ καὶ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐκάστου. Ὁ ἁμαρτάνων πράττει οὐχὶ ὅ,τι εἶναι θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὅ,τι εἶναι ἀγαθὸν καθ' ἑαυτὸ, ἀλλ' ὅ,τι αἱ ἐπιθυμίαι καὶ ὁ ἐγωϊσμός του ὑπαγορεύουσιν αὐτῷ. Κανὼν αὐτοῦ εἶναι οὐχὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' αἱ ἐπιθυμίαι του. Καὶ αἱ ἐπιθυμίαι ἡμῶν βεβαίως ἐνετέθησαν ἡμῖν πανσόφως ὑπὸ τοῦ πλάστου· ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ δουλώσιν ἡμᾶς, ὅπως τὰ κτήνη, ἀλλὰ νὰ κανονίζωνται ὑπὸ τοῦ λογικοῦ ἡμῶν, καὶ νὰ πληρῶνται· μόνον συμφῶνως πρὸς τὸ δίκαιον ἢ ἀγαθὸν ἢ πρὸς τὸ καθῆκον ἡμῶν. Ἐνῷ λοιπὸν καθ' ἑαυτάς εἶναι ἀθῶαι, ὅταν ὑπερβαίνωσι τὰ παρόντα ὅρια καὶ ὑποδουλώσιν ἡμᾶς, ἀποβαίνουσι κακίαι. Οὕτως ἡ πείνα καταντᾷ λαιμαργία ἢ γαστριμαργία, ἡ δίψα μέθη, ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀναπαύσεως ὀκητρία, ἡ φιλοτιμία φιλαυτία. Ἡ ἁμαρτία ἐμφωλεύεται ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀποδαίνει ἰσχυρὰ δύναμεις, ἥτις σύρει αὐτὸν ὡς αἰχμάλωτον, ὥστε νὰ πράττῃ τὸ κακὸν, ἐνῷ ἀναγνωρίζει τοῦτο ὡς τοιοῦτον. Τὴν κατάστασιν ταύτην τῆς ἁμαρτίας παριστάνει οὕτως ὁ Παῦλος : «Οἶδα ὅτι οὐκ οἶκει ἐν ἐμοὶ τὸ ἀγαθόν· οὐ γὰρ ὃ θέλω ποιῶ, ἀλλ' ὃ οὐ θέλω κακόν, τοῦτο πράττω» (Ῥωμ. ιγ', 18). Καὶ ἄλλαχοῦ : «Βλέπω δὲ ἐν τοῖς μέλεσί μου ἕτερον νόμον ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ

τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου» (αὐτόθι ζ'. 23). Ἡ ἁμαρτία ὡς παράθεσις τοῦ θεοῦ θελήματος εἶναι παρεκτροπὴ ἀπὸ τοῦ κυρίου προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις κυρίως εἶναι, ὅπως εἶδομεν ἂνωτέρω (§ 26), ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἢ πρὸς τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ θέλημα.

§ 23.

Τίνα εἶναι τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἁμαρτίας;

Ἡ ἁμαρτία χωρίζει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, διότι καταστρέφει τὸν δεσμὸν, ὅστις συνδέει τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν Θεόν, τὴν ἀγάπην πρὸς αὐτὸν καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ θέλημα. Ἐπειτα ἐπάγει ἕνεκα τοῦ χωρισμοῦ τούτου δυστυχίαν εἰς τὸν ἄνθρωπον· πρῶτον μὲν καὶ ἀφ' ὧς τὴν ἐσωτερικὴν δυστυχίαν, διότι ἀφαιρεῖ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τὴν γαλήνην τῆς συνειδήσεως καὶ προκαλεῖ τὰς τύψεις αὐτῆς, αἵτινες δύνανται κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς ἀποπλάνησεως εἰς τὴν κακίαν νὰ καταντήσωσιν εἰς φοβερωτάτην ὀδύνην· ἡ συνειδήσις βεβαιεῖ τὸν ἄνθρωπον, ὅτι ἀφ' ὧς θὰ τιμωρηθῇ ἀξίως παρὰ τοῦ ἀδεκῆστου κριτοῦ· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ ἐπάγει ἡ ἁμαρτία καὶ ἐξωτερικὴν δυστυχίαν· διότι ὁ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ζῶν δύναται μὲν ἐπὶ τινὰ χρόνον μεθ' ὅλας τὰς παρεκτροπὰς του καὶ τὴν ὑγίαν ἑαυτοῦ νὰ διασώσῃ ἀβλαβῆ καὶ ἀκαταδίωκτος παρὰ τῶν ἀνθρώπων νὰ μείνῃ, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπὶ τέλους ὁ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ βίος καὶ τοῦ σώματος τὴν καταστροφὴν φέρει, καὶ τῶν ἀνθρώπων τὴν καταφρόνησιν καὶ καταδίωξιν προκαλεῖ. Πάντα τὰ ἐκ τῆς ἀ-

μαρτίας κακὰ περιλαμβάνει ἡ Γραφή ὑπὸ τὴν λέξιν «θάνατος» (Α΄ Τιμοθ. α', 6).

§ 24.

Ἐπὶ ᾧ γενικῇ ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ κόσμῳ καὶ τίς ἐμελλε νὰ σώσῃ τοῦτον ἀπ' αὐτῆς ;

Ἡ ἁμαρτία ἀπὸ τῶν πρώτων ἀνθρώπων εἰς τοὺς ἀπογόνους τῶν διαδοθεῖσα ἐγενικεύθη κατὰ μικρὸν εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον. «Πάντες, λέγει ὁ Παῦλος, ἥμαρτον καὶ ὑπεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ» (Ῥωμ. γ', 23). Ὁ κόσμος ὅλος πρὸ τοῦ χριστιανισμοῦ εὕρισκετο ὑπὸ τὴν κατάραν ταύτην τῆς ἁμαρτίας. Ἡ λατρεία τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ ἔλειπεν· ἡ δὲ εἰδωλολατρεία ἢ πλήρης ψευδῶν καὶ ἀνηθικῶν μύθων, ἢ εἰς τὰ ἥθη ἐπιζημιωπάτη, ἦτο ἡ γενικῶς ἐξηπλωμένη θρησκεία καὶ αὐτῶν τῶν μᾶλλον πεπολιτισμένων λαῶν, τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων. Εἰς μάτην οἱ σοφοὶ οἱ ἀναφανέντες ἐν τοῖς λαοῖς τούτοις εἶχον συνίδει τὸ ψεῦδος τῆς εἰδωλολατρείας καὶ εἶχον καταπολεμήσει αὐτήν. Καὶ ἡ κατάστασις δὲ τῶν ἡθῶν τῶν ἐθνικῶν ἦτο ἀξιοδάκρυτος. Παραδείγματα αὐτῆς ἦσαν σπανιώτατα· ἡ ἀπανθρωπία καὶ ἡ σκληρότης εἶχε κορυφωθῇ (θηριομαχίαι, μονομαχίαι). Ἡ δουλεία κατεδίδαζε τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῆς ἀνθρωπότητος εἰς κτηνώδη κατὰστασιν, ἡ ἀκολασία εἶχε καταντήσει φοβερά, καὶ ἡ γυνὴ εἶχεν ἐντελῶς ἐξευτελισθῇ. Καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἰουδαίοις, ἂν καὶ διὰ τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν εἶχε παρ' αὐτοῖς κηρυχθῇ ἡ ἀλήθεια, ἡ θρησκεία εἶχε διὰ τῶν μεταγενεστέρων ραββίνων (ιδίως τῶν Φαρισαίων) διαφθαρή. Ὁ

κόσμος ἐν γένει μικρὸν πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ χριστιανισμοῦ εἶχε καταντήσῃ εἰς τὸ ἐπακρον τῆς διαφθορᾶς, καὶ ἔδαινεν εἰς τὸν ὀλεθρὸν τοῦ. Τότε ἀνεφάνη ἡ σωτὴρ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὅστις διὰ τῆς θρησκείας ἦν ἰδρυτεν ἐν τῷ κόσμῳ, ἔδωκε νέαν ζωὴν εἰς αὐτὸν καὶ ἐπηνώρθωσεν αὐτὸν πάλιν.

ΚΕΦ. Β'.

Περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς δι' αὐτοῦ ἀπολυτρώσεως.

Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Ὑῖον τοῦ Θεοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ὧς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ δι' οὗ τὰ πάντα ἐγέμετο, τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα, σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. Σύμβ.

§ 25.

Πότε ἐπεφάνη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός εἰς τὸν κόσμον; Ἐπεφάνη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ἐπεφάνη εἰς τὸν

κόσμον, « ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου » (Γαλ. δ', 4), ὅτε ἐτῆλ. συνεπληρώθη ὁ χρόνος, μεθ' ὃν ἔπρεπε νὰ ἀναφανῇ, ὅτε ἡ διαφθορὰ τοῦ κόσμου ἐφθασεν εἰς τοιοῦτο σημεῖον, ὥστε ἦτο ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ ἐπέλθῃ ἄνθεν ἡ σωτηρία αὐτοῦ. Ἡ διαφθορὰ τοῦ ἀρχαίου κόσμου κατὰ τὴν μαρτυρίαν πάντων τῶν ἱστορικῶν ἐκορυφώθη ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρώμης Αὐγούστου Καίσαρος, ἐφ' οὗ ἐγεννήθη ὁ Χριστὸς (750 ἀπὸ κτ. Ρώμης).

§ 26.

Πῶς προπαρασκευάσθη ἡ ὁδὸς εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν;

Ἡ ὁδὸς εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν προπαρασκευάσθη ἀπὸ πολλῶν αἰώνων πρὸ τῆς ἐλεύσεώς του διὰ τῆς μουσαϊκῆς θρησκείας. Ἡ θρησκευτικὴ ἀλήθεια ἡ ἡ γνῶσις καὶ λατρεῖα τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἤρχισε νὰ εἰσάγεται παρὰ τοῖς Ἰσραηλίταις τὸ πρῶτον διὰ τῶν πατριαρχῶν, ἰδίως τοῦ Ἀβραάμ, ὅστις ἐγκαταλιπὼν τοὺς ἐν Μεσοποταμίᾳ ἐθνικοὺς γονεῖς του καὶ ἀποκαταστάς ἐν Χανκάν ἐλάτρευσε πρῶτος τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Εἰς τὰ ἔχνη αὐτοῦ ἠκολούθησαν καὶ ὁ Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ, οἱ δύο μετ' αὐτὸν πατριαρχαὶ τοῦ αὐτοῦ λαοῦ. Ὅτε ἐνεκα τοῦ Ἰωσὴφ ἦλθον οἱ Ἰσραηλίται εἰς Αἴγυπτον, ἐκινδύνευσεν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ διὰ τῆς μετὰ τῶν ἐθνικῶν Αἰγυπτίων ἀναμίξεως νὰ διαστραφῇ ἡ ἀληθὴς θεογνωσία· ἀλλ' ὁ Θεὸς ἀπέστειλε τότε πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας τὸν Μωϋσέα, ὅστις καὶ ἀπὸ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ δουλείας ἠλευθέρωσεν αὐτοὺς, καὶ τὴν μονοθεϊστικὴν λατρείαν διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ Σινᾶ δοθείσης θεο-

πνεύστου νομοθεσίας του ἐτελειοποίησε καὶ ἐξησφάλισεν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα οἱ ἐν Χαναὰν διὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ εἰσαχθέντες καὶ ἐγκαταστάντες Ἰσραηλῖται καὶ ἐπὶ τῶν κριτῶν καὶ ἐπὶ τῶν βασιλέων αὐτῶν πολλαὶ ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τῆς ἀληθοῦς θρησκείας εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ διεφθάρησαν, ἕως οὗ τέλος τὰ κράτη αὐτῶν (τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τοῦ Ἰούδα) κατεστράφησαν, αὐτοὶ δὲ ἀπήχθησαν αἰχμαλῶται εἰς Νινευὶ καὶ Βαβυλῶνα. Ἀλλὰ οἱ θεόπεμπτοι προφηταὶ οἱ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐν τῷ Ἰσραὴλ ἀναφανέντες (Σαμουὴλ, Νάθαν, Ἡλιοῦ, Ἡσαΐας, Ἰερεμίας, Ἰεζεκιήλ, Δανιήλ καὶ λοιποὶ) καὶ διὰ τοῦ ἔργου καὶ διὰ τοῦ λόγου ἀγωνιζόμενοι, κατεπολέμησαν τὴν ἀποπλάνησιν ταύτην καὶ τὴν αὐτῇ συμπαρομαρτοῦσαν διαφθοράν, καὶ συνέτειναν ἵνα ἐπὶ τέλους ἐπικρατήσῃ ὀριστικῶς παρὰ τοῖς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας εἰς τὴν Παλαιστίνην ἐπιστρέψαι Ἰσραηλῖταις ὁ θεὸς τοῦ Μωϋσέως νόμος. Ἀλλ' οἱ πατριάρχαι, ὁ Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται δὲν ἀπεκάλυψαν τὴν πλήρη θρησκευτικὴν ἀλήθειαν· προητοίμασαν μόνον τὴν ὁδὸν εἰς ταύτην, τὴν ὁποίαν ἔμελλε κατ' αὐτὰ τῶν προφητῶν τὰ ῥήματα νὰ φέρῃ εἰς τὸν κόσμον ὁ Μεσίας ἢ Χριστὸς (*) δηλ. ὁ Σωτὴρ, ὅστις ἔμελλε νὰ

(*) Ὁ μέλλων οὗτος Σωτὴρ ἐκλήθη παρὰ τῶν προφητῶν Μεσίας ἢ Χριστὸς, διότι προσεδόκων αὐτὸν ὡς βασιλέα, ἀπόγονον τοῦ Δαυὶδ, οἱ δὲ βασιλεῖς παρὰ τοῖς Ἰσραηλῖταις ἐχρίοντο, καὶ διὰ τοῦτο χριστοὶ ἐλέγοντο. Ὁ Ἰησοῦς ἦλθεν ὡς βασιλεὺς ἀληθῶς, ἀλλὰ ὡς βασιλεὺς τῆς ἀληθείας, αὐτὸς ἢ βασιλεία « οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου » (Ἰωάν. ιγ', 36).

σώση σύμπαντα τὸν κόσμον, ὁδηγῶν αὐτὸν ἀπὸ τῆς πλάνης εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας εἰς τὴν ἀγιότητα, καὶ ἰδρύων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου τούτου τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἢ τῶν οὐρανῶν, ἥτοι τελείαν τινὰ κοινωνίαν, ἐν ἣ ἔμελλε νὰ βασιλεύῃ ὁ ἐν καρδίαις πάντων ἐγγεγραμμένος νόμος τοῦ Θεοῦ (Ησ. 6'. θ'. ιά. Ἱερ. κγ'. Ἰεζ. ιά. λδ'. Μιχ. δ'). Ἡ θεία πρόνοια ἠθέλησε καὶ παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς νὰ προετοιμασθῇ ἡ ὑποδοχὴ τῆς τελείας θρησκείας τῆς μελλούσης ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ νὰ προέλθῃ. Τὸ ἔργον τῆς προπαρασκευῆς ἀνέλαβε παρὰ τούτοις ἡ φιλοσοφία, καὶ μάλιστα ἡ πλάτωνική, ἥτις τὸ μὲν κατέδειξε τὸ ψεῦδος τῶν πολυθεϊστικῶν εἰδωλολατρικῶν θρησκειῶν, τὸ δὲ ἐσπούδαζε νὰ ὑψωθῇ εἰς καθαρωτέρας περὶ Θεοῦ ἰδέας καὶ ἐδίδασκε τὴν ἐνότητα καὶ πρωτοπικότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν πνευματικότητα καὶ ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐζήτησαν νὰ συνδυάσωσι τὴν ἐθνικὴν σοφίαν μετὰ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς Π. Δ.

§ 27.

Τί διδάσκει ἡ Γραφή καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ;

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι κατὰ τὴν Γραφὴν α) Ὦς ἀνθρώπου (Ματθ. ἡ. 20. θ'. 6), δηλ. ἄνθρωπος πλὴν τῆς ἁμαρτίας. Ἡ ἔκφρασις υἱὸς ἀνθρώπου εἶναι ἐβραϊζουσα σημαίνουσα τὸν ἄνθρωπον, καθὼς δεικνύει τὸ χωρίον τοῦ φαλμοῦ ἡ, 5. «Τί ἐστὶν ἄνθρωπος ὅτι μιν ἡ-

σκη αὐτοῦ ἡ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπη αὐτόν; β'.) εἶναι Υἱὸς Θεοῦ. Ὅτε ἠρώτησεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ, τίνα ἐνόμιζον αὐτόν, ἀπήντησεν ὁ Πέτρος: «Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος» (Ματθ. ις'. 16. Ἰω. ια'. 27). Υἱὸς δὲ τοῦ Θεοῦ ὀνομάζεται ὁ Χριστὸς 1) διότι ἐγεννήθη ἐκ Πνεύματος ἁγίου. Τῇ Μαριὰμ ἐλέχθη: «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύτεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ» (Λουκ. α'. 35)· διότι εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐνσσεαρκωμένος. Ἡ Σοφία ἢ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ λέγεται ἐν τῇ Γραφῇ καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καθὼς ἠδυνάμεθα νὰ καλέσωμεν γέννημα τοῦ ἀνθρώπου τὸν λόγον ἡ τὴν σκέψιν αὐτοῦ. Ἡ Σοφία λοιπὸν τοῦ Θεοῦ ἢ ὁ Λόγος αὐτοῦ, ὅστις κατὰ τὸν Ἰωάννην φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον (πᾶς λογικὸς ἄνθρωπος φέρει ἐν ἑαυτῷ ἀκτίναν τινα τοῦ θεοῦ τούτου λόγου), δὲν ἐφώτιζε, κατὰ τὴν Γραφήν, τὸν Χριστόν, ὅπως τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἐνόησεν ὅλος ἐν αὐτῷ, ἐγένετο ἄνθρωπος ἐν αὐτῷ ἢ ἐσαρκώθη. «Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο», λέγει ὁ Ἰωάννης (α', 14). Ὁ ζήτημα περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀντικείμενον πολλῶν συζητήσεων. Ὁ Ἀρειος, (κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ'. αἰῶνος), ἠρνεῖτο τὴν ἀληθῆ θεότητα τοῦ Υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ ὠνόμαζε τὸν Υἱὸν κτίσμα. Ὁ δὲ Εὐτύχης (περὶ τὰ μέτα τοῦ Ε'. αἰῶνος) ἠρνεῖτο τὴν ἀνθρωπότητα ἐν τῷ Χριστῷ ἰσχυριζόμενος ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐν τῷ Χριστῷ ἀπερροφήθη ἐντελῶς ὑπὸ τῆς θείας, ὅτι ἄρα ὁ Χριστὸς ὑπῆρξεν ἄνθρωπος μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον

Ἄλλος αἰρετικὸς ὁ Νεστόριος (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐ. αἰῶνος) παρεδέχετο μὲν τὸν Χριστὸν καὶ ὡς ἀληθὴ Θεὸν καὶ ὡς ἀληθὴ ἄνθρωπον, ἀλλ' ἐχώριζεν ἐν αὐτῷ ἐντελῶς τὰς δύο ταύτας φύσεις, οὕτως ὥστε ἐκινδύνευεν ἡ προσωπικὴ ἐνότης ἐν τῷ Χριστῷ. Κατὰ τῶν αἰρετικῶν τούτων ἐκήρυξαν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ διδάσκαλοι ἐν ταῖς οἰκουμενικαῖς συνόδοις ἐν Νικαίᾳ (325), ἐν Κωνσταντινουπόλει (381), ἐν Ἐφέσῳ (431) καὶ ἐν Χαλκηδόνι (451) τὸν Χριστὸν τὸν αὐτὸν καὶ τέλειον Θεὸν καὶ τέλειον ἄνθρωπον (Θεάνθρωπον). Τὴν ἀληθὴ θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκφράζουσιν αἱ λέξεις τοῦ συμβολοῦ: «φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ».

§ 28.

Πῶς ἀνεπτύχθη καὶ ὁρίσθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἡ περὶ ἁγίας Τριάδος διδασκαλία;

Στενῶς μετὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ συνδέεται καὶ ἡ περὶ ἁγίας Τριάδος. Ὁ Θεὸς εἴπομεν ἄνωτέρω (§ 12) εἶναι πνεῦμα (*). Ὡς τοιοῦτο λοιπὸν πνευματικὸν ὄν κέκτεται

(*) Πρὸς διασάφειν τῆς διδασκαλίας περὶ τῆς Τριάδος μεταχειριζόμεθα τὴν ὁμοιότητα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος πρὸς τὸ Θεὸν κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀρχαίων πατέρων καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Ὁρα Μακκρίου Δογματικῆς Α', 256. Ἰβίως Ἀδ-γουστίνου de Trinitate I, IX, 18: Est quaedam imago Trinitatis ipsa mens et noītia ejus, quod est prociēs ejus ae de se ipsa Verdum ejus, et amor tertius.

νοῦν καὶ θέλησιν ἐλευθέραν· διότι τοῦτο σημαίνει πνεῦμα, ὃν δηλ. ἔχον νοῦν καὶ θέλησιν. Ὁ θεὸς νοῦς καλεῖται καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Σοφία αὐτοῦ. Γεννᾶται δὲ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ καλεῖται Υἱὸς Θεοῦ, καθὼς δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν, ὅτι γεννᾶται παρὰ τοῦ ἀνθρώπου ἡ σκέψις ἢ ὁ λόγος αὐτοῦ, καὶ δύναται νὰ κληθῇ γέννημα αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεὸς γεννᾷ τὸν λόγον καλεῖται Πατὴρ τοῦ Λόγου. Ἡ θεία θέλησις ἢ ἡ δύναμις, δι' ἧς ἐνεργεῖ ὁ Θεός, ζωοποιεῖ τὰ πάντα, καὶ ἐνισχύει καὶ φωτίζει τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰς πᾶν ἀγαθὸν ὁδηγεῖ, καλεῖται Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, διότι πνευματικῶς καὶ ἀοράτως ἐνεργεῖ. Καθὼς δὲ τὸ θέλημα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι προῖον αὐτοῦ, οὕτω τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἢ ἐκπηγάζει ἐκ τοῦ Θεοῦ Πατρός. Τοιοῦτοτρόπως, ὅπως ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὸν ἄνθρωπον, τὸν νοῦν αὐτοῦ καὶ τὴν θέλησιν, οὕτω διακρίνομεν ἐν τῷ Θεῷ τὸν Θεὸν Πατέρα, τὸν Λόγον ἢ Υἱὸν αὐτοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα. Μόνον πρέπει νὰ σημειωθῇ καλῶς ὅτι ἐνῶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὁ νοῦς καὶ ἡ θέλησις εἶναι ἀπλῶς λογικαὶ δυνάμεις, ἐν τῷ Θεῷ κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὸν Λόγον καὶ τὸ Πνεῦμα οὐχὶ ἀπλῶς ὡς δυνάμεις ἐν τῷ Θεῷ, ἀλλ' ὡς ἴδια πρόσωπα, τὰ πρόσωπα ἀληθῆ, οὐχὶ κατὰ προσωποποιήσιν σχηματιζόμενα. Τοιοῦτοτρόπως ἔχομεν ἐν τῇ θεότητι τρία πρόσωπα, τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ὁ Πατὴρ εἶναι θεός, ὁ Υἱὸς θεός καὶ τὸ Πνεῦμα θεός· δὲν εἶναι ἕμως τρεῖς Θεοὶ ἀλλ' εἰς Θεός· διότι μόνον τὰ πρόσωπα εἶναι τρία, ἡ δὲ οὐσία μία. Ὁ Πατὴρ εἶναι ἀγέννητος, ὁ Υἱὸς γεννητός, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται

παρὰ τοῦ Πατρὸς. Αὕτη εἶναι ἡ περὶ Τριάδος διδασκα-
λία τῆς ἐκκλησίας. Τὴν διδασκαλίαν ταύτην ἡλλοίω-
σεν ἡ δυτικὴ ἐκκλησία μετὰ ταῦτα, καὶ ὅσον προ-
σέθηκε τὴν προσθήκην «καὶ ἐκ τοῦ Ἰουδ*,» ἐκπορεύε-
ται δηλ. τὸ πνεῦμα, ἡτις ἐγένετο παρανόμως, διότι
σύμβολον ὑπὸ οἰκουμενικῆς συνόδου συνταχθέν, μόνον
ὑπὸ οἰκουμενικῆς συνόδου ἡδύνατο νὰ μεταβληθῇ ἢ
ἀναπτυχθῇ. Τὴν προσθήκην κακῶς πράττοντες παρε-
δέχθησαν καὶ οἱ διαμαρτυρόμενοι.*

*ὁ Ἰη. Χρ. λέγει
«ὁμοφύρε» ἵνα ἀσπάζῃ ἐμὲ διότι ἐγὼ ἀσπάζω
οὐκ ἐγείνομαι ὁ Παράκλητος (τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον) τοῦτο τὸ ρητὸν δηλοῖ ὅτι τὸ αἴ. πνεῦμα
ὡς οὐρεῖται ἐκ τοῦ πατρὸς ἢ μετὰ τὴν τοῦ
Τί εἶναι τὸ ἔργον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁ χριστὸς τοῦ χριστοῦ
τοῦ Θεοῦ*

Τὸ ἔργον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι ὅτι ἔσωσε τὸν
κόσμον ἀπὸ τῆς πλάνης καὶ τῆς ἁμαρτίας, εἰς ἧς
εἶχε καταπέσει, ἐπατήρησε πάλιν τὸν ἄνθρωπον
πρὸς τὸν Θεὸν καὶ κατήλλαξε πρὸς αὐτόν, ἀφ' οὗ
οὗτος εἶχεν ἀποχωρισθῇ διὰ τῆς ἁμαρτίας (§ 23) καὶ
ἐνέπνευσεν εἰς τὴν ἡθικῶς φθίνουσαν ἀνθρωπότητα
νέαν ζωὴν ἢ νέον πνεῦμα, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας
καὶ τῆς ἀγιότητος. Ἐτέλεσε δὲ τὴν σωτηρίαν ταύτην,
α') διότι ἐδίδαξε τὴν ἀρίστην θρησκείαν, καὶ κα-
τεπολέμησε δι' αὐτῆς τὴν πλάνην (δι' αὐτοῦ ἡ ἀληθὴς
θεογνωσία καὶ λατρεία διεδόθη εἰς τὸν κόσμον)· β') διότι
ἔδωκε διὰ τοῦ βίου του τὸν ἀριστον τύπον καὶ ὑπο-
γραμμὸν τῆς εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς· καὶ πρὸ πάντων
γ') διότι ἀπέθανεν ὑπὲρ τοῦ κόσμου καὶ ἐγένετο θυ-
σία ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ.

α.) Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

§ 30.

Τίνας εἶναι αἱ θεμελιωδέστεραι ἰδέαι τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ;

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγένετο σωτὴρ τοῦ κόσμου πρῶτον διὰ τῆς διδασκαλίας του. Αἱ θεμελιωδέστεραι ἰδέαι τῆς διδασκαλίας του ταύτης εἶναι αἱ ἐπόμεναι· 1) Ὁ Θεὸς εἶναι πατὴρ ἡμῶν, ἡμεῖς δὲ τέκνα αὐτοῦ. Οἱ ἐθνικοὶ εἶχον πολλάκις θεωρήσει τὸν Θεὸν ὡς κακοποιόν τινα δύναμιν, καὶ διὰ τοῦτο δι' αἱματηρῶν θυσιῶν καὶ ἀνθρωποθυσιῶν ἐνόμιζον ἐξήτητον νὰ ἐξιλεώσωσιν αὐτόν. Ὁ Ἡρόδοτος αὐτὸς ἐνόμιζε τὸ θεῖον φοβερὸν. Καὶ ὁ Ἰουδαϊσμός δὲ αὐτὸς ἐθεώρει τὸν Θεὸν ἰδίως ὡς κύριον φοβερὸν, ὅστις τιμωρεῖ μέχρι τρίτης καὶ τετάρτης γενεᾶς. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἀτελείας ταύτας θεωρεῖ ὁ χριστιανισμὸς τὸν Θεὸν ὡς πατέρα πλήρη ἀγάπης καὶ ἐλέους πρὸς ἡμᾶς. Πανταχοῦ τῆς Κ. Δ. ὁ Θεὸς καλεῖται πατὴρ ἡμῶν (Ματθ. 5. 9. ἢ 48). Διδάσκων δὲ τοὺς μαθητάς αὐτοῦ νὰ προσεύχωνται, εἶπεν ὁ Κύριος αὐτοῖς νὰ λέγωσι «Πάτερ ἡμῶν». Διὰ τοῦτο καλεῖ καὶ ὁ Παῦλος τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν εὐαγγέλιον υἱοθεσίας (Ῥωμ. ἢ. 18). 2) Ἡ πρὸς τὸν Θεὸν σχέσις ἡμῶν πρέπει νὰ ᾖ σχέσις ἀγάπης. Ἡ ἰδέα αὕτη πηγάζει ἀναγκαστικῶς ἐκ τῆς ἀνωτέρω. Καθὼς ὁ Θεὸς εἶναι πατὴρ πλήρης ἀγάπης πρὸς ἡμᾶς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ὡς τέκνα νὰ ἀγαπῶμεν αὐτόν. Τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ πρέπει νὰ τηρῶμεν ἐξ ἀγάπης πρὸς αὐτόν, οὐχὶ ἐκ φό-

θου. Τότε δὲ ἔχει ἀξίαν ἢ ἀρετὴν, ὅταν τράπτηται ἐξ ἀ-
 γάπης πρὸς τὸ ἀγαθόν, οὐχὶ δὲ ἐκ φόβου ἢ ἐκ συμφέρον-
 τος. Μόνον ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν δύναται νὰ ᾔῃαι ἡνωμέ-
 νος μετ' αὐτοῦ, καθὼς λέγει ὁ Ἰωάννης: «Ὁ Θεὸς ἀγά-
 πη ἐστὶ καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ
 ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ » (Ἰωάνν. δ', 16). 3) Ὁ Θεὸς ὢν πλή-
 ρης ἐλέους συγχωρεῖ τὸν μετανοοῦντα ἁμαρτωλόν.
 Ὁ ἄνθρωπος ἁμαρτάνων δύναται νὰ ᾔῃαι βέβαιος, ὅτι
 ἐὰν μετανοήσῃ ἀπὸ καρδίας, θέλει εὕρει παρὰ τῷ Θεῷ
 ἄρεσιν. Τὸ ἔλεος αὐτοῦ καὶ τὴν μακροθυμίαν ἐκφράζων
 ὁ Κύριος, εἶπεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ
 ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ
 ἀδίκους (Ματθ. ε', 45), καὶ ἐν τῇ παραβολῇ τοῦ ἀσώτου
 υἱοῦ λέγει περὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὅτι, ὅτε εἶδεν αὐτὸν ἐ-
 πιτρεφόντα καὶ μετανοοῦντα, ἔδραμεν εἰς προϋπάντη-
 σιν αὐτοῦ καὶ ἐναγκαλισθεὶς κατερίλησεν αὐτόν (Λουκ.
 ιε', 11—32). Διὰ τοῦτο ὀνομάζει καὶ ὁ Παῦλος τὸν Θεόν
 «Πατέρα οἰκτιρμῶν καὶ Θεὸν πάσης παρακλήσεως (Β'.
 Κορινθ. α'. 3). Ἡ ἰδέα αὕτη εἶναι: λίαν παρήγορος εἰς
 τὸν ἁμαρτωλὸν ἄνθρωπον. Ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὑπέβαλ-
 λον καὶ σήμερον παρὰ πολλοῖς ἐθνικοῖς (τοῖς Ἰνδοῖς ἐ-
 δίδως) οἱ μετανοοῦντες ἄνθρωποι ὑποβάλλουσιν ἑαυτοὺς ἐν
 τῇ ἀπελπισίᾳ των εἰς φοβερωτάτας βασάνους, πολλά-
 κς προδαινούσας μέχρι κολοβώσεως καὶ αὐτοῦ τοῦ σώ-
 ματος, ἵνα διὰ τῶν μέσων τούτων ἐξιλεώσωσι τοὺς πα-
 ρωργισμένους Θεοὺς, τοὺς ὁποίους φαντάζονται σκλη-
 ροὺς καὶ ἀπανθρώπους. Ὁ χριστιανισμὸς διδάσκειν Θεὸν
 πλήρη οἰκτιρμῶν καὶ ἐλέους, παρέχει τῷ μετανοοῦντι
 παρηγορίαν καὶ ἐνίσχυσιν. 4) Ὁ μετανοῶν λαμβάνων
 τὴν συγχώρησιν πρέπει καὶ πράγματι νὰ ἀπαλλαγῇ

καὶ καθαρισθῇ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Ὅταν ὁ μετανοῶν περιορίζεται εἰς λόγους, καὶ δὲν προβαίνει εἰς πράγματα, ὅταν ἐνῶ θρηνῇ διὰ τὰ παραπτώματα αὐτοῦ, ἐξακολουθῇ νὰ πράττῃ αὐτὰ καὶ νὰ ἦναι δούλος αὐτῶν, εἰς οὐδὲν ὠφέλησεν αὐτὸν ἡ μετάνοια. Τὴν ἀληθῆ μετάνοιαν πρέπει νὰ ἀκολουθῇ ἡ πραγματικὴ λύτρωσις ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ καθαρισθῇ τελείως· διὰ τοῦτο ὁ Κύριος μακαρίζων τοὺς καθαρὺς τῇ καρδίᾳ, λέγει, ὅτι αὐτοὶ εἶναι ἄξιοι νὰ ἴδωσι τὸν Θεόν (Ματθ. ε', 8). Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ὁ Παῦλος ὀνομάζει τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν εὐαγγέλιον ἐλευθερίας τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ (Γαλ. δ', 4). 5) Οἱ οὕτως ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας λελυτρωμένοι καὶ κεκαθαρμένοι ἀποτελοῦσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ κόσμῳ, τοιαύτην δηλ. κοινωνίαν, ἐν ἣ βασιλεύει ὁ νόμος καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Τὴν βασιλείαν ταύτην τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ ἀγαθόν, πρὸς τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ θέλημα, ἦλθε νὰ ἰδρύσῃ εἰς τὸν κόσμον ὁ Κύριος, καθὼς εἶχον προεῖπει οἱ προφῆται (§ 26). Περὶ τῆς βασιλείας ταύτης ποιεῖται ὁ Κύριος λόγον ἐν πάσαις ταῖς διδασκαλίαις του, ἰδίως δὲ ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλίᾳ καὶ ἐν ταῖς παραβολαῖς αὐτοῦ.

§ 37.

Τίς εἶναι ἡ ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλία;

Ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλία λέγεται ἡ ὁμιλία ἐκείνη τοῦ Κυρίου, ἣν ἐποίησεν ἐπὶ τινος ὄρους τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἣτις περιέχεται ἐν τῷ ε', ε' καὶ ζ' κεφ. τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου. Ἡ ὁμιλία αὕτη ἀπαρτίζεται ἐξ ἑπτὰ μερῶν. 1) Δεικνύει ὁ Κύριος τί-

νες εἶναι μακάριοι παρά τῷ Θεῷ, ἡ ἀξία μελῆ τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας. Μακάριοι εἶναι, εἶπεν, οἱ ταπεινόφρονες, οἱ λυπούμενοι διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, οἱ ἐπιθυμοῦντες διακαῶς τὴν δικαιοσύνην, οἱ πραεῖς, οἱ εἰρηνοποιοί, οἱ ἐλεήμονες, οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, οἱ διωκόμενοι ἕνεκα δικαιοσύνης. 2) Ἐπειτα παραβάλλονται οἱ εὐσεβεῖς πρὸς τὸ ἅλας τῆς γῆς καὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Οἱ εὐσεβεῖς καὶ χρηστοὶ ἄνθρωποι εἶναι τόσον χρήσιμοι εἰς τὸν κόσμον, καθὼς τὸ ἅλας εἰς τὰς τροφάς, καὶ τὰ καλὰ αὐτῶν ἔργα λάμπουσιν ὅπως λάμπει τὸ φῶς. 3) Μετὰ ταῦτα δεικνύει ὁ Κύριος τὴν ὑπεροχὴν τῆς διδασκαλίας του ὑπὲρ τὴν διδασκαλίαν τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου. Ἡ ὑπεροχὴ αὕτη συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι ὁ μὲν νόμος ἀπῆτει μόνον τὴν κατὰ γράμμα ἐκπλήρωσιν τῶν ἐντολῶν, τὸ εὐαγγέλιον τὸνναντίον ζητεῖ τὴν κατὰ πνεῦμα τήρησιν, ὅχι μόνον τὴν ἐξωτερικὴν συμφωνίαν τῶν πράξεων ἡμῶν πρὸς τὸν νόμον, ἀλλὰ καὶ τὴν συμφωνίαν τῆς ἐσωτερικῆς ἡμῶν διαθέσεως πρὸς αὐτόν. Τὸ εὐαγγέλιον δηλαδὴ θεωρεῖ ἀληθῶς ἀγαθὰς πράξεις μόνον ἐκείνας, ὅσαι μετ' ἀγαθῆς προθέσεως γίνονται. Ἀποδεικνύει δὲ ὁ Κύριος τὴν ὑπεροχὴν ταύτην ἐν τέσσαρσι παραδείγμασιν, ἐν τῷ φόνῳ, ἐν τῷ γάμῳ, ἐν τῇ ἐπιτοκίᾳ καὶ ἐν τῇ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπῃ. Ὁ παλαιὸς νόμος ἀπηγόρευε διὰ τῆς ἑκτῆς ἐντολῆς μόνον τὸ φρονεῦειν τὸ εὐαγγέλιον ἀπαγορεύει καὶ αὐτὴν τὴν ὁργὴν καὶ πᾶσαν βλάβην κατὰ τοῦ πλησίον. Ἐπιβάλλει ὡς καθήκον μάλιστα τὴν πρὸς τὸν πλησίον εὐποιαν. Ὁ παλαιὸς νόμος ἀπηγόρευε τὴν προσβολὴν τῆς τιμῆς τοῦ ἄλλου· τὸ εὐαγγέλιον κατακρίνει καὶ αὐτὴν τὴν ἀπλὴν ἐπιθυμίαν τῆς

προσβολῆς ταύτης, συνάμα δὲ ἀπαιτεῖ ὁ γάμος νὰ θεωρῇται δεσμὸς ισόβιος, μόνον ἐνεκὰ ἐλλείψεως τῆς ὀφειλομένης ἀμοιβαίας πίστεως δυνάμενος νὰ διαλυθῇ, ἐνῷ ὁ ἀρχαῖος νόμος ἐπέτρεπε λίαν εὐκόλως τὸ διαζύγιον, ἐκ τῆς αὐθαιρεσίας τοῦ ἀνδρὸς ἐξαρτῶν τοῦτο. Ὁ παλαιὸς νόμος ἀπηγόρευε τὴν ἐπιπορκίαν· ὁ νέος ἀπαιτεῖ, οἱ ἄνθρωποι νὰ ἦναι τόσοι φιλαλήθεις, ὥστε νὰ μὴ ἔχωσιν ἀνάγκην παντάπασι τῶν ὀρκῶν, ἀλλὰ νὰ ἀρκῇ αὐτοῖς τὸ ναὶ καὶ τὸ οὐ. Τέλος ὁ παλαιὸς νόμος ἐπέβαλλε μὲν τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον, ἐπέτρεπεν ὅμως τὸ μῖσος πρὸς τοὺς ἐχθροὺς. Τὸ εὐαγγέλιον τοῦναντίον ἐπιβάλλει καὶ αὐτὴν τὴν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἀγάπην, καὶ θέλει νὰ δεικνύωμεν γενναιότητα καὶ ἀνεξικακίαν πρὸς αὐτοὺς. Μόνον οὕτως, λέγει ὁ Κύριος, γινόμεθα τέλειοι καὶ ὁμοιάζομεν τὸν πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅστις ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. 4) Ἐπειτα τὴν ιδέαν ἀναπτύσσων, ὅτι ἡ ἀγαθὴ διάθεσις εἶναι ἡ δίδουσα εἰς τὰς πράξεις τὴν ἠθικὴν ἀξίαν, ἐδίδαξε, τίς εἶναι ἡ ἀληθοῦς ἐλεημοσύνη, ἡ ἀληθοῦς προσευχὴ καὶ ἡ ἀληθοῦς νηστεία. Ἡ ἐλεημοσύνη δὲν πρέπει νὰ γίνηται πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις, πρὸς πολλὴν ἐπίδειξιν, ἀλλὰ ἀπὸ καρδίας, οὕτως ὥστε νὰ μὴ γνωρίζῃ ἡ ἀριστερὰ χεὶρ τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ, καὶ αὐτοὶ οἱ οἰκειότατοι ἡμῖν ἄνθρωποι νὰ ἀγνωῶσιν εἰ δυνατόν αὐτήν· ἡ δὲ προσευχὴ νὰ μὴ γίνηται χάριν ἐπίδειξεως, ἀλλ' ἐν τῷ κρυπτῷ, ἔπου μόνος ὁ Θεὸς δύναται νὰ βλέπῃ ἡμᾶς· καὶ ἡ νηστεία πίστεως νὰ μὴ πράττεται ὅπως γνωστῇ εἰς πάντας

Πᾶσα λοιπὸν ἀρετὴ τότε μόνον ἔχει ἀξίαν, ὅταν ἦναι πραγματικὴ καὶ δὲν ἦναι πρὸς τὸ φαινόμενον μόνον. 5. Μετὰ τὸ ἀνωτέρω ἀπέτρεψε τοὺς μαθητάς του ἀπὸ τῆς πλεονεξίας. Μὴ ἔχετε, εἶπεν, ἐστραμμένην πᾶσιν τὴν προσοχὴν ὑμῶν εἰς τὸ νὰ ἐπισωρεύητε θησαυροὺς ἐπιγείους, ὑλικά ἀγαθὰ, τὰ ἐποῖα φθείρονται, ἀλλὰ πρὸ πάντων θησαυροὺς οὐρανίους, ζητεῖτε δηλ. ἀρετάς, αἵτινες δὲν φθείρονται, ἀλλ' εἶναι ἀφθαρτοὶ καὶ αἰώνιοι θησαυροί. Ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν διαισύνην αὐτοῦ καὶ ταῦτα πάντα θέλουσι προστεθῆ ὑμῖν. 6. Μὴ κρίνετε τοὺς ἄλλους αὐστηρῶς, προσέθηκεν, ἵνα μὴ καὶ ὑμεῖς κριθῆτε αὕτω· διότι τῷ μέτρῳ ἐν ᾧ μετρεῖτε, θέλει μετρηθῆ καὶ εἰς ὑμᾶς. Μὴ βλέπῃς τὸ κάρπος ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου. Ἴδὲ μᾶλλον τὴν δοκὸν τὴν ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου. 7. Τέλος ἔδωκε τὸν ἀληθῆ ὁρισμὸν τῆς πίστεως καὶ εὐσεβείας. Ἡ ἀληθὴς πίστις εἶναι ἡ δεικνυομένη δι' ἔργων ἀγαθῶν. Ὁ πιστὸς καὶ εὐσεβὴς διακρίνεται ἐκ τῶν ἔργων του, ὅπως τὸ ἀγαθὸν δένδρον ἐκ τῶν καρπῶν του. Δὲν πρέπει τις νὰ ἦναι ἐξωθεν πρόβατον καὶ ἔσωθεν λύκος. Εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄξιός νὰ εἰσέλθῃ οὐχὶ ὁ λέγων Κύριε, Κύριε, ὁ περιορίζων δηλ. τὴν πίστιν εἰς λόγους καὶ προσηυχάς, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Τῶν τοιούτων ἡ πίστις ὁμοιάζει πρὸς οἶκλαν ἐπὶ πετρώδους μέρους ὑποδομημένην, ἥτις μένει ἀσάλευτος καὶ ὅταν ἐπέλθωσι σφοδροὶ ἄνεμοι καὶ βροχὴ καὶ ποταμοί. Τούναντίον ἡ ἐν λόγοις μόνον δεικνυομένη πίστις ὁμοιάζει πρὸς οἶκλαν ὑποδομημένην ἐπὶ ἄμμου, ἥτις ὅταν ἐπέλθωσιν ἄνεμοι σφοδροὶ καὶ ποταμοί, κα-

παρρέει. Τοιαῦται ἀρεταί, κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους ομιλίαν, τοιαύτη τελεία ἠθικότης ἀρμύζει εἰς ἐκείνους, οἵτινες θέλουσι νὰ ἦναι μέλη τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἣν ἤλθε νὰ ἰδρύτῃ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

§. 32.

Τίνες εἶναι αἱ παραβολαὶ τοῦ Κυρίου;

Περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ πραγματεύονται καὶ αἱ παραβολαὶ τοῦ Κυρίου. Εἶναι δὲ αἱ παραβολαὶ πλασταὶ διηγήσεις, δι' ὧν ἐνέδυνεν ὁ Κύριος τὰς διδασκαλίας του, ἵνα δι' αὐτῶν καὶ τὴν προσοχὴν τῶν ἀκροατῶν ἐγείρῃ, καὶ ζωηρότερον ἐντυπώνῃ τὰς διδασκαλίας του εἰς αὐτούς. 1. Ἵνα παραστήσῃ τὴν ἀξίαν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, μετεχειρίσθη τὰς παραβολὰς τοῦ θησαυροῦ καὶ τοῦ μαργαρίτου, οὓς ἵνα ἀποκτήσῃ τις, ἐπώλησε χάριν αὐτῶν πᾶν ὅ,τι εἶχεν. Ἡ ἠθικὴ ἡμῶν ἀναγέννησις, δι' ἧς εἰσαγόμεθα εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ θεωρῇται παρ' ἡμῶν ὡς τὸ πολυτίμον κτῆμα. 2. Τὴν εὐσπλαγχτίαν δὲ καὶ ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς βασιλείας ταύτης, καὶ τὴν χαρὰν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἐπιστροφῇ τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου παρέστησε διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ ἀπολωλὸς ἐκατοστοῦ προβάτου, τὸ ἔποιον ἵνα εὕρῃ ὁ ποιμὴν, ἀφῆκε τὰ ἐνεννήκοντα ἐννέα, καὶ ἐχάρη χαρὰν μεγάλην ἐπὶ τῇ εὐρέσει αὐτοῦ, διὰ τῆς παραβολῆς τῆς ἀπολεσθεύσης δραχμῆς, ἣν εὐροῦσα ἡ πτωχὴ χήρα ἐχάρη, διὰ τῆς παραβολῆς τῶν ἐργατῶν τοῦ ἀμπελῶνος, οὓς πάντας καίπερ κατὰ διαφόρους ὥρας τῆς ἡμέρας εἰς τὸν ἀμπελῶνα ἀποσταλέντας πλουσιοπαρόχως

ἐξ Ἰσου ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος ἀντήμειψεν, καὶ διὰ τῆς παραβολῆς τῆς ἀκάρπου συκῆς, ἣν καὶ περ μὴ ποιοῦσαν καρπὸν ἠνέχθη ὁ κύριος. 3. Πρὸς τὰ μέλη δὲ ἡ τοὺς κοινωνοὺς τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ εἶπε τὴν παραβολὴν τοῦ τελῶνου καὶ φαρισαίου καὶ τὴν τοῦ ἀπολωλὸτος υἱοῦ, ἵνα δείξῃ ὅτι ἡ μετάνοια εἶναι ὁ ἀναπόφευκτος ὄρος τῆς παραδοχῆς εἰς αὐτήν, τὴν δὲ τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου, ἵνα παραστήτῃ, ὅτι ἐμπράκτως πρέπει νὰ δεικνύωμεν τὴν φιλαδελφίαν ἡμῶν. 4. Δι' ἄλλων δὲ παραβολῶν ἐδήλωσε τὰ συνήθη κωλύματα εἰς τὴν εἰσοδὸν ἡμῶν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τὴν ὑπερβολικὴν προσκόλλησιν εἰς τὰ γήινα διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ μεγάλου δειπνοῦ, εἰς ὃν δὲν ἤθελον νὰ προτέλῃωσιν οἱ προσκεκλημένοι, διότι ὁ μὲν μετέβη εἰς τὸ ἐμπόριον αὐτοῦ, ὁ δὲ εἰς τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ, καὶ ἄλλος εἰς ἄλλην ἀσχολίαν, τὴν ἡδυπάθειαν διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ λαζάρου, ἐν ᾗ ὁ πρῶτος εἶναι τύπος ἀνθρώπου μόνον περὶ τῆς ὕλικῆς εὐτυχίας του μεριμνῶντος, καὶ διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ πλουσίου οὐτινος εὐφρόνησεν ἡ χώρα, ὅστις ἀπέθανε κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα, καθ' ἣν ἐσκέπτετο νὰ καταστρέψῃ τὰς παλαιὰς ἀποθήκας του καὶ νὰ κατασκευάσῃ νέας εὐρυχώρους, καὶ νὰ εἴπῃ τῇ ψυχῇ αὐτοῦ: «Ψυχὴ, ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλὰ, φάγε, πίε, εὐφραίνου!» τὴν ἀμέλειαν, διὰ τῆς παραβολῆς τῶν δέκα παρθένων, ἐξ ὧν αἱ πέντε μωραὶ οὐταὶ δὲν ἔλαβον ἔλαιον μεθ' ἑαυτῶν, καὶ διὰ τοῦτο ὅτε εἰσῆλθεν ὁ νυμφίος εἰς τοὺς γάμους μετὰ τῶν φρονίμων, δὲν ἦσαν ἔτοιμοι νὰ συνεισέλθωσι καὶ αὐταί, καὶ διὰ τοῦτο ἔμειναν ἔξω τῶν γάμων, καὶ τὴν ἀμετανοήσιαν καὶ μοχθηρίαν διὰ τῶν παραβο-

λῶν περὶ τῶν κακῶν γεωργῶν, οἵτινες ἀπέκτειναν τοὺς δούλους τοῦ κυρίου των καὶ τέλος καὶ τὸν πρὸς αὐτοὺς ἀποσταλέντα υἱόν, περὶ τῶν δύο τέκνων, ἐξ ὧν ἕκείνος, ὅστις εἶχεν ὑποσχεθῆ τῷ πατρὶ, ὅτι θὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν ἀγρόν, δὲν ὑπῆγεν, ἐν ᾧ ὁ τὸ πρῶτον διὰ τοῦ λόγου ἀρνηθεὶς ὑπήκουσεν ἐπὶ τέλους καὶ μετέβη, καὶ περὶ τοῦ μὴ ἔχοντος ἔνδυμα γάμου, ὅστις ἐξεβλήθη δια τοῦτο ἀπὸ τοῦ γάμου. 5. Τέλος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν εἴτε ἐν ἡμῖν εἴτε ἐν τῷ κόσμῳ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἀναφέρονται αἱ παραβολαὶ περὶ τοῦ ἐξεληθόντος ἵνα σπείρῃ τὸν σπόρον, ἐξ αὐτοῦ μέρους μὲν ἔπεσεν εἰς τὴν ὁδόν, μέρος δὲ εἰς τὴν πετρῶδη γῆν, μέρος εἰς τὴν γῆν μετὰ ἀκανθῶν, καὶ μέρος εἰς τὴν ἀγαθὴν γῆν, δι' ἧς παραβολῆς εἰκονίζονται αἱ διάφοροι βαθμοὶ τῆς δεκτικότητος τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ παρὰ ταῖς ἀνθρώπους, ἐξ ὧν οἱ μὲν οὐδόλως θέλουσι νὰ ἀκούσωσι τὸ κήρυγμα, οἱ δὲ ἀκούουσι μὲν αὐτό, χωρὶς ὅμως νὰ ῥίψῃ βαθείας ῥίζας παρ' αὐτοῖς, οἱ δὲ παραδέχονται μὲν προθύμως καὶ ῥιζοῦνται παρ' αὐτοῖς ὁ λόγος, ἀλλ' ἔπειτα ἀπασχολούμενοι ὑπὸ ἄλλων φροντίζουν, λησμονοῦσιν αὐτόν, οἱ δὲ τέλος καὶ προθύμως ἀκούουσι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ πάντοτε σύμφωνα πρὸς αὐτὸν ζῶσιν, ἢ περὶ τῶν ταλάντων, τῶν φυσικῶν δώρων, μεθ' ὧν παρὰ τοῦ πλάστου προικιζόμεθα, καὶ ἅτινα ὀφείλομεν νὰ ἀναπτύσσωμεν, καὶ αἱ περὶ τοῦ κόκκου τοῦ σιτάπεως, ὅποίς, ἂν καὶ μικρὸν σπέρμα, αἰξάνει ὅμως μεγάλην, περὶ τῆς ζύμης, ἥτις ζυμοὶ ὁλόκληρον φύραμα, περὶ τοῦ σπόρου τοῦ βαλλομένου εἰς τὴν γῆν, ὅστις γίνεται μέγα δένδρον, δι' ὧν δεικνύεται ἡ βαθμιαία καὶ κατὰ μικρὸν ἀνάπτυξις τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἢ τῆς ἡμετέρας ἀναγεννήσεως.

β.) Ὁ βίος τοῦ Κυρίου.

§ 33.

Ὅποῦς τις ὑπῆρξεν ὁ βίος τοῦ Κυρίου ;

Ὁ Κύριος ἐγένετο σωτὴρ τοῦ κόσμου, οὐ μόνον διότι ἐδίδασκε τὴν ἀρίστην εὐσέβειαν καὶ ἠθικὴν, ἀλλὰ καὶ διότι τῆς εὐσεβείας ταύτης καὶ ἠθικῆς ἀριστον παράδειγμα ὑπῆρξεν ὁ βίος του. Ἡ διδασκαλία δὲν ἔχει οὐδεμίαν ἀξίαν, ἂν δὲν ἐπικυροῦται καὶ ὑπὸ τοῦ παραδείγματος τοῦ βίου τοῦ διδάσκοντος. Ὁ Κύριος δὲν ἐδίδασκε μόνον τίνα εἶναι τὰ καθήκοντα πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον, ἀλλ' ἦτο καὶ ὁ ζῶν ὑπογραμμὸς αὐτῶν. Ἐφερεν εἰς τὸν κόσμον οὐ μόνον τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ζωὴν (Ἰωάν. α', 32. γ', 34). Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ὁδηγοῦν εἰς πᾶν ἀγαθὸν καὶ ἐμπνέον τὴν ἀγάπην πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν ἦτο ἐν αὐτῷ (Ἰωάνν. α', 32. γ', 34). Ἠγάπα τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον εἰς ἐντελέστατον βαθμὸν, ἀποδεικνύων τὴν ἀγάπην ταύτην οὐ μόνον διὰ λόγων, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργων. Πάντοτε ἤθελε νὰ πράττῃ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Τοῦτο ἦτο ὁ ἄρτος δι' αὐτόν (Ἰωάν. δ'. 32). Χάριν δὲ τῶν ἀνθρώπων ἐδίδασκε πάντοτε καὶ πανταχοῦ καὶ εὐηργέτει πάντας, ἐν ᾧ αὐτὸς δὲν εἶχε ποῦ τὴν κε-

φαλὴν νὰ κλίνη, ἐπὶ τέλους δὲ ἔδωκε τὴν ζωὴν αὐτοῦ
 ὑπὲρ αὐτῶν. «Μεῖζονα δὲ ταύτης ἀγάπην, κατὰ τοὺς
 λόγους αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυ-
 χὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ» (Ἰωάν. ιε', 13).
 Πᾶσαι αἱ ἀρεταί, αἵτινες, μονομερῶς ἀπαντῶσαι δύ-
 νανται νὰ καταντήσωσιν εἰς ἐλαττώματα, ἡγοῦντο
 ἐν αὐτῷ ἀρμονικῶς. Δὲν εἶχε μόνον ζῆλον ὑπὲρ τοῦ
 νόμου τοῦ Θεοῦ, ὅπως οἱ Φαρισαῖοι, ἀλλ' ἦτο καὶ ἐπιει-
 κὴς πρὸς τοὺς πταίοντας· δὲν ἐδείκνυε μόνον ἀνοχὴν
 πρὸς τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ὅποιαν εἶχον καὶ οἱ Σαδδου-
 καῖοι, ἀλλ' ἦν μετὰ τῆς ἀνοχῆς ταύτης καὶ τὴν δέου-
 σαν αὐστηρότητα (ἐξέβαλε τοὺς πωλοῦντας ἐκ τοῦ
 ναοῦ)· δὲν ἦτο μόνον ἀφωσιωμένος πρὸς τὸν Θεόν, ὅ-
 πως οἱ Ἑσσαιοὶ τῶν ἡμερῶν τσου, οἵτινες ἠδιαφέρουν πε-
 ρὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀπεστρέφοντο τὸν κοινωνικὸν βίον,
 ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀφοσιώσεως ἐκείνης πρὸς τὸν Θεὸν συνέ-
 δεε καὶ ἀγάπην πρὸς τὸν λαόν του, ἐλυπεῖτο διὰ τὴν
 ἀθλίαν αὐτοῦ κατάστασιν καὶ μετεῖχε πάσης χαρᾶς
 αὐτοῦ. Ἡ ἀρμονικὴ αὕτη ἔνωσις πασῶν τῶν ἀρετῶν εἶ-
 ναι ἡ ἀληθὴς ἠθικὴ τελειότης. Ὅποιαν καθαρωτάτην
 ἐντύπωσιν ἀφῆκεν εἰς τοὺς μαθητάς του ὁ βίος αὐ-
 τοῦ, δεικνύουσι πρὸ πάντων οἱ λόγοι τοῦ Πέτρου, ὅστις
 λέγει περὶ αὐτοῦ, ὅτι «ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὗ-
 ρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ (Α', Πέτρ. β'. 22).
 Τὴν ἠθικὴν ταύτην καθαρότητα ἀνεγνώριζον τῷ Ἰη-
 σοῦ καὶ αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ του. Οὕτως ὅτε ἦλθον οἱ Φαρι-
 σαῖοι πειράζοντες αὐτὸν καὶ ἐρωτῶντες, ἂν ἦναι ἐπιτε-
 τραμμένον νὰ δίδωσι φόρον τῷ Καίσαρι, ἐπροσιμιάσθη-
 σαν λέγοντες· Γνωρίζομεν, ὅτι εἶσαι ἀληθής, καὶ ὅτι διδά-
 σκεις τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ μετὰ παρησίας, καὶ δὲν σοί

μέλλει περί οὐδενός (Ματθ. κβ', 16). Εἰς τὴν ἀγιότητα ταύτην τοῦ βίου του παπορθῶς, ἡδύνατο καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος νὰ ἀποτείνη ποτὲ πρὸς αὐτοὺς τὴν ἐρώτησιν: Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας; Ὁ ἠθικῶς τέλειος οὗτος βίος τοῦ Κυρίου ἵσταται ἐνώπιον ἡμῶν ὡς ἄριστον παράδειγμα μιμήτεως. Ὁ Πέτρος λέγει ῥητῶς, ὅτι κατέλιπεν ἡμῖν «ὕπογραμμὸν ἵνα τοῖς ἔχουσιν αὐτοῦ ἀκολουθήσωμεν» (Α'. Πέτρ. β'. 41).

γ'.) Ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου.

§ 34.

Τίς ἡ σημασία τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου;

Ὁ Κύριος ἔσωσε τὸν κόσμον καὶ διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Τὸν θάνατον αὐτοῦ δὲν θεωρεῖ ἡ Γραφὴ μόνον ὡς τὴν λαμπροτάτην ἐνδείξιν τῆς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ὑπὲρ ὧν ἀπέθανε, τελείας ἀγάπης του καὶ ὡς ἐπισφράγισιν τῆς ἀγιότητος τοῦ βίου αὐτοῦ (πολλοὶ ἔζησαν ἐν τῷ βίῳ των ἐνάρετοι, ἀλλ' ἐν τῷ θανάτῳ ἠθέτησαν τὰς ἀρχὰς αὐτῶν), ἀλλὰ κυρίως καὶ ὡς θυσίαν, ἣν προσήνεγκε τῷ Θεῷ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ κόσμου, δι' ἧς κατήλλαξεν ἡμᾶς τῷ Θεῷ, ὃν εἰχομεν παροργίσει διὰ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. Τοιαύτην μεγάλην σημασίαν ἀποδίδει ἡ Γραφὴ εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ, δι' αὐτοῦ κυρίως ἐγένετο ἡ σωτηρία ἡμῶν, ἡ καταλλαγὴ καὶ συμπερίλῳσις πρὸς τὸν Θεόν. Πάντες οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ ἐζήτουν διὰ θυσιῶν νὰ ἐξιλεώσωσι τὸ θεῖον τὰς θυσίας ταύτας ἀπαντῶμεν καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ. Ἀλλὰ τὸ Εὐαγγέλιον

θεωρεῖ ὡς τὴν μόνην ἀληθῆ θυσίαν, δι' ἧς κατηλλά-
γη ὁ κόσμος τῷ Θεῷ, τὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ
σταυροῦ γενομένην (Β'. Κορινθ. ε'. 18—20). Ὁ θά-
νατος οὗτος ἔκαμψε τὴν θείαν δικαιοσύνην ὑπὲρ τῶν
ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος καλεῖ τὸν Χριστὸν
Μεσίτην, ὡς καταλλάξαντα τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν
Θεόν. *Εἰς τὸν θάνατον τοῦτον προσέφερεν ἑαυτὸν*
ὁ Κύριος ἑκουσίως ἐξ ἀγάπης πρὸς ἡμᾶς, καθὼς δει-
κνύουσιν οἱ λόγοι του « Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ ἡ ἐμὴ,
ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἡγάπησα ὑμᾶς. Μεί-
ζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν
αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ » (Ἰωάν. ιε', 12), *καὶ*
ἡ προσευχὴ αὐτοῦ πρὸ τοῦ θανάτου του: « Πάτερ, εἰ
δυνατὸν παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ· πλὴν
οὐχὶ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ » (Ματθ. κή, 39). *Τὴν*
πρὸς ἡμᾶς ταύτην ἀγάπην ὀφειλομεν καὶ ἡμεῖς
να ἀνταποδίδωμεν αὐτῷ, τηροῦντες τὰς ἐντολάς του
καὶ ὄντες ἀφωσιωμέοι εἰς τὴν θείαν δ.δ.σκαλίαν του.
Περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου καὶ τῆς μετὰ ταῦτα ἀ-
ναστάσεως αὐτοῦ λαλοῦν, λέγει τὸ σύμβολον· « σταυ-
ρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ πα-
θόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ
κατὰ τὰς Γραφὰς καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς,
καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς » (*).

(*) Αἱ ἐπόμηναι λέξεις τοῦ συμβόλου « Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ
δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος »
θελοῦσιν ἐξηγηθῆ κατωτέρω, ἐν τῷ περὶ μελλούσης ζωῆς κεφαλαίῳ.

*Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος
καὶ τῆς δι' αὐτοῦ ἀναγεννήσεως.*

Καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαι διὰ τῶν προφητῶν. Σύμφ.

§ 35.

Τί εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ;

Τῆς σωτηρίας, ἣν ἐτέλετεν ὁ Κύριος, μετέχομεν ὅταν μεταδοθῇ εἰς ἡμᾶς τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Εἶπομεν ἐν ταῖς περὶ ἁγίας Τριάδος (§ 28), ὅτι Πνεῦμα ἅγιον εἶναι τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος, ἡ θεία δύναμις, δι' ἧς ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ ζωοποιούσα τὰ πάντα, ἐνισχύουσα καὶ φωτίζουσα τὸν ἄνθρωπον καὶ πρὸς πᾶν ἀγαθὸν ὁδηγοῦσα αὐτόν. Περὶ τοῦ Πνεύματος τούτου λέγεται ἐν τῷ συμβόλῳ, ὅτι εἶναι « κύριον », διότι ὡς Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ εἶναι μέτοχον τῆς θείας κυριότητος καὶ ἐξουσίας, « ζωοποιόν », διότι δίδει τὴν ζωὴν εἰς τὰ κτίσματα, « ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον », διότι ἐκ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς πηγάζει, ὅπως ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἡ ἐνέργεια δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι εἶναι προϊὼν αὐτοῦ, « τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον », διότι ὡς ἐν τῷ προσώπῳ τῆς ἁγίας Τριάδος πρέπει νὰ συντιμᾶται καὶ συμπροσκυ-

νήται μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, « τὸ λαλή-
 σαι διὰ τῶν προφητῶν », διότι ὑπ' αὐτοῦ ἐμπνεό-
 μενοι οἱ προφῆται ἐλάλησαν καὶ ἔγραψαν τὰ θεῖα
 αὐτῶν συγγράμματα. Τὸ πνεῦμα τοῦτο τοῦ Θεοῦ
 μεταδιδόμενον εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὁδηγεῖ αὐτὸν εἰς
 τὴν ἀριότητα, ἐμπνέον πᾶν εἶδος ἀρετῆς. Καρποὶ
 εἶναι ἡ ἀγάπη, ἡ χαρὰ, ἡ εἰρήνη, ἡ μακροθυ-
 ρηστότης, ἡ πραότης καὶ ἡ ἐγκράτεια »
 (έ, 23). Ὁ ἔχων αὐτὸ εἶναι βέβαιος, ὅτι εἶναι
 υἱὸν τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο ὀνομάζει αὐτὸ ὁ Παῦλος
 « Πνεῦμα υἱοθεσίας » (Ῥωμ. ή. 15). Τὸ πνεῦμα
 τοῦτο ἔφερον πάντες οἱ ἱεροὶ τῆς Παλαιᾶς καὶ
 Καινῆς Διαθήκης ἄνδρες, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἔζη ἐν
 τῷ Χριστῷ, περὶ οὗ λέγει ὁ Ἰωάννης, ὅτι « οὐκ ἐκ
 μέτρου (*) δίδωτιν (αὐτῷ) ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα » (Ἰωάν.
 γ', 34). Διὰ τοῦτο λέγεται τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ
 Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ (Ῥωμ. ή. 9. Φιλιππ. α', 19).
 Τὸ Πνεῦμα τοῦτο κατέλιπεν ὁ Κύριος τοῖς μαθη-
 ταῖς αὐτοῦ, καὶ μέχρι τῆς σήμερον ζῇ ἐν τῇ ἐκκλη-
 σίᾳ του. Τοῦτο τὸ Πνεῦμα, ὅπερ ἐμελλε νὰ ἐδηγῇ
 τοὺς μαθητάς του εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, ἐννέει
 ὁ Κύριος, ὅτε ἔλεγε περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι ἐμελλε νὰ
 μένῃ μετὰ τῶν μαθητῶν του μέχρι τῆς συντελείας
 τῶν αἰώνων (Ματθ. κή, 20). Τὸ πνεῦμα λοιπὸν τοῦ-
 το τοῦ Χριστοῦ πρέπει νὰ μεταδοθῇ παντὶ θέλον-
 τι νὰ γίνῃ μέλος τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας. Τί
 ὠφελεῖ ὅτι ὁ Χριστὸς ἐδίδαξε τὴν ἀρίστην εὐσέβειαν,
 ὅτι ἔδωκε διὰ τοῦ βίου του τὸν ἀρίστον ὑπογραμμὸν

(*) Μετὰ μέτρου.

αὐτῆς· καὶ ὅτι ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, ὅταν ἡμεῖς ἢ ἀπιστῶμεν εἰς τὴν διδασκαλίαν του, ἢ δὲν ἀκολουθῶμεν τὸ παράδειγμα αὐτοῦ, ὅταν δὲν ἐμπνεώμεθα ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν καὶ ἐκείνος, ἢ, ὅπερ τὸ αὐτό, ὅταν τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ δὲν μένη ἐν ἡμῖν; Ὅπως ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τῆς πλάνης καὶ λυτρωθῶμεν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, πρέπει νὰ φωτίσῃ ἡμᾶς τὸ φῶς τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, νὰ ὁμοιάσωμεν κατὰ τὴν ἀγιότητα αὐτὸν τὸν Κύριον, νὰ ἐμπνεώμεθα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅφ' οὗ ἐνεπνέετο καὶ αὐτός.

§ 36.

Τί ἐνεργεῖ ἐν ἡμῖν ἡ μεταβολὴ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἢ τί εἶναι ἀναγέννησις, δικαίωσις ἢ σωτηρία;

Τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὸ ἢ Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, μεταδιδόμενον εἰς τὸν ἄνθρωπον, μεταβάλλει ἐντελῶς αὐτὸν καὶ ἠθικῶς ἀναπλάσσει. Ἡ ἠθικὴ αὕτη ἀνάπλασις λέγεται ἐν τῇ Γραφῇ δικαίωσις καὶ ἀναγέννησις· δικαίωσις μὲν, διότι διὰ τῆς μεταβολῆς ταύτης ἀπὸ ἀδίκου ἀποβαίνει ὁ ἄνθρωπος δίκαιος· ἀναγέννησις δὲ, διότι ὁ ἄνθρωπος χριστιανικῶς ἀναπλαττόμενος γεννᾶται οὕτως εἰπεῖν ἐκ νέου, γίνεται νέος ἄνθρωπος. Ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας (αἱ παλαιαὶ ἐξεῖς) οἴσκει ἀποθνήσκει καὶ ἀνίσταται νέος ἄνθρωπος καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Χριστοῦ. Τὴν εἰκόνα ταύτην μεταχειρίζεται ὁ Παῦλος, ὅστις λέγει, ὅτι οἱ χριστιανοὶ συναποθνήσκουσι μετὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ συνανίστανται μετ' αὐτοῦ (Κολ. γ', 1—4). Ἀλλαχοῦ ἡ Γραφή καλεῖ τὸν χριστιανὸν καινὴν κτίσιν, νέον δηλ. πλάσμα (Β' Κορ. ε', 17. Γαλ. ε', 15). Ἡ δικαίωσις καὶ ἡ ἀναγέννησις

λέγεται ἄλλως καὶ σωτηρία, δηλ. σωτηρία ἀπὸ τῆς πλάνης καὶ τῆς ἁμαρτίας.

§ 37.

Πῶς ἄρχεται ἡ ἀναγέννησις καὶ δικαίωσις ἢ τί εἶναι μετάνοια καὶ πίστις;

Ἡ ἀναγέννησις ἄρχεται διὰ τῆς μετανοίας, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. "Ὅτε ἤρχιτε τὸ κήρυγμα αὐτοῦ ὁ Κύριος, ἔλεγεν· « Ἠγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· μετανοεῖτε καὶ πιστεῦετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ » (Μάρκ. α', 15). Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ νὰ προσκολληθῇ τῷ Χριστῷ. Ἡ ἐπιστροφή ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας τελεῖται διὰ τῆς μετανοίας. Εἶναι δὲ ἡ μετάνοια μεταβολὴ ριζικὴ τοῦ φρονήματος ἡμῶν. Ἀληθῶς μετανοοῦμεν πρῶτον, ὅταν ἀναγνωρίζωμεν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ὡς τοιαύτας· πᾶσα μετάνοια εἶναι ἀδύνατος, ὅταν τις πταίων δὲν ἀναγνωρίζῃ, ὅτι πταίει, ἀλλὰ θεωρῇ τὴν πράξιν του ὡς καλήν. Τὸ πρῶτον βῆμα εἰς τὴν ἐπιστροφήν ἀπὸ τῆς κακίας εἶναι νὰ ὁμολογῶμεν ταύτην. Ἀληθῶς μετανοοῦμεν δεύτερον, ὅταν θρηνῶμεν καὶ λυπώμεθα διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· δὲν ἄρκει νὰ ἀναγνωρίσωμεν, ὅτι ἐπταίσασαμεν, πρέπει νὰ αἰσθανθῶμεν καὶ λύπην διὰ τὸ πταίσμα· νὰ γεννηθῇ ἐν ἡμῖν συντριβὴ καρδίας, τοῦτο εἶναι τὸ δεύτερον βῆμα τῆς ἐπιστροφῆς. Ἀληθῶς μετανοοῦμεν τρίτον, ὅταν ἀποφασίσωμεν μετ' ἀκρανδάτου θελήσεως, ποτὲ πλέον νὰ μὴ ἐπαρέλθωμεν εἰς τὰ πταίσματα ἡμῶν. Ἡ μετάνοια ὅταν μένη μόνον εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς κακίας καὶ τὴν λύπην δι' αὐτὴν καὶ δὲν προβαίνει μέχρι καὶ τῆς ἀποφάσεως ποτὲ νὰ

μὴ ὑποπέσῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰ αὐτά, δὲν εἶναι ἀληθὴς μετάνοια. Ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ ἀπαντῶμεν πολλὰ παραδείγματα μετανοίας καὶ ἐκ τῆς πραγματικῆς ιστορίας καὶ ἐν ταῖς παραβολαῖς, οἷον τοῦ Δαυὶδ, ὅστις μετενόησεν ἀπὸ καρδίας, διότι ἤρπασε τὴν γυναῖκα τοῦ Οὐρίου Βηρσαβεῆ, ἀφοῦ ἐφάνευσε τοῦτον (τῆς ἀπὸ φυγῆς μετανοίας του μαρτύριον ἔχομεν τὸν Ψαλμ. ν' ὁ Ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου κτλ.), τοῦ Παύλου, ὅστις ἀπὸ διώκτου τῆς ἐκκλησίας ἐγένετο θερμώτατος τοῦ Εὐαγγελίου κήρυξ, τοῦ τελώτου, ὅστις ἐλθὼν ἵνα προσευχθῇ εἰς τὸν ναὸν, ἵστατο μακρὰν καὶ δὲν ἤθελεν ἐκ συστολῆς νὰ ἀνυψώσῃ τὰ βλέμματα του πρὸς τὸν οὐρανόν, ἀλλὰ τύπτων τὸ στήθος του ἔλεγεν. « Ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ », καὶ τοῦ ἀπολωλὸτος υἱοῦ, ὅστις μεταμεληθεὶς, διότι ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τῆς πατρικῆς οἰκίας, ἀπεφάσισε νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ νὰ εἴπῃ αὐτῷ. « Πάτερ, ἤμαρτον εἰς τὸν οὐρανόν καὶ ἐνώπιόν σου καὶ οὐκ εἰμι ἄξιος, ἵνα καλῶμαι υἱός σου· ποιησόν με ὡς ἓνα τῶν μισθίων σου ». Μετὰ τῆς μετανοίας πρέπει νὰ συνδέηται ἡ πίστις εἰς τὸν Χριστόν. Ἀφοῦ ἀποστραφῇ τις τὸ κακὸν καὶ ἀποφασίσῃ νὰ μὴ ἐπανέλθῃ εἰς αὐτό, πρέπει νὰ προσκολληθῇ εἰς τὸν Χριστόν δι' οὗ θὰ ἐνισχυθῇ ἐν τῷ ἀγαθῷ, διότι οὗτος εἶναι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ. (Ἰωάν. ιδ', 6). Διὰ τῆς προσκολλήσεως ταύτης δύναται ἡ διὰ τῆς μετανοίας ὀρξαμένη ἀναγέννησις καὶ ἀνάπλασις νὰ στερεωθῇ καὶ προβῇ εἰς τὰ πρόσω. Σημειωτέον δὲ καλῶς, ὅτι πίστις εἰς τὸν Χριστόν δὲν σημαίνει ἀπλῶς τὸ νὰ γινώσκῃ τις τὰ κατὰ τὸν Χριστόν καὶ τὴν διδασκαλίαν του,

ἀλλὰ σὺνάμα καὶ τὸ νὰ ᾔνοι τις ἀπὸ καρδίας ἀγρ-
σιωμένος εἰς αὐτὸν καὶ τὴν διδασκαλίαν του. Πίστις
εἰς τὸν Χριστὸν εἶναι ἡ ἐμπιστοσύνη καὶ ἐγκάρδιος ἀπο-
σώσις εἰς αὐτὸν ὡς τὸν Σωτῆρα, δι' οὗ δύναται τις νὰ
σωθῇ, νὰ καταλλαγῇ τῷ Θεῷ, καὶ νὰ τύχῃ τῆς ἀφέ-
σεως τῶν ἀμαρτιῶν αὐτοῦ καὶ τῆς ἠθικῆς του ἀναπλά-
σεως ἢ ἀναγεννήσεως.

§ 38.

Πῶς συμπληροῦται ἡ τελειοποιεῖται ἡ δικαιοσύνη καὶ ἀναγέννησις
ἡ τί εἶναι ἀγιασμός :

Ἡ δικαιοσύνη ἡ ἀναγέννησις ἀρχεται μόνον διὰ τῆς
μετανοίας καὶ πίστεως, συμπληροῦται δὲ διὰ τοῦ
ἀγιασμοῦ. Ἡ πίστις ἡμῶν εἰς τὸν Χριστὸν τότε μό-
νον εἶναι ἀληθῆς καὶ ζῶσα, ὅταν φανεροῦται ἐν τῷ
βίῳ ἡμῶν δι' ἔργων ἀγαθῶν καὶ ἐπιφέρῃ ἐν ἡμῖν τὸν
ἀγιασμόν. Ἀγιασμός εἶναι ἐκείνη ἡ κατάστασις τοῦ
χριστιανοῦ, ἐν ᾗ οὐδὲν πράττει παρὰ τὸ θέλημα τοῦ
Θεοῦ, ἐξ ἐγωῖσμοῦ ἢ ἐκ τῶν παθῶν, ἀλλ' αἱ πράξεις
του εἶναι ἐντελῶς σύμφωνοι πρὸς τὸν θεῖον νόμον,
εἶναι ἅγια. Ὁ ἀγιασμός εἶναι λοιπὸν ἀναπόσπαστον
μέρος τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀναγεννήσεως, ἄνευ δηλ.
τοῦ ποίου αὕτη εἶναι οὐσιωδῶς ἀτελής. Ἦδη ὁ Ἰακώ-
βος παρετήρησεν, ὅτι ἡ πίστις ἄνευ τῶν ἔργων εἶναι
νεκρά (Ἰακώβ. 6', 17). Καὶ ὁ Παῦλος δὲ, ὅστις συνή-
θως ἐκφράζεται οὕτως, ὅτι « ὁ ἄνθρωπος δικαιού-
ται διὰ τῆς πίστεως », ἐννοεῖ τὴν πίστιν ζῶσαν
διὰ τῶν ἔργων τῆς ἀγάπης ἐκδηλουμένην (πίστις
δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη (Γαλ. 5, 6). Διὰ τοῦτο

σφάλλονται οἱ διαμαρτυρόμενοι ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐδόξασαν ἢ δοξάζουσιν, ὅτι τὰ ἀγαθὰ ἔργα δὲν εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν, καὶ ὅτι ἡ δικαιοσύνη δύναται νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἄνευ τοῦ ἁγιασμοῦ. Ὁ ἁγιασμός εἶναι ἐπιδεικτικὸς προσόδου. Οὐδεὶς δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι ἔρθασεν εἰς τὸν τελειότατον βαθμὸν τῆς ἁγιότητος· διότι ἡ τελεία ἁγιότης ἀνήκει μόνον τῷ Θεῷ. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ τείνῃ μόνον εἰς τὴν ἄκραν ταύτην ἡθικὴν τελειότητα ὡς τὸ ἡθικὸν ἰδεώδες. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Παῦλος, ὅτι πρέπει νὰ «περισεύωμεν ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κυρίου» (Α΄ Κορινθ. ε', 58), αὐτὸς δὲ περὶ ἑαυτοῦ ἐφρόνει, ὅτι δὲν εἶχε φθάσει εἰς τὸ ποθοῦμενον τέρμα (Φιλιππ. γ', 12).

ΚΕΦ. Δ΄.

Περὶ Ἑκκλησίας.

Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν. Σύμφ.

§ 36.

Τί εἶναι Ἑκκλησία :

Τὴν εἰς τὸν ἄνθρωπον μετάδοσιν τοῦ Πνεύματος τοῦ Χριστοῦ, δι' ἧς τελεῖται ἡ ἄνω περιγραφείσα ἡθικὴ ἀνάπλασις αὐτοῦ, ἡ δικαιοσύνη ἡ ἀναγέννησις αὐτοῦ καὶ σωτηρία, ἐνεργεῖ ἡ ἐκκλησία. Εἶναι δὲ ἡ ἐκκλησία τὸ ἄθροισμα ἢ ἡ κοινωνία τῶν πιστευόντων εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἡ ἰδρυθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην μετέδωκεν ὁ Κύριος τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ. Κυβερνᾶται δὲ ἡ ἐκκλησία παρὰ κανονικῶν ποιμένων ὁρισθέν-

των παρ' αὐτῶν τῶν ἀποστόλων, δηλ. ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων καὶ διακόνων. Εἶναι δὲ κατὰ τὸ σύμβολον μία κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς πολλὰς αἵρέσεις, ἀγία, διότι ἐνεργεῖ τὸν ἁγιασμὸν τῶν πιστῶν, καθολική, ὡς καθ' ὅλον τὸν κόσμον διαδεδομένη, καὶ ἀποστολική, διότι ἐξηπλώθη τὸ πρῶτον διὰ τῶν ἀποστόλων. Ἐν τῇ ἐνότητι τῆς ἐκκλησίας ταύτης κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ ἐμμένῃ τις, ἐὰν θέλῃ νὰ ἦναι κοινωνὸς τοῦ πνεύματος τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ ἀναγεννηθῇ ἡ σωθῇ. Καθὼς τὸ κλῆμα, ἐὰν μὴ μείνῃ ἐν τῇ ἀμπέλῳ, δὲν δύναται νὰ ἀποφέρῃ καρπὸν, οὕτω καὶ ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποφέρωμεν πνευματικούς καρπούς, ἔργα ἀγαθὰ, ἐὰν μὴ μείνωμεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ (Ἰωάνν, ιε', 4). Τίς θὰ ρωτίσῃ τὸν ἄνθρωπον, τίς κυρίως θὰ διδάξῃ αὐτὸν τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον καθήκοντα, τίς θὰ ἐμπνεύσῃ αὐτῷ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ἀγαθόν, ὅταν οὗτος ἦναι ἀπεσπασμένος ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας; Καθὼς τὰ μέλη ἑνὸς σώματος πρέπει νὰ ἦναι συνηνωμένα μετὰ τοῦ ὅλου σώματος, ἵνα ζῶσιν, οὕτω καὶ ὁ χριστιανὸς πρέπει νὰ μένῃ ἠνωμένος μετὰ τοῦ ὅλου σώματος τῆς ἐκκλησίας οὗ τινος κεφαλὴ εἶναι ὁ Χριστός (Ἐφεσ. δ', 6 ε', 30).

§ 40.

Πῶς ἰδρύθη ἡ ἐκκλησία καὶ ἐξηπλώθη καὶ τίς ἡ ἀρχαία αὐτῆς ἀνάπτυξις;

Ἡ ἐκκλησία ἰδρύθη δι' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις συνήγαγε περὶ ἑαυτὸν τοὺς δώδεκα μαθητάς, τοὺς ἀποστόλους καλουμένους, οἵτινες μετὰ τὸν θάνατον καὶ τὴν εἰς οὐρανούς ἀνάληψιν αὐτοῦ

διασκορπιθέντες εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον διέδωκαν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἐθεμελίωσαν τὰς κυριώτερας ἀρχαίας ἐκκλησίας. Μετὰ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων εἰργάσθη καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλος ὡς ἀπόστολος, κληθεὶς μετὰ ταῦτα εἰς τὸ ἔργον τοῦτο (37 μ. Χ.), εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ, μετὰ μεγάλου καὶ ἀξιοθαυμάστου ζήλου. Αὐτὸς ἵδρυσεν τὰς χριστιανικὰς ἐκκλησίας ἐν Κύπρῳ, Μικρᾷ Ἀσίᾳ Μακεδονίᾳ, Ἀχαίᾳ (Ἀθήναις, Κορίνθῳ), Κρήτῃ, ἦλθε δὲ καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς Ρώμης, ὅπου καὶ ἐμαρτύρησε (67 μ. Χ.). Τὸ ἔργον τῆς διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ ἐξηκολούθησαν καὶ οἱ μαθηταὶ τῶν ἀποστόλων καὶ ἐν γένει οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ μετὰ μεγάλου ζήλου. Περὶ τὰ τέλη τοῦ Γ'. αἰῶνος τὸ μεγαλειότερον μέρος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, τὸ ὅποιον τότε περιελάμβανεν ὅλην σχεδὸν τὴν Εὐρώπην καὶ μέγα μέρος τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς, ἦτο χριστιανικόν. Εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ μέγαλα προσκόμματα παρενέβαλλον ἔνθεν μὲν οἱ πανταχοῦ τότε διεσκορπισμένοι Ἰουδαῖοι, οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν τὸν χριστιανισμόν ὡς διαστροφὴν δῆθεν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τοὺς χριστιανούς ἀποστάτας ἀπὸ τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου, ἐτέρωθεν δὲ οἱ ἐθνικοὶ, οἵτι Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες, οἵτινες ἐνόμιζον τοὺς χριστιανούς ἐχθροὺς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ τῶν νόμων αὐτοῦ, διότι ἐπολέμουν τὴν ὑπὸ τούτων προασπιζομένην Ῥωμαϊκὴν εἰδωλολατρικὴν θρησκείαν, καὶ οἱ ὕχλοι, οἱ ἵπποιοι εἶχον παραδοξοτάτας περὶ τῶν χριστιανῶν προλήψεις, ἀφ' οὗ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐνόμιζον αὐτοὺς ἀθέους, διότι δὲν ἐλάτρευον τοὺς ἐθνικοὺς θεοὺς καὶ δὲν εἶχον ἐν τοῖς τόποις τῆς λατρείας των εἰδωλα, μισανθρώπους, διότι δὲν

ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰς κοινὰς τέρψεις, εἰς τὰ ἀπάν-
θρωπα θεάματα τῶν θηριομαχιῶν καὶ μονομαχιῶν καὶ
ἐν γένει ἔφευγον τὴν μετὰ τῶν ἀκολάστων ἐθνικῶν
ἀναστροφὴν, καὶ συνωμότας, διότι ἐτέλουν τὰ τῆς λα-
τρείας τῶν ἐκ φόβου πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς κρυφίως ἐν
καιρῷ νυκτὸς ἢ ἐν ἐρήμοις. Ἐνεκα πάντων τούτων τῶν
λόγων σφοδροὶ ἠγέρθησαν κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγ-
μοὶ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας. Οἱ φοβερώτεροι
ἐξ αὐτῶν ὑπῆρξαν οἱ γινόμενοι ἐπὶ Νέρωνος (64 μ. Χ),
ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου (180), ἐπὶ Δεκίου (251) καὶ
ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (303). Κατὰ τοὺς διωγμοὺς τού-
τους ὑπέστησαν τὰ πάνδαινα οἱ χριστιανοί, διὰ φρικτῶν
βατάνων ἀναγκαζόμενοι νὰ ἀποπτύωσι τὸν χριστια-
νισμόν, νὰ θύωσι δὲ εἰς τὰ εἰδῶλα καὶ νὰ παραδίδωσι
τὰς ἀγίας Γραφὰς ἵνα καῶσιν. Οἱ ἀνθιστάμενοι παρε-
δίδοντο εἰς βορὰν τῶν ἀγρίων θηρίων, ἢ ἐκαίοντο ἐπὶ
πυρᾶς ἢ ἄλλως πως ἐφρονεύοντο. Οἱ οὕτως ὑπὲρ τοῦ Χρι-
στοῦ ἀποθνήσκοντες ἐτιμῶντο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὡς
μάρτυρες. Τὸ θάρρος καὶ ἡ ἐν τοῖς βατάνοις καρτε-
ρία τῶν χριστιανῶν ἐξέπληξε τοὺς ἐθνικοὺς. Ἐπὶ τέ-
λους δὲ μεθ' ὅλους τοὺς διωγμοὺς τούτους ὁ χριστια-
νισμὸς, ὅστις εἶχε τὴν παρὰ Θεοῦ εὐλογίαν, ἐθριάμι-
θευσε, διότι Κωνσταντῖνος ὁ μέγας, Ῥωμαῖος αὐτο-
κράτωρ, οὐ μόνον ἐθῆκε τέρμα εἰς τοὺς διωγμοὺς τού-
τους (323), ἀλλ' ἀνεγνώρισε τὸν χριστιανισμόν ὡς
ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους (323)
καὶ ἠνόνησε μέγालως τοὺς χριστιανούς. Ἀπ' αὐτοῦ
ἤρχισε νὰ καταπίπτῃ καὶ νὰ ἐκλείπῃ ἡ ἐθνικὴ εἰδωλο-
λατρεία. Μόνος ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ Κωνσταντίνου
ὁ Ἰουλιανὸς (361), ὁ λεγόμενος παραβάτης καὶ ἀπο-

στάτης, ἐζήτησε νὰ δώσῃ εἰς αὐτὴν νέαν ζωὴν πα-
ραγκωνίζων τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Ἄλλ' ὁ
θρίαμβος τοῦ χριστιανισμοῦ δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἐπι-
σχεθῇ ὑπὸ τῆς ἀληθείας αὐτοῦ εἶχε πλέον ἐριστικῶς
ἠπτηθῇ ἢ εἰδωλολατρεία. Ἡ νέα θρησκεία διεδίδε-
το ὅσημέραι εἰς νέους λαοὺς, ἔκτοτε δὲ ἤρχισαν νὰ
προσέρχωνται εἰς τὸν χριστιανισμόν οἱ μέχρι τῆς σήμε-
ρον τὴν δυτικὴν καὶ βόρειον Εὐρώπην κατοικοῦντες λαοί.
Κατὰ τοὺς ὀκτῶ πρώτους αἰῶνας διὰ τῶν σοφῶν διδα-
σκάλων τῆς ἐκκλησίας, τῶν καλουμένων πατέρων, ὧν
διασημότεροι ὑπῆρξαν ὁ Ἰουστίνος, ὁ Κλήμης, ὁ Ὀριγέ-
νης, ὁ Ἀθανάσιος, ὁ Βασίλειος, οἱ δύο Γρηγόριοι, ὁ Χρυ-
σόστομος, καὶ οἱ λατῖνοι Τερτουλλιανὸς, Κυπριανὸς,
Ἀμβρόσιος, Ἰερώνυμος καὶ Αὐγουστίνος, ἀνεπτύχθη ἡ
χριστιανικὴ διδασκαλία, κατὰ δὲ τῶν αἱρετικῶν καὶ
διαστρεφόντων αὐτὴν ὠρίσθησαν ἐν διαφόροις συνόδοις
τῶν ἐπισκόπων, οἰκουμενικαῖς καὶ τοπικαῖς, τὰ δόγματα
τοῦ χριστιανισμοῦ, τὰ ὅποια παρελήφθησαν συνοπτικῶς
καὶ εἰς τὸ Σύμβολον τὸ ἐν ταῖς δυοῖς πρώταις οἰκουμενι-
καῖς συνόδοις ἐν Νικαίᾳ (325) καὶ ἐν Κωνσταντινουπό-
λει (381) γενόμενον, καὶ τὸ ὅποion ἡ Κατ'ἡχῆστις ἔχει
ὡς βάσιν τῆς. Ἡ διοίκησις ἐπὶ τῶν ἀποστολικῶν χρό-
νων ἦτο λίαν ἀπλῆ, ἀπαντῶμεν δ' ἔκτοτε τοὺς ἐπισκό-
πους, τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, καθὼς καὶ διακο-
νίσσας. Αἱ τελευταῖαι αὗται ἐχρησίμευον εἰς ἔργα, δι' ἃ
γυναῖκες ἦσαν καταλληλότεραι, οἷον εἰς τὸ νὰ φέρωσιν
ἐλεημοσύνας εἰς τοὺς γυναικωνίτας, νὰ κατηχῶσιν ἐ-
θνικὰς γυναῖκας, νὰ περιθάλπωσιν ἀσθενεῖς. Κατὰ μι-
κρόν δὲ ἕνεκα τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν χριστια-
νῶν ἐπολλαπλασιάσθησαν τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώμα-

τα, ἀνεφάνησαν δὲ οἱ μητροπολίται καὶ μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου οἱ ἀρχιεπίσκοποι καὶ οἱ πατριάρχαι Ῥώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων. Αἱ πόλεις αὗται ἦσαν αἱ ἐπιτημόναι τοῦ τότε κόσμου. Ὁ Ῥώμης ἐλέγετο ἀπὸ τοῦ 5^{ου} αἰῶνος καὶ πάππας, ἐθεωρεῖτο δὲ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ ἀπλῶς ὡς εἰς τῶν πατριαρχῶν, ὁ πρεσβύτερος καὶ πρῶτος κατὰ τὴν τιμὴν μόνον καὶ τὴν τάξιν ἕνεκα τῆς πολιτικῆς ὑπεροχῆς τῆς πόλεως, ἥς ἦτο ἐπίσκοπος. Ἀλλ' αὐτὸς μὴ ἀρκούμενος εἰς τὴν τιμὴν ταύτην, ἤθελε νὰ δεσπόσῃ τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ γίνῃ ἀρχὸν αὐτῆς. Καὶ ἡ λατρεία ἤρχισεν ἀπὸ μεγάλῃς ἀπλότητος. Ὡς πρῶται ἐκκλησίαι ἐχρησίμευον ἰδιωτικοῖς οἰκοῖς χριστιανῶν· ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῶν διωγμῶν συνήρχοντο οἱ χριστιανοὶ εἰς ἐρήμους, εἰς κατακόμβας (*), καὶ ἐν γένει εἰς κεκρυμμένα μέρη ἐκ φόβου πρὸς τοὺς διώκτας. Βραδύτερον ὅμως, ὅτε μάλιστα ἀπήλαυσαν εἰρήνης, ἤρχισαν οἱ χριστιανοὶ νὰ κτίζωσι μεγαλοπρεπεῖς ἐκκλησίας. Ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον περιεκοσμήθησαν αἱ ἐκκλησίαι αὗται δι' ἀναγλύφων καὶ εἰκόνων. Καὶ αἱ τελεταὶ τῆς λατρείας, τοῦ βαπτίσματος, τῆς εὐχαριστίας καὶ αἱ λοιπαὶ ἦσαν κατ' ἀρχὰς λίαν ἀπλᾶι, ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέβησαν μεγαλοπρεπέστεραι καὶ πομπωδέστεραι. Ὡς λειτουργία γενικῶς δεκτὴ ἐπεκράτησεν ἐν μὲν τῇ ἀνατολῇ ἡ τοῦ ἁγίου Χρυσοστόμου,

(*) Κατακόμβαι καλοῦνται μεγάλα καὶ ἀπέραντα ὑπόγεια ὑπάρχοντα ὑπὸ πολλὰς Ἰταλικὰς πόλεις (ἰδίως τὴν Ῥώμην), ἅτινα ἐσχηματίσθησαν κατὰ μικρὸν δι' ἐξαγωγῆς γῆς τινος χρησίμου εἰς τὰ μεγάλα κτίρια. Αἱ κατακόμβαι αὗται ἐχρησίμευον κυρίως ὡς κοιμητήρια.

ἐν δὲ τῇ δύσει ἡ ῥωμαϊκὴ. Ὡς σπουδαιότατον μέρος τῆς λατρείας ἐθεωρεῖτο πάντοτε τὸ κήρυγμα ἐπὶ τῶν ἀναγινωσκομένων περικοπῶν τῶν Ἀγίων Γραφῶν, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Ἰουστίνος (Α' Ἀπολ. 67). Ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὅπου ἔκμαζον αἱ ῥητορικαὶ σχολαί, οὗτοι προσέλαβον σὺν τῷ χρόνῳ τεχνικωτάτην μορφήν. Οἱ λόγοι πδχ. τοῦ Χρυσοστόμου παραβάλλονται πρὸς αὐτοὺς τοῦ Δημοσθένους τοὺς λόγους κατὰ τὴν ῥητορικὴν τέχνην. Τὸ βάπτισμα ἐτελεῖτο διὰ τριττῆς καταδύσεως, ἡ δὲ εὐχαριστία ἐγίνετο ἐν ἐνζύμῳ ἄρτῳ, μετεδίδετο δὲ ὑπ' ἀμφοτέρα τὰ εἶδη, τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ αἵνου, καὶ τοῖς λαϊκοῖς. Τὰ ἦθθ τέλος τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν ἰδίως ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν διωγμῶν ἦσαν ἀξιοθαύμαστα διὰ τὴν καθαρότητα αὐτῶν καὶ ἀπετέλουν μεγάλην ἀντίθεσιν πρὸς τὰ τῶν ἐθνικῶν παραλελυμένα ἦθθ. Ὁ χριστιανισμὸς διαδιδόμενος ἀνέπλασσεν ἠθικῶς τοὺς ἀνθρώπους. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Τερτουλλιανοῦ (*) ἔκραζον αὐτοὶ οἱ ἐθνικοὶ περὶ τῶν χριστιανῶν· Ἵδετε πῶς ἀγαπῶσιν ἀλλήλους καὶ πῶς εἶναι ἔτοιμοι ὑπὲρ ἀλλήλων νὰ ἀποθνήσκωσιν! Ἀλλὰ βραδύτερον, μάλιστα μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ἤρχισε καὶ παρὰ τοῖς χριστιανοῖς νὰ εἰσδύῃ ἡ διαφθορά, ἀλλ' οὐδέποτε παρ' αὐτοῖς ἔφθασεν εἰς τὸν βαθμὸν, εἰς ὃν εἶχε καταντήθει ὁ ἐθνικὸς κόσμος. Ὁ χριστιανισμὸς ἴστατο πάντοτε ὡς ἀνυπέρβλητον πρόχωμα κατὰ τῆς ὑπερεκχειλίσεως τοῦ κακοῦ.

§ 41.

Τίνες εἶναι αἱ μετὰ ταῦτα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπελθούσαι διαιρέσεις;

Μέχρι τοῦ Θ' αἰῶνος οἱ χριστιανοὶ ἦσαν πάντες σγέ-

(*) Tertull. apol. 39. ἀντὶ τῆς ἐπιταφύσεως Βερνάρτου

δὸν ἠνωμένοι ἀλλὰ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἕνεκα τῆς ἀλαζονείας τῶν παπῶν οἵτινες, ἄφ' οὗ ὑπέταξαν ὑφ' ἑαυτοὺς κατὰ μικρὸν πάσας τὰς ἐκκλησίας τῆς δύσεως, ἠθέλησαν νὰ δεσπόσωσι καὶ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς ἀνατολῆς, ἐπῆλθε σχίσμα μεταξὺ ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς ἐκκλησίας (860). Τὴν ἀρχαίαν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὰ δικαιώματα τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν ὑπερασπίσας γενναίως ἔσωσε τότε ὁ πεπαιδευμένος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Φώτιος. Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία ἔμεινεν ἕκτοτε ἐστηριγμένη ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν ἀρχαίων οἰκουμενικῶν συνόδων. Ἡ δυτικὴ ἐκκλησία τὸναντίον, ἀπὸ νεωτερισμοῦ ὁσημέραι εἰς νεωτερισμὸν μεταπίπτουσα, ἡλλοίωσεν ἐπὶ τέλους τελείως τὸν ἀρχικὸν χριστιανισμὸν ἀπομακρυνθεῖσα οὐσιωδῶς καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ (προσθήκη τοῦ Filioque), καὶ ἐν τῇ διοικήσει (ἀπεριόριστος ἐξουσία τῶν παπῶν), καὶ ἐν τῇ λατρείᾳ καὶ ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ βίῳ (ῥάντισμα, μετὰδοσις τῆς εὐχαριστίας τοῖς λαϊκοῖς ὑπὸ μόνον τὸ εἶδος τοῦ ἄρτου, ἀφέσεις καθαρτήριον, ἱερὰ ἐξέτασις) ἀπὸ τῶν διδασκαλιῶν καὶ τῶν θεσμῶν τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας. Ὅτε δὲ ἡ διαφθορὰ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ἔφθασεν εἰς τὸν ἔσχατον βαθμὸν, ἤτοι κατὰ τὸν Ιε' αἰῶνα, τρεῖς ἄνδρες ἐγερθέντες κατ' αὐτῆς, ὁ Λουθήρος ἐν Γερμανίᾳ, καὶ ὁ Ζβιγγλιος καὶ ὁ Καλβίνος ἐν Ἑλβετίᾳ ἀπέσπασαν ἀπὸ τοῦ πάπα τὸ ἡμιτυ σχεδὸν τῶν ἐν τῇ δύσει χριστιανῶν καὶ ἱδρυσαν τὰς προτεσταντικὰς (*) ἢ μετερρυθμισμέ-

(*) Προτεστάνται ὠνομάθησαν οἱ ὁπαδοὶ τῆς διὰ Λουθήρου γενομένης θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως ἀπὸ τοῦ ἔτους 1529 ἄφ' οὗ ἐπὶ τινος συνεδρίου γερμανῶν ἡγεμόνων διεμαρτυρήθησαν κατὰ τῆς ἀποφάσεως νὰ μὴ ἐξαπλωθῇ ἡ μεταρρύθμισις εἰς νέας χώρας.

νας ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ δὲ οἱ προτεστάνται, τὴν Γραφὴν ὑψώσαντες ὡς μόνην πηγὴν καὶ κανόνα τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας, προσέβαλον οὐ μόνον τὰς μαιαγενεστέρας καταχρήσεις καὶ παρεκτροπὰς τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ ἄλλας ἀρχαίας τοῦ χριστιανισμοῦ παραδόσεις σωζομένας καὶ ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ (τὴν τιμὴν τῶν ἁγίων καὶ τῶν εἰκόνων αὐτῶν, τὰ ἑπτὰ μυστήρια, τὴν ἱερωσύνην), ἀντετέθησαν διὰ τοῦτο οὐ μόνον πρὸς τὴν δυτικὴν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν. Οἱ προτεστάνται ἢ διαμαρτυρόμενοι διηρέθησαν ἔπειτα εἰς πολλὰς μικροτέρας ἐκκλησίας, τοὺς Λουθηρανούς, τοὺς Καλβινιστάς, τοὺς Ἀγγλικανούς, τοὺς Πρεσβυτεριανούς, τοὺς Μεθοδιστάς, τοὺς Βαπτιστάς καὶ ἄλλους.

ΚΕΦ. Ε'.

*Περὶ τοῦ βαπτίσματος καὶ τῶν λοιπῶν μέσων
τῆς ἀναγεννήσεως ἢ τῆς σωτηρίας.*

Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Σύμβ.

§ 42.

Διὰ τίνων μέσων μεταδίδει ἡ ἐκκλησία τοῖς πιστοῖς τὸ Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ πρὸς ἀναγέννησιν καὶ σωτηρίαν αὐτῶν;

Ἡ ἐκκλησία μεταδίδει τοῖς πιστοῖς τὸ Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ τελεῖται ἐν αὐτοῖς ἡ ἡλικὴ ἀνάπλασις ἢ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἀναγέννησις, διὰ τριῶν μέσων 1) διὰ τοῦ κηρύγματος· 2) διὰ τῆς προσευχῆς· καὶ 3) διὰ τῶν μυστηρίων.

§ 43.

Τίς ἡ σημαία τοῦ κηρύγματος ἢ τῆς διδασκαλίας τοῦ εὐαγγελίου;

Ἐν τῶν κυριωτάτων μέσων, δι' ὧν πρέπει ἡ ἐκκλησία νὰ ἐνεργῇ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, εἶναι τὸ κήρυγμα ἢ ἡ διδασκαλία τοῦ εὐαγγελίου. Ἡ πίστις, λέγει ὁ Παῦλος, προέρχεται ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ τοῦ κηρύγματος (Ῥωμ. ι, 17). Ὅτε δὲ ἀπέστειλε τοὺς μαθητάς του ὁ Κύριος εἰς τὸν κόσμον, διέταξεν αὐτοὺς ἵνα διδάξωσι τὰ ἔθνη. «Πορευθέντες, εἰπε, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν» (Ματθ. κή, 19). Ἀλλαχοῦ δὲ ἡ Γραφὴ μακρορίζει τοὺς ἀκούοντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ φυλάσσοντας αὐτόν (Λουκ. ια'. 28). Διὰ τοῦτο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ οἱ προτερχόμενοι εἰς αὐτὴν ἐκ τῶν ἐθνικῶν πρῶτον ἐδιδάσκοντο καὶ ἐκατηχοῦντο τὰς ἀληθείας τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, καὶ εἶτα ἐγίνοντο δεκτοί. Πάντοτε δὲ σχεδὸν μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου ἢ τῶν Γραφῶν ἐν γένει ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ πρεσβύτερος ἢ ἄλλος τις τῇ ἀδείᾳ τοῦ ἐπισκόπου ἐδίδασκε τὸν λαόν, ἀναπτύσσων τὸ ἀναγνωσθὲν μέρος, καὶ προσέτρεπεν εἰς τὴν τῶν ἐν αὐτῷ μνημονευομένων καλῶν παραδειγμάτων μίμησιν (Πρβλ. § 40). Ἐγένετο δὲ τὸ κήρυγμα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Γραφῆς, διότι αὕτη κατ' ἐξοχὴν εἶναι καταλληλοτάτη εἰς τὸ νὰ διδάξῃ, ἐλέγξῃ, ἐπανορθώσῃ καὶ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν δικαιοσύνην (Β' Τιμ. γ', 15). Καὶ σήμερον πρέπει καὶ πᾶς παῖς χριστιανικός

νών γονέων νὰ κατηχῇται ἀφεύκτως καὶ νὰ μαθη-
νῇ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ ὡς χριστιανοῦ, καὶ ἐν καιρῷ
τῆς δημοσίας λατρείας τὸ κήρυγμα πρέπει νὰ ἐπέρχη-
ται εἰς συμπλήρωσιν τῆς κατ' ἰδίαν ἢ ἐν τῷ σχολείῳ
κατηχήσεως. Ἡ ἑλλείψις τῆς κατηχήσεως καὶ τοῦ
κηρύγματος καθιστᾷ τοὺς χριστιανοὺς ἢ ἀδιαφόρους
πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ ἀσεβεῖς, ἢ γεννᾷ προλήψεις καὶ
δαισιδαυμονίας, καὶ ἐπάγει τὴν διαστροφήν τῆς ἀληθοῦς
χριστιανικῆς θρησκείας.

§ 44.

Τί εἶναι προσευχή;

Ὡς μέσα πρὸς ἀναγέννησιν ἡμῶν μεταχειρίζεται ἡ
ἐκκλησία ἐκτὸς τοῦ κηρύγματος καὶ τὴν προσευχὴν καὶ
τὰς τελετὰς τῆς λατρείας ἢ τὰ μυστήρια. Προσευχὴ
εἶναι ἡ ἀνύψωσις τοῦ νοὸς καὶ τῆς καρδίας πρὸς τὸν
Θεόν, ὁ διάλογος τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν πλάστην αὐτῆς.
Ὁ ἔχων εὐσέθειαν, ὁ πιστεύων εἰς τὸν Θεόν, ὁ ἀγαπῶν
αὐτὸν καὶ εἰς αὐτὸν ἐλπίζων κατ' ἀνάγκην προσεύ-
χεται, διότι φύσει ὁ ἄνθρωπος πᾶν ὅ,τι αἰσθάνεται ζωη-
ρῶς ἐν τῇ καρδίᾳ του, ζητεῖ νὰ ἐκδηλώσῃ καὶ ἐξωτερι-
κῶς. Ὁ μὴ προσευχόμενος οὐδὲ ἐσωτερικὴν εὐσέθειαν
ἢ θρησκείαν ἔχει. Ἡ προσευχὴ ἀνυψώνουσα τὸν ἄν-
θρωπον πρὸς τὸν Θεόν ἐξαγριίζει αὐτόν. Ἐνώπιον
τοῦ ἁγίου Θεοῦ αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος τὰς ἡθικάς αὐ-
τοῦ ἐλλείψεις καὶ καταλαμβάνεται ὑπὸ ἱεροῦ ζήλου, ἵνα
ἀπαλλαγῇ ἀπ' αὐτῶν, ὅπως ἦναι ἀρεστὸς αὐτῷ. Τοιοῦ-
τοτρόπως πνεῦμα ἅγιον ἐμπνέεται ἡμῖν διὰ τῆς προ-
σευχῆς τὸ ὅποσον ἐμπνέει ἡμᾶς καὶ ὁδηγεῖ εἰς πᾶν ἀγα-
θόν. Ἡ προσευχὴ ἀποτείρεται κυρίως πρὸς τὸν Θεόν.

ἐὰν δὲ δεώμεθα καὶ πρὸς τοὺς ἁγίους, τοῦτο πράττομεν οὐχὶ διότι θεωροῦμεν αὐτοὺς ὡς θεοὺς τινας, οἵτινες ἠδύναντο ἀφ' ἑαυτῶν νὰ βοηθήσωσιν ἡμᾶς, ἅπαγε τῆς βλασφημίας! ἀλλὰ διότι ὡς φίλοι τοῦ Θεοῦ ἐνεκα τῆς ἀγιότητος καὶ ἠθικῆς αὐτῶν καθαρότητος πιστεύομεν ὅτι διὰ τῶν δεήσεων αὐτῶν πρεσβεύουσιν ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν, ὅπως καὶ οἱ ζῶντες προσευχόμεθα ὑπὲρ ἀλλήλων καὶ δυνάμεθα νὰ αἰτῶμεν ἀλλήλων τὰς δεήσεις. Ἡ προσευχὴ πρέπει νὰ γίνηται πρῶτον ἀπὸ καθαρᾶς καρδίας· τῆς μοχθηρᾶς, τῆς μίσση καὶ δόλους ὑποκρυπτούσης καρδίας ἢ προσευχὴ δὲν εἶναι δεκτὴ τῷ Θεῷ. Διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ Κύριος, ὅτι, ὅταν πρόκηται νὰ προφέρῃς εἰς τὸν ναὸν τὸ δῶρόν σου, τὴν θυσίαν ἢ τὴν προσευχὴν σου, καὶ ἐκεῖ ἀναμνησθῇς ὅτι ἔχει τι κατὰ σοῦ ὁ ἀδελφός σου, ἄφες τὸ δῶρον ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ὑπαγε, καὶ διαλλάγθῃ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου, καὶ ἔπειτα ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρον σου (Ματθ. ε', 23). Ἀλλαχοῦ δὲ εἶπε πάλιν ὁ αὐτὸς Κύριος, ὅτι ἐὰν μὴ ἀφῶμεν τοῖς ἄλλοις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ Θεὸς ἀφήσει ὑμῖν τὰ παραπτώματα ἡμῶν (Ματθ. ε'. 16). Δεύτερον ἡ προσευχὴ πρέπει νὰ γίνηται μετὰ πίστεως πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἀφοσιώσεως εἰς τὸ θεῖον αὐτοῦ θέλημα. Ἡ προσευχὴ δηλ. πρέπει νὰ γίνηται οὕτως, ὥστε πάντοτε νὰ εὐχώμεθα νὰ γίνηται τὸ θέλημα αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ τὸ ἡμέτερον θέλημα. «Ὅς γίνῃ οὐχ ὅτι ἐγώ, ἀλλ' ὅτι σὺ θέλεις» (Μάρκ. ιδ', 36), οὗτος εἶναι ὁ ἄριστος τύπος τῆς προσευχῆς. Τρίτον ἡ προσευχὴ πρέπει νὰ γίνηται ἀπὸ καρδίας, οὐχὶ δὲ πρὸς ἀπλὴν ἐπίδειξιν ἢ μηχανικῶς καὶ καθ' ἀπλὴν ἀπομίμησιν. Τοιαύτη ἦτον ἡ προσευχὴ

τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν βυρτολογούντων, οἵτινες κατακρί-
νονται ἐν τῇ Εὐαγγελίῳ (Ματθ. ε', 7). Διὰ τὸ ἐκ τῆς
προσευχῆς ὄφελος προτρεπόμεθα ὑπὸ τῆς Γραφῆς νὰ
προσευχώμεθα πάντοτε. « Αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν, ζη-
τεῖτε καὶ εὕρήσεται, κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν (Ματθ.
δ', 7). Ἡ προσευχὴ δύναται νὰ γίνεταί πανταχοῦ, διότι
ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρών. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς
προλήψεις τῶν Σαμαρειτῶν καὶ Ἰουδαίων, οἵτινες ἐφρό-
νουν, ὅτι μόνον ἐν Γαριζὶν ἢ ἐν Ἱεροσολύμοις δύναται
νὰ λατρευῆται ὁ Θεός, ἐδίδαξεν ὁ Κύριος, ὅτι ὁ Θεὸς εἶ-
ναι Πνεῦμα, (ἐπομένως πανταχοῦ παρών), καὶ οἱ προσ-
κυνοῦντες αὐτὸν δύνανται (πανταχοῦ) ἐν πνεύματι
καὶ ἀληθείᾳ νὰ προσκυνῶσιν αὐτόν (Ἰωάνν. δ', 24).
Ἄλλ' ἂν καὶ δυνάμεθα πανταχοῦ νὰ προσευχώμεθα,
ἀρμοδιώτερον καὶ ὠφελιμώτερον εἶναι νὰ πράττωμεν
τοῦτο ἐν τοῖς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προωρισμένοις
ναοῖς, ἐν οἷς ἡ ὅλη περικόσμησις, τὰ πάντα συντεί-
νουσιν εἰς τὸ νὰ προσευχώμεθα κάλλιον, καὶ ὅπου τὸ
παράδειγμα τῶν ἄλλων δύναται νὰ ἐγείρῃ ἡμᾶς εἰς
θερμοτέραν προσευχήν. Ἡ ἐν τοῖς ναοῖς κοινὴ προσευχὴ
πρὸς τούτοις ἐνοῖ ἡμᾶς ἀδελφικῶς καὶ διδὲι συνάμα εὐ-
καιρίαν τοῖς λειτουργοῖς τῆς ἐκκλησίας ὅπως διδάξωσι
τὸ εὐαγγέλιον τοῖς πιστοῖς. Ὁμοίως δυνάμεθα μὲν πάν-
τοτε νὰ προσευχώμεθα, ὅσάκις ἡ καρδίᾳ ἡμῶν ὠθεῖ
ἡμᾶς πρὸς τοῦτο, ἀλλ' ἀρίστη εἶναι καὶ ἡ συνήθεια
νὰ προσευχώμεθα κατὰ ὠρισμένας ὥρας (κατ' οἶκον)
καὶ ἡμέρας (ἐν τοῖς ναοῖς), διότι οἱ ὠρισμένοι οὗτοι
καιροὶ ὑπομιμνήσκουσιν ἡμῖν τὸ τῆς προσευχῆς καθή-
κον, ὅπερ ἄνευ αὐτῶν ἴσως θὰ ἐπελανθανόμεθα. Τὰ
ἀγαθὰ, περὶ ὧν πρέπει νὰ δεώμεθα δέον νὰ ἦναι

κυρίως καὶ κατὰ πρῶτον λόγον πνευματικὰ ἀγαθὰ, εἴτα δὲ ὕλικά, πάντοτε δὲ πράγματα ἀρμόζοντα εἰς τὴν ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ. «Ζητεῖτε πρῶτην τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ» (Ματθ. ε', 33). Τύπον προσευχῆς ἄριστον ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὁ Κύριος τὸ «Πάτερ ἡμῶν», ὅπερ καὶ κυριακὴ προσευχὴ λέγεται.

§ 45.

Τίς εἶναι ἡ κυριακὴ προσευχὴ καὶ τίς ἡ ἔννοια αὐτῆς;

Ἡ κυριακὴ προσευχὴ εἶναι ἡ ἐξῆς· «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς! Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον. Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ» (Ματθ. ε', 9). Ἐν τῇ προσευχῇ ταύτῃ καλοῦντες τὸν Θεὸν πατέρα, πρέπει νὰ ἀναμιμνησκώμεθα, ὅτι εἰμεθα πάντες ἀδελφοί, καὶ ὅτι ὀφείλομεν ἀλλήλοις ἀγάπην, τοῖς δεομένοις ἰδίως βοήθειαν. Λέγομεν δὲ, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἐν οὐρανοῖς, ἂν καὶ κυρίως εἰπεῖν εἶναι πανταχοῦ παρὼν, ἵνα ἐκφράσωμεν τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ, παριστάνοντες τοὺς μεγαλοπρεπεῖς οὐρανοὺς ὡς θρόνον αὐτοῦ. Τὸ πρῶτον δὲ παρχαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ ἴδωμεν πραγματοποιούμενον καὶ θριαμβεῦον ἐν τῷ κόσμῳ τὸ ἅγιον αὐτοῦ θέλημα ἢ τὸ ἀγαθόν. Εἴθε, λέγομεν, ν' ἀγιαζή-

ται ἡ τιμᾶται παρὰ πάντων ἡμῶν τὸ ὄνομά σου δι' ἀγαθῶν καὶ ἀγίων πράξεων· εἴθε νὰ βασίλευῃ μεταξὺ ἡμῶν πάντοτε ὁ ὀμός σου· εἴθε νὰ γίνηται παρ' ἡμῶν πανταχοῦ τὸ θέλημα σου, καθὼς γίνεται τοῦτο ἐν οὐρανῷ περὶ τῶν ἀγγέλων. Τοιουτοτρόπως ὑπενθυμίζεται ἡμῖν τὸ καθήκον νὰ πράττωμεν τὸ ἀγαθόν, καὶ νὰ ἀποστρεφώμεθα τὸ κακὸν ὡς ἀντικείμενον εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Μετὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ παρέχῃ ἡμῖν καὶ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις τὰ πρὸς τὴν συντήρησιν ἀναγκαῖα. Ἄρτος πρέπει νὰ ἐννοηθῇ ἐνταῦθα ἀντὶ τῆς τροφῆς ἐν γένει. Ἐπιούσιος δὲ σημαίνει ἡ τὸν καθημερινὸν (ἐκ τοῦ ἐπιούσα ἡμέρα) ἡ τὸν ἀναγκαῖον ἀπλῶς (τὸν ἐπὶ τὴν οὐσίαν, τὴν ὑπαρξίν ἡμῶν χρήσιμον). Ἐπειτα ζητοῦμεν νὰ συγχωρήσῃ ἡμῖν τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν, ἐνῷ συγχρόνως ὑποσχόμεθα νὰ ἀφήνωμεν καὶ ἡμεῖς τοῖς ἄλλοις τὰ πρὸς ἡμᾶς παραπτώματα αὐτῶν. Ἡ αἵτησις αὕτη πρέπει νὰ ἐμπνέῃ ἡμῖν τὴν πρὸς πάντας συγκατάβασιν. Τέλος δεόμεθα τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ ἵνα σώσῃ ἡμᾶς ἀπὸ παντὸς πειρασμοῦ δηλ. νὰ ἀπαλλάξῃ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης τοιαύτης περιστάσεως, ἥτις ἡδύνατο νὰ δώσῃ ἡμῖν ἀφορμὴν εἰς τὸ κακόν, καὶ ἐν ἧ ἡδυνάμεθα νὰ νικηθῶμεν ὑπὸ τοῦ πονηροῦ.

§ 46.

Τίς ἡ ἔννοια τῶν μυστηρίων καὶ πόσα εἶναι ταῦτα;

Τὸ τρίτον μέσον, δι' οὗ ἐνεργεῖται διὰ τῆς ἐκκλησίας ἐν ἡμῖν ἡ σωτηρία, εἶναι αἱ τελεταὶ τῆς λατρείας ἢ τὰ μυστήρια. Τὰ μυστήρια εἶναι ἱερά· ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων διαταγεῖσαι τελεταί, ἐν

αἱς ὑπὸ ὁρατὰς πράξεις παρίσταται μεταδιδομένη καὶ μεταδίδεται τῷ ἀνθρώπῳ ἢ αὐτὸν ἀγιάζοντα ἄορατος χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Εἶναι δὲ συν-
 ἅμα ἐξωτερικὰ σημεῖα δι' ὧν διακρίνονται οἱ χρι-
 στιανοὶ ὡς μέλη τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν ἁλλοθρή-
 σκων. Ἐκλήθησαν δὲ αἱ τελεταὶ αὗται μυστήρια,
 ὡς καταληπταὶ οὗται μόνον τοῖς μεμυημένοις καὶ
 δεδιδαγμένοις χριστιανοῖς, ἄγνωστοι δὲ μένουσαι
 τοῖς ἐθνικοῖς. Σημειωτέον δὲ, ὅτι κατὰ τοὺς πρῶ-
 τους αἰῶνας τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπὶ τῶν διωγμῶν
 οἱ χριστιανοὶ ἀπέκρυπτον τὰς τελετάς ταύτας ἀπὸ
 τῶν ὁμμάτων τῶν αὐτοὺς διωκόντων καὶ ὑβρίζοντων
 ἐθνικῶν. Τὰ μυστήρια τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας
 εἶναι ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν, τὸ βάπτισμα, τὸ χρίσμα, ἡ εὐχα-
 ριστία, ἡ μετάνοια, ὁ γάμος, τὸ εὐχέλαιον καὶ ἡ ἱερω-
 σύνη. Τὰ μυστήρια ταῦτα μνημονεύονται ἀπὸ ἀρ-
 χαιοτάτων χρόνων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἡ δὲ Γραφή ἢ
 φανερῶς ἀναφέρει αὐτὰ ὡς διατεταγμένα ἢ ὑποδεικνύει
 αὐτὰ ἱκανῶς σαφῶς. Τὰ σπουδαιότερα τῶν μυστηρίων
 τούτων εἶναι τὸ βάπτισμα, δι' οὗ εἰσάγεται τις εἰς τὴν
 χριστιανικὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἡ εὐχαριστία, ἐν ἣ πα-
 ρίσταται τελουμένη ἡ τελεία ἔνωσις ἡμῶν μετὰ τοῦ
 Χριστοῦ. Οἱ διαμαρτυρόμενοι ἠρκέσθησαν κατ' ἀρχάς
 εἰς τὰ δύο ταῦτα μυστήρια, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν εἰσήγα-
 γον καὶ αὐτοὶ τελετάς τινας τοῦ χρίσματος, τῆς μετα-
 νοίας, τοῦ γάμου καὶ τῆς καθιερώσεως εἰς τὸ ἐκκλησια-
 στικὸν λειτούργημα.

Τί διδάσκει ἡ Γραφή καὶ ἡ ἐκκλησία περὶ τοῦ βαπτίσματος :

Τὸ βάπτισμα εἶναι ἡ ἱερὰ ἐκείνη τελετὴ, καθ' ἣν καθὼς βαπτίζεται εἰς τὸ ὕδωρ ὁ πιστεύων καὶ καθαρίζεται δι' αὐτοῦ σωματικῶς, οὕτω πιστεύομεν, ὅτι διὰ τῆς θείας χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος καθαρίζεται καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Οἱ λόγοι δι' ὧν ὁ Κύριος διέταξε τὸ βάπτισμα εἶναι « Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτὰ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος » (Ματθ. κή, 10). Τὸ βάπτισμα εἶναι τὸ μυστήριον τῆς παραδοχῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐπὶ τῶν ἐνηλικίων ἔχει ἀξίαν τὸ βάπτισμα, ὅταν ὁ βαπτιζόμενος ἔχῃ πίστιν, καθὼς λέγει ἡ Γραφή « Ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται » (Μάρκ. ις', 16). Ὅταν δέ τις ὡς νήπιον λάβῃ τὸ βάπτισμα, ἀπόλλυσι πᾶσαν ὠφέλειαν ἐξ αὐτοῦ, ἐὰν ἔπειτα ἡλικιωθεὶς ζῇ ἐν τῇ ἀπιστίᾳ καὶ τῇ κακίᾳ. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον εἶναι ὠρισμένοι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀνάδοχοι, οἵτινες ἀναλαμβάνουσι τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ νὰ φροντίζωσι μετὰ τῶν γονέων, ἵνα ὁ βαπτιζόμενος κατηχηθῇ καὶ ὁδηγηθῇ καὶ στερεωθῇ εἰς τὴν πίστιν καὶ εἰς τὴν εὐσέβειαν. Τὸ βάπτισμα γίνεται διὰ τριῶν καταδύσεων, δι' ὧν εἰκονίζεται ὁ θάνατος καὶ ἡ τριήμερος ἐν τῷ τάφῳ διαμονὴ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος παρομοιάζει τὸ βάπτισμα πρὸς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου (Ῥωμ. γ', 3). Μέχρι τοῦ Ι' αἰῶνος καὶ οἱ ἐν τῇ δύσει χριστιανοὶ εἶχον τὴν τριττὴν κατάδυσιν, ἀλλὰ βραδύτερον εἰσήγαγον ἀντ' αὐτῆς τὸ βάπτισμα ἢ τὴν ἐπίχυσιν παρὰ

τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν. Βαπτίζειν δὲν ἐσήμαινε ποτὲ
 ῥαντίζειν ἢ ἐπιχέειν ὕδωρ ἀλλὰ καταδύειν εἰς τὸ ὕδωρ.
 Οὐδ' ἐκφράζεται σαφῶς ἡ κυρία ἰδέα τοῦ βαπτίσματος,
 ἡ καθαρσις τῆς ψυχῆς, διὰ τοῦ ῥαντισματος καὶ τῆς
 ἐπιχύσεως. Οἱ διαμαρτυρόμενοι παρέλαβον παρὰ τῶν
 καθολικῶν τὸ ῥάντισμα.

§ 48.

Τί εἶναι τὸ Χρίσμα;

Τὸ χρίσμα εἶναι ἡ ἱερὰ ἐκείνη τελετὴ, καθ' ἣν
 καθὼς τὸ σῶμα χρίεται διὰ μύρου, πιστευόμενον ὅτι
 οὕτω ὁ χριόμενος ἐνισχύεται διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύμα-
 τος ἐν τῇ χάριτι, ἣν ἔλαβεν ἐν τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι.
 Σημειωτέον δὲ, ὅτι ἡ δι' ἐλαίου ἢ ἄλλης ὁμοίας ὕλης
 χρίσις τοῦ σώματος ἦτο παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἐν χρήσει
 πρὸς ἐπίρρωσιν τοῦ σώματος. Τὸ μύρον κατασκευάζε-
 ται ἐκ ποικίλων εὐωδῶν ὑλῶν. Ἀπαντῶμεν δ' αὐτὸ
 ἤδη παρὰ τοῖς ἀποστόλοις οἵτινες, ἐπιθέτοντες τὰς
 χεῖρας ἐπὶ τοὺς βαπτιζομένους, ἐπεκαλοῦντο ἐπ' αὐτοὺς
 τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρὸς πνευματικὴν αὐ-
 τῶν ἐνίσχυσιν (Πράξ. ἡ, 14 16). Ἦτο δὲ πάντοτε ἡνω-
 μένον τὸ χρίσμα μετὰ τοῦ βαπτίσματος. Οἱ δυτικοὶ
 καὶ κατὰ τοῦτο ἐνεωτέρισαν, διότι χωρίσαντες τὸ μύρον
 ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος τελοῦσιν αὐτὸ ἐπὶ μὲν τῶν ἀρ-
 ρένων μόλις κατὰ τὸ 14ον ἔτος τῆς ἡλικίας των, ἐπὶ
 δὲ τῶν θηλέων κατὰ τὸ 12ον. Τῇ νεωτέρᾳ ταύτῃ συνη-
 θεία ἔπονται καὶ οἱ διαμαρτυρόμενοι.

Τί εἶναι ἡ εὐχαριστία :

Ἡ εὐχαριστία εἶναι ἡ ἱερὰ ἐκείνη τελετή, καθ' ἣν πιστεύομεν, ὅτι μεταλαμβάνοντας τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, κοινωνοῦμεν αὐτοῦ τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου καὶ ἐνοῦμεθα μετ' αὐτοῦ, ἐν ᾧ συνάμα ἀναμνησκόμεθα τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. Τὸ μυστήριον τοῦτο διετάγη παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, καθὼς διηγεῖται ὁ Παῦλος (Α' Κορινθ. ια', 23—26), λέγων ὅτι : «Ὁ Κύριος ἐν τῇ νυκτὶ, ἣ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας ἔκοψεν αὐτὸν καὶ εἶπε, Λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλωμένον. Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὡσαύτως λαβὼν καὶ τὸ ποτήριον ἔδωκεν εἰπών· Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ Καινὴ Διαθήκη ἐστίν ἐν αἵματι. Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Διότι ὅσάκις ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε». Ἡ εὐχαριστία κατὰ τοὺς λόγους τούτους τοῦ Παύλου ἀναπαρίστισιν ἡμῖν αὐτὸν τὸν θάνατον καὶ τὴν θυσίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Διὰ τοῦτο σφάλλουσιν οἱ διαμαρτυρόμενοι, ἀρνούμενοι νὰ παραδεχθῶσι τὴν ἰδέαν τῆς θυσίας ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ καὶ ἐν γένει τὴν στενοτάτην αὐτῆς σχέσιν πρὸς τὴν σταυρικὴν θάνατον τοῦ Κυρίου. Ὡς ἀποφασισθὲν δ' εὐχαριστία τὸ μυστήριον τοῦτο, διότι ὁ Κύριος δίδων τὸν ἄρτον καὶ οἶνον, εὐχαρίστησε πρῶτον τὸν Θεόν. Ἡ εὐχαριστία ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν ἀποστόλων ἐτελείτο διὰ συνήθους ἄρτου. Ἡ Γραφὴ λέγει πάντες, ὅτι ὁ Κύριος «ἔλαβεν ἄρτον». Ματεδίδετο δὲ πάλιν ἀνεξαίρετως καὶ ὁ ἱερός οἶνος.

«Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες» εἶπεν ὁ Κύριος, διατάσσων τὰ περὶ εὐχαριστίας (Ματθ. κς', 28). Καὶ τὴν τάξιν ταύτην μετέβαλον οἱ δυτικοὶ χριστιανοὶ, καὶ ἀντὶ μὲν συνήθους ἄρτου εἰσέγαγον τὰ ἄζυμα, εἰς δὲ τοὺς λαϊκοὺς δὲν μετὰδίδουσι καὶ ἐκ τοῦ οἴνου. Οἱ διαμαρτυρόμενοι ἀνενέωσαν μὲν τὴν μετὰδοσιν τοῦ οἴνου καὶ τοῖς λαϊκοῖς, δὲν εἰσέγαγον ὅμως καὶ τὸν συνήθη ἄρτον. Καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ μέχρι τῆς σήμερον ἀποτελεῖ ἡ εὐχαριστία τὸ κέντρον καὶ τὴν ψυχὴν τῆς δημοσίας λατρείας ἢ λειτουργίας. Καὶ τὴν συνήθειαν ταύτην μετέτρεψαν οἱ διαμαρτυρόμενοι, σπανίως ἐκτελοῦντες τὴν εὐχαριστίαν. Ὁ προσηχόμενος εἰς τὴν εὐχαριστίαν ἵνα μεταλάβῃ αὐτῆς, πρέπει νὰ ᾔναι προσηκόντως προητοιμασμένος καὶ νὰ ἔχῃ ἑαυτὸν ἐξετάσει, διότι πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ζητήσῃ τις τὴν μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἐνωσιν, ὅταν ἡ συνείδησίς του ᾔναι βεβαρημένη ὑπὸ τῆς ἐνοχῆς βαρέων ἁμαρτημάτων; Οὕτω λέγει ὁ Παῦλος, ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ δοκιμάζῃ ἑαυτὸν καὶ οὕτω νὰ ἐσθίῃ ἐκ τοῦ ἄρτου καὶ νὰ πίνῃ ἐκ τοῦ ποτηρίου· διότι ὁ ἀναξίως ἐσθίων καὶ πίνων ἁμαρτάνει (Α' Κορινθ. ια', 28, 29). Διὰ τοῦτο τῆς μεταλήψεως τῆς εὐχαριστίας πρέπει νὰ προηγήται ἡ μετάνοια.

§ 50.

Τί εἶναι ἡ μετάνοια ἢ ἡ ἐξομολόγησις;

Ἡ μετάνοια εἶναι τὸ μυστήριον ἢ ἡ τελετὴ ἐκείνη, καθ' ἣν ὁ χριστιανὸς μετανοῶν καὶ ὁμολογῶν ἐνώπιον τοῦ πνευματικοῦ τῆς ἁμαρτίας του λαμβάνει παρὰ

τοῦ Θεοῦ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. Καὶ τὸ μυστή-
ριον τοῦτο ἀπαρτῶμεν ἐν τῇ Καινῇ διαθήκῃ. Οὕτως
ἀναγινώσκουμεν ἐν τῇ βιβλῷ τῶν πράξεων τῶν ἀπο-
στόλων, ὅτι « πολλοὶ τῶν πεπιστευκότων ἤρχοντο
ἐξομολογούμενοι καὶ ἀναγγέλλοντες τὰς πράξεις αὐτῶν »
(ιβ', 18). Ὁ ἁμαρτάνων ἄνθρωπος ἀδύνατον εἶναι νὰ
ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἐνόσω δὲν ἀναγνώριζαι
αὐτὴν ὡς τοιαύτην, δὲν μεταμελεῖται ἐπ' αὐτῇ· ἡ με-
τάνοια μόνον, ἡ συντριβὴ ἐξαλείφει τὸ ἁμάρτημα. Ὁ
ἐν τῇ τελετῇ τῆς μετανοίας παρῶν πνευματικὸς συμ-
βουλεύει τὸν μετανοοῦντα περὶ τοῦ πῶς δύναται νὰ
διορθωθῇ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ ἀναγγέλλων αὐτῷ ἐν
ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ὁ Θεὸς παρέχει τὴν ἄφεσιν
εἰς τοὺς μετανοοῦντας ἁμαρτωλοὺς, παραμυθεῖ καὶ ἐνι-
σχύει αὐτόν. Οἱ διαμαρτυρόμενοι κατ' ἄρχας ἀπορ-
ρίψαντες τὴν ἐξομολόγησιν, εἰτα εἰσήγαγον πάλιν
αὐτὴν, ἀλλὰ γινομένην γενικῶς παρὰ πάσης τῆς κοι-
νότητος πρὸ τῆς εὐχαριστίας.

§ 51.

Τί εἶναι ὁ γάμος :

Ὁ Γάμος εἶναι ἡ ἱερὰ τελετὴ, ἐν ᾗ ὁ ἱερεὺς ἐπικα-
λεῖται τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ δύο εἰς γάμῳ κοι-
νωνίαν συνερχομένων προσώπων. Ὁ γάμος κηρύττε-
ται ἐν τῇ Γραφῇ ὡς θέλημα Θεοῦ (Γέν. α', 28, β', 23)
καὶ δεσμὸς ἱερός (Ἐφ. έ', 31). Διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησία
ἀνέκαθεν ἠυλόγει αὐτόν (*). Εἰς μόνος ἀνὴρ καὶ μία
μόνη γυνὴ συνιστῶσι τὸν νόμιμον γάμον (Γέν. β', 24).

(*) Tertul. ad uxorem II, 9.

Δημόσιον Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Βερόικας

Ὁ χριστιανισμός ἀπαγορεύει τὴν πολυγαμίαν. Μόνον ἐν τῇ μονογαμίᾳ εἶναι δυνατὴ τελεία καὶ ἁρμονικὴ ἀνάπτυξις τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου. Ὁ σκοπὸς τοῦ γάμου εἶναι διττός, τὸ μὲν νὰ δώσῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸν σύντροφον τοῦ βίου του· οὕτως ἡ Γραφὴ λέγει (Γεν. α', 18), ὅτι ὁ Θεὸς εἶδεν, ὅτι « οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον », καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ ποιήσῃ αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν· τὸ δὲ σκοπεῖ ὁ γάμος νὰ συντελέσῃ διὰ τῆς τεκνογονίας εἰς τὴν συντήρησιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους (Γεν. α', 28). Ὁ ἀνὴρ εἶναι ἡ κεφαλὴ τῆς οἰκογενείας· εἶσσι αὐτὸς εἶναι ὁ προστατεύων αὐτὴν κατὰ παντὸς κινδύνου καὶ διὰ τῆς ἐργασίας του συντηρῶν αὐτήν, πρὶς ὃ εἶναι καὶ ὑπὸ τοῦ πλάστου πεποικισμένος καὶ διὰ μεγαλητέρας ἰσχύος. Πρέπει δὲ νὰ μὴ καταχρᾶται τῆς ἀνωτέρας ταύτης ἐξουσίας του, προσφερόμενος πρὸς τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ὡς πρὸς δούλην, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀγαπᾷ αὐτήν καὶ νὰ θεωρῇ ὡς σύντροφον τοῦ βίου του, μετὰ συγκαταβάσεως διορθόνων πᾶσαν αὐτῆς ἀδυναμίαν, καθὼς λέγει ἡ Γραφή· « Οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ὑμῶν » (Κολασ. γ', 19)· καὶ ἄλλαχοῦ· « Οἱ ἄνδρες ἑμοίως συνοικούντες ταῖς ἰδίαις γυναῖξι κατὰ γνώσιν ὡς ἀθνεσερῶ σκεύει τῷ γυναικίῳ ἀπονέμοντες τιμὴν » (Ἀ' Πέτρ. γ', 7). Ἡ δὲ γυνὴ πρέπει νὰ ἀγαπᾷ, τιμᾷ, σέβηται καὶ ὑπακούῃ εἰς τὸν ἑαυτῆς ἄνδρα. Ἀμφοτέρων πρῶτιστα καθήκοντα εἶναι ἡ ἀμειβαία ἀποσίωσις καὶ πίστις, ἥς ἄνευ ὁ γάμος δύναται νὰ καταστραφῇ (Ἑβρ. ιγ', 4) καὶ ἡ περὶ τῆς οἰκίας καὶ τῶν τέκνων φροντίς. Οἱ γοιεῖς πρέπει νὰ ἀγαπῶσι τὰ τέκνα καὶ φροντίζωσι περὶ τῆς σωματικῆς καὶ πνευματικῆς αὐτῶν ἀναπτύξεως ἢ τῆς ἀνατροφῆς καὶ ἀ-

γωγῆς αὐτῶν, πρὸ πάντων δὲ ἵνα καταστήσωσιν αὐτὰ χρη-
 σούς ἀνθρώπων· τὰ δὲ τέκνα ὁρεῖλουσι νὰ τιμῶσι τοὺς γο-
 νεῖς αὐτῶν, νὰ ὑπακούωσιν εἰς αὐτοὺς καὶ χρεῖαν ἔ-
 χοντας νὰ περιθάλπωσι καὶ βοηθῶσιν αὐτοὺς, μάλι-
 στα κατὰ τὸ γῆρας αὐτῶν. Μόνος ὁ θάνατος πρέπει
 κυρίως νὰ χωρίζῃ τοὺς εἰς γάμου κοινωνίαν ἐλθόντας· ὁ
 συνάπτων γάμον συνάπτει δεσμὸν οὐχὶ πρόσκαιρον,
 ἀλλ' ἰσόβιον· ἀλλ' ἑλλειψίς πίστεως ἢ ὁμοία σπουδαιο-
 τάτη ἀφορμὴ δύναται νὰ ἐπιφέρῃ τὴν διάλυσιν τοῦ
 γάμου (Ματθ. ε', 31). Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐπιτρέπει
 ἡ ἡμετέρα ἐκκλησία καὶ δεῦτερον καὶ τρίτον γάμον. Ἡ
 ῥωμαϊκὴ ἐναντίον τῆς Γραφῆς (αὐτόθι) θεωροῦτα τὸν
 γάμον ἀπολύτως ἀδιάλυτον, ἐπιτρέπει μόνον νὰ μὴ συ-
 ζῶσιν οἱ διαφωνοῦντες σύζυγοι. Μόνον δὲ μετὰ τὸν θά-
 νατον τοῦ ἐνὸς συζύγου δύναται κατ' αὐτὴν ὁ ἕτερος
 σύζυγος νὰ ἐλθῇ εἰς νέον γάμον. Τοῦτο δύναται νὰ ἐχῇ
 προφανῶς λίαν ἐπιβλαβὴ ἠθικὰ ἀποτελέσματα. Ἐπιτρέ-
 πεται δὲ παρ' αὐτῆς καὶ τέταρτος γάμος. Οἱ διαμαρ-
 τυρόμενοι δι' εὐλόγους αἰτίας δέχονται τὴν διάλυσιν τοῦ
 γάμου, ἔχουσι δὲ καὶ αὐτοὶ τὸν τέταρτον γάμον.

§ 52.

Τί εἶναι τὸ εὐχέλαιον;

Τὸ εὐχέλαιον εἶναι τὸ μυστήριον ἐκεῖνο, ἐν ᾧ ὁ
 ἱερεὺς χρίων τὸν πάσχοντα δι' ἐλαίου, ἐπικαλεῖται
 τὴν παρὰ Θεοῦ ἐνίσχυσιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἰασίν του. Τὴν
 δι' ἐλαίου χρίσιν μετεχειρίζοντο, ὡς ἐρρέθη καὶ ἀλλα-
 χοῦ, οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς ἐπίρρωσιν τοῦ σώματος, διὰ τοῦ-
 το ἐνταῦθα παριστᾷ ἡ χρίσις τὴν παρὰ Θεοῦ ἐνίσχυ-

σιν. Περὶ τοῦ εὐχελαίου τούτου λέγει ὁ Ἰάκωβος τὰ ἐξῆς. « Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν, ἀλείψαντες αὐτόν ἐλαίῳ ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ εὐχή τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἁμαρτίας ἢ πεποιηκώς, ἀφεθήτονται αὐτῷ » (έ, 14, 15). Ἡ δυτικὴ ἐκκλησία παρὰ τὴν παραγγελίαν τῶν ἀποστόλων παρέχει τὸ χρίσμα κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου. Οἱ διαμαρτυρόμενοι ἀπέρριψαν τὸ μυστήριον τοῦτο παντελῶς καίτοι μαρτυρούμενον τοσοῦτο σαφῶς ὑπὸ τῆς Γραφῆς.

§ 53.

Τί εἶναι ἡ ἱερωσύνη ἢ ἡ χειροτονία;

Τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα μυστήρια καὶ ἐν γένει ἡ λατρεία τελεῖται παρὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν λειτουργῶν, οἵτινες λαμβάνουσι τὴν πρὸς τοῦτο ἐξουσίαν διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης. Ἡ ἱερωσύνη ἢ ἡ χειροτονία εἶναι ἡ ἱερά ἐκείνη τελετὴ, ἐν ἣ ὁ ἐπίσκοπος ἐπιθέτων τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν ἐκλεχθέντα καὶ ἐπικαλούμενος ἐπ' αὐτόν τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μεταδίδωσιν αὐτῷ τὴν ἐξουσίαν τῆς ἱερωσύνης, δηλ. τὸ δικαίωμα νὰ κηρύττῃ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, νὰ τελῇ τὰ μυστήρια καὶ νὰ μετέχῃ τῆς διοικήσεως τῆς ἐκκλησίας. Ἡ ιερατικὴ ἐξουσία κατέρχεται ἀπὸ τῶν ἀποστόλων (Β', Τιμοθ. α', 5. Α'. Τιμοθ. δ', 14. έ, 22. Πραξ. ε', 6), ἀφ' ὧν διὰ τῶν ἐπισκόπων ἀλληλοδιαδόχως ἔφθασε μέχρις ἡμῶν. Οἱ διάφοροι βαθμοὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν λειτουργι-

γῶν οἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱεραρχίαν, εἶναι κυρίως τρεῖς, ὁ τοῦ ἐπισκόπου, ὁ τοῦ πρεσβυτέρου καὶ ὁ τοῦ διακόνου. Εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν λειτουργῶν μετεῖχον ἄλλοτε οἱ πιστοί. Τὰ πρῶτιστα προσόντα αὐτῶν πρέπει νὰ ἦναι πρῶτον μὲν ἄμεμπτος βίος καὶ δεύτερον παιδεία. Πῶς δύναται τις νὰ διδάσκη τὴν εὐτέθειαν καὶ τὴν ἠθικὴν (καὶ τοῦτο εἶναι ὁ κύριος προορισμὸς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λειτουργοῦ), ἂν ὁ βίος του ἀντίκηται πρὸς ὅ,τι διδάσκει; Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος λέγει, ὅτι ὁ ποιμὴν (οἱ ἐκκλησιαστικοὶ λειτουργοὶ λέγονται καὶ ποιμένες, καὶ ἡ ἐκκλησία ποίμνιον) πρέπει νὰ ἦναι τύπος τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πνεύματι (Α' Τιμοθ. δ', 12). Ἐπειτα πῶς δύναται τις νὰ ἦναι διδάσκαλος τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ ὁμῶς νὰ ἦναι ἀπαίδευτος; Διὰ τὸν λόγον τοῦτον λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ Παῦλος, ὅτι πρέπει νὰ δύναται νὰ κηρύττῃ τὸν λόγον, νὰ ἐλέγχῃ, νὰ ἐπιτιμᾷ καὶ νὰ παραμυθῇ τοὺς πιστοὺς (Β' Τιμοθ. β', 4). Οἱ διαμαρτυρόμενοι πλὴν τῶν Ἀγγλῶν δὲν θεωροῦσι τὴν ἱερωσύνην κατὰ τὴν ἀρχαίαν διδασκαλίαν ὡς χάρισμα καὶ ἐξουσίαν ἀπὸ τῶν ἀποστόλων κατερχομένην διὰ τῆς χειροτονίας, ἀλλὰ τὴν ἐξουσίαν τῶν λειτουργῶν τῶν παράγουσιν ἐκ τῆς ἐκκλησίας, ἣτις ἐκλέγει καὶ διορίζει αὐτούς. Δὲν καλοῦσι δὲ τοὺς λειτουργοὺς τῶν ἱερεῖς, ἀλλὰ ποιμένας ἢ κήρυκας.

ΚΕΦ. 5'

Περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς.

Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Σύμβ.

Τί διδάσκει τὸ σύμβολον καὶ ἡ ἱστορία περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς;
Καὶ τὸ σύμβολον διὰ τῶν ἄνω λέξεων καὶ ἡ ἀρχαία

Γραφή πο' λαχοῦ διδάσκουσιν, ὅτι ὑπάρχει πέραν τοῦ τάφου ζωὴ, ζωὴ μέλλουσα, εἰς ἣν θελουσιν ἀναστῆ οἱ νεκροὶ καὶ ἐν ἣ ἕκαστος θέλει δώσει λόγον τῶν πράξεων αὐτοῦ. «Ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, λέγει ὁ Κύριος, μεταβέβηκεν ἀπὸ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν (Ἰωάν. α', 24). Ο δὲ ἱερὸς συγγραφεὺς τῆς Σοφίας Σολομώντος λέγει· «ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσία,» (β', 23). Καὶ ὁ Ἐκκλησιαστής· «Καὶ ἐπιστρέφει ὁ χοῦς ἐπὶ τὴν γῆν, ὡς ἦν, καὶ τὸ πνεῦμα ἐπιστρέφει πρὸς τὸν Θεόν, ὃς ἔδωκεν αὐτό» (ιβ', 7). Ἐν τῇ μελλούσῃ τυχὴ ζωῇ ἢ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πολλάκις προσβαλλομένη δικαιοσύνη καὶ ἀνικανοποίητος μένουσα θέλει ικανοποιηθῇ, καὶ οἱ μὲν δίκαιοι θέλουσιν ἀνταμειφθῇ ὡς ἐμπρέπει καὶ ἡ ἡρετὴ θέλει στεφθῇ, οἱ δὲ ἄδικοι θέλουσι δικαίως κολασθῇ. «Ἐκάττω ἀποδώσει ὁ Θεὸς κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ» (Ῥωμ. β', 6). Θέλει ἔλθει, λέγει καὶ τὸ Σύμβολον, ὁ Κριτής, «κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς». Οἱ δίκαιοι λοιτὸν δοξάζονται ἐκεῖ, ἀποτελοῦντες τὴν ἐν οὐρανῷ θριαμβεύουσαν κληθεῖσαν ἐκκλησίαν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἐπὶ γῆς πιστοὺς, τοὺς ἐν μέσῳ μυρίων ἀγώνων εὐρισκομένους καὶ διὰ τοῦτο ἀποτελοῦντας τὴν στρατευομένην ἐκκλησίαν.

§ 55.

Τί ας ἀποδείξεις περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς προσάγους :

Πᾶς λογικῶς σκεπτόμενος ἄνθρωπος πρέπει νὰ παραδεχθῇ τὴν εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν ἢ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς πίστιν· διότι πλεῖστοι λόγοι πείθουσιν περὶ

αὐτῆς. Ἰον Ἡ φύσις αὐτῆ τῆς ψυχῆς ὡς αὐλου.
 Ἡ ψυχὴ εἶναι αὐλός· ἀλλ' ὁ θάνατος εἶναι διαλυσις
 τῶν στοιχείων, ἐξ ὧν ἀποτελοῦνται τὰ ὕλικά σώματα·
 δὲν εἶναι ἐξόντωσις αὐτῶν. Ἄρα ἡ ψυχὴ ὡς αὐλός καὶ
 ἀμέριστος μὴ δυναμένη νὰ διαλυθῇ εἰς μέρη, δὲν δύ-
 νатаι νὰ ἀποθάνῃ, εἶναι ἀθάνατος, μένουσα καὶ μετὰ
 τὴν καταστροφὴν τοῦ σώματος. 2ον Ὁ προορισμὸς
 τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἄπειρον καὶ τέλειον ἢ πρὸς τὴν
 ἔνωσιν μετὰ τοῦ Θεοῦ. Ἡ ψυχὴ ὡς λογικὴ καὶ ἐλευ-
 θέρα τείνει νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ὑψίστην αὐτῆς τελειό-
 τητα· θελεῖ διὰ τοῦ νοῦς νὰ περιλαβῇ, εἰ δυνατόν, τὴν
 ἄπειρον σοφίαν, διὰ δὲ τῆς ἐλευθέρας θελήσεως νὰ
 πραγματώσῃ τὴν τελείαν ἀγιότητα, ζητεῖ ἐν πᾶσι τὸ
 τέλειον, τὸν Θεὸν αὐτὸν, καὶ τὴν μετ' αὐτοῦ ἔνωσιν.
 Εἶναι δυνατόν νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ ψυχὴ ἔχουσα τοι-
 αύτας ἀπείρους τάσεις, ἀναγκωρίζουσα δι' ἑαυτὴν το-
 σοῦτον ὑψηλὸν προορισμὸν, μέλλει νὰ ἀπολεσθῇ μετὰ
 τοῦ σώματος, ἐν μιᾷ στιγμῇ, ὅπως τὸ κτῆνος, τὸ ὁ-
 ποῖον ἐλόκληρον τὸν προορισμὸν του καὶ τὴν εὐτυχίαν
 του εὐρίσκει εἰς τὴν τροφὴν του; Διὰ τί τότε ὁ πλάστης
 ἐνέβαλεν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν τοιαύτας ἀπείρους
 τάσεις, τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ αἰώνιον καὶ ἄπειρον,
 ἐὰν ἐμέλλε ἡ μόνη ζωὴ αὐτῆς νὰ ἦναι ἡ ἐνταῦθα, ἡ
 ἀφίνουσα ἀνεκπληρώτους τὰς τάσεις ταύτας, τὴν
 ἀγάπην ταύτην πρὸς τὸ ἄπειρον; Καὶ μόνη ἡ ἀγάπη
 αὕτη πρὸς τὸ ἄπειρον καὶ αἰώνιον ἀρκεῖ νὰ δεῖξῃ, ὅτι
 ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη διὰ τὴν αἰωνιότητα, ἢς ἀρχὴ εἶ-
 ναι ἡ παροῦσα ζωὴ. 3ον Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀνταμοιβῆς
 τῶν ἀγαθῶν καὶ τιμωρίας τῶν κακῶν ἐν μελλούσῃ
 τινὶ ζωῇ. Ἄν καὶ οἱ ἀγαθοὶ ἀπολαμβάνουσιν ἐνταῦθα

ἀληθῆ καὶ καθαρὰν εὐδαιμονίαν, ἥτις εἶναι ἡ καλὴ μαρτυρία τῆς συνειδήσεως, ἐκ μυρίων ὁμῶς παραδειγμάτων ἀποδεικνύεται, ὅτι καὶ ἄνθρωποι ἀγιώτατοι καταθλίβονται ἐνίοτε διὰ μεγάλων δυστυχημάτων, τούναντίον ἄνθρωποι φαῦλοι ἐντροφῶσιν ἐν εὐτυχίαις. Τίς λογικὸς ἄνθρωπος δύναται ποτε νὰ πιστεύῃ, ὅτι ὁ δίκαιος Θεὸς δὲν θέλει ποτὲ ἐν μελλούσῃ τινὶ ζωῇ ἀνταμείψῃ μὲν τοὺς ἐνταῦθα ἀναξιοπαθήσαντας δικαίους, τιμωρήσῃ δὲ τοὺς ἀδίκησαντας τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους χάριν τῆς προσκαιροῦ εὐδαιμονίας των; Ἡ ἠθικὴ ἡμῶν συνειδήσις ἀπαιτεῖ ἀναγκαίως τὴν ἱκανοποίησιν ταύτην τῆς ἐνταῦθα προεβαλλομένης ἐνίοτε δικαιοσύνης καὶ ἀνικανοποίητου μενούσης. 4ον Ἡ μαρτυρία πάντων τῶν ἐθνῶν ὑπὲρ τῆς ἀθανασίας. Πάντες οἱ ἄρχαιοι νομοθετοῦν ἐν ἀρχῇ τῆς νομοθεσίας των τὸ δόγμα τῆς ἀθανασίας ὡς βάσιν τοῦ πολιτεύματός των. Μετὰ δὲ τῆς περὶ Θεοῦ πίστεως παρ' ἅπασιν τοῖς λαοῖς, ἄρχαίοις καὶ νεωτέροις, πεπολιτισμένοις καὶ ἀπολιτιστοῖς, κοινὴ σχεδὸν ἦτο καὶ εἶναι καὶ ἡ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ μέλλουσάν τινα ζωὴν πίστις. Ἐὰν ἡ πίστις αὕτη ἦτο αὐθαίρετος καὶ πεπλανημένη ἐπινόησις τοῦ ἀνθρώπου, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ᾔῃ οὕτω γενικῶς παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐξηπλωμένη. Ἡ πλάνη καὶ ἡ πρόληψις σήμερον ὑπάρχει καὶ αὖριον ἐκλείπει, εὐρίσκεται παρὰ τούτῳ τῷ λαῷ καὶ δὲν ἀπαντᾷ παρ' ἐκείνῳ. Τὸ νὰ ᾔῃ κοινὴ εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους καθ' ἀπάσας τὰς ἐποχὰς καὶ καθ' ἀπάσας τὰς καταστάσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ ἡ ἰδέα τῆς ἀθανασίας, τοῦτο σημαίνει, ὅτι εἶναι ἰδέα ἀληθῆς, ἰδέα παρ' αὐτοῦ τοῦ πλάστου τῷ ἀνθρώπῳ ἐντεθεῖσα, πρὸς ἣν δηλ. ἀναγκαίως ὁδηγεῖται ὁ λογικὸς ἄνθρωπος.

§ 56.

Τίνα εἰκόνα δίδει ὁ Κύριος τῆς μελλούσης κρίσεως ;

Περὶ κρίσεως λαλῶν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπεν, ὅτι θέλει καθίσει ὁ Κριτὴς ἐπὶ θρόνου δόξης καὶ θέλουσι συναχθῇ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ θέλει χωρίσει τοὺς δικαίους ἀπὸ τῶν ἀδίκων καθὼς χωρίζει ὁ ποιμὴν τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐριφίων. Καὶ θὰ στήσῃ τοὺς μὲν δικαίους ἐκ δεξιῶν, τοὺς δὲ ἀδίκους ἐξ ἐναντύμων. Καὶ εἰς μὲν τοὺς δικαίους θέλει εἰπεῖ· « Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου βασιλείαν ! διότι ἐπείνασα καὶ ἐδώκατέ μοι νὰ φάγω, ἐδίψησα καὶ μὲ ἐποτίσατε, γυμνὸς ἦμην καὶ μὲ ἐνεδύσατε, ξένος καὶ μὲ συνηγάγετε, ἀσθενὴς καὶ μὲ ἐπεσκέψασθε, ἐν φυλακῇ καὶ ἦλθετε πρὸς με. Καὶ θὰ ἀποκριθῶσιν αὐτῷ οἱ δίκαιοι λέγοντες, Κύριε, πότε σὲ εἶδομεν ταῦτα πάντα πάσχοντα καὶ σὲ εὐηργετήσαμεν ; Καὶ θὰ εἴπῃ αὐτοῖς· ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων (τῶν πτωχῶν), ἐμοὶ ἐποιήσατε. Πρὸς δὲ τοὺς ἀδίκους θὰ εἴπῃ· Σεῖς ὑπάγετε μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ ! Διότι ἐπείνασα καὶ δὲν μοὶ ἐδώκατε νὰ φάγω, ἐδίψησα καὶ δὲν μὲ ἐποτίσατε, γυμνὸς ἦμην καὶ δὲν μὲ ἐνεδύσατε, ξένος καὶ δὲν μὲ συνηγάγετε, ἀσθενὴς καὶ ἐν φυλακῇ καὶ ὁμῶς δὲν ἦλθετε πρὸς με. Καὶ θὰ ἀποκριθῶσιν αὐτῷ οἱ ἄδικοι λέγοντες, Κύριε, πότε σὲ εἶδομεν ταῦτα πάντα πάσχοντα καὶ δὲν σὲ εὐηργετήσαμεν ; Καὶ θὰ εἴπῃ εἰς αὐτούς· ἐφ' ὅσον δὲν ἐποιήσατε εἰς ἕνα τῶν ἐλαχίστων τούτων (τῶν πτωχῶν), οὐδὲ εἰς ἐμὲ ἐποιήσατε. Καὶ θέλουσιν ἀπέλθαι οἱ μὲν δίκαιοι εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν μετὰ

τοῦ Κυρίου, « οὐ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος »
(Συμβ.), οἱ δὲ ἄδικοι εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν. Ἡ μέλ-
λουσα ζωὴ καὶ κρίσις εἶναι κατὰ ταῦτα φοβερὰ εἰς τοὺς
κακοὺς· τὸνναντίον οἱ ἄγαθοὶ καὶ εὐσεβεῖς, οἱ φιλάν-
θρωποι καὶ δίκαιοι, δύνανται νὰ ἀποθνήσκωσιν ἡσύ-
χως· διότι τὴν ἀρετὴν περιμένει ἐν τῇ ἄλλῃ ζωῇ στέ-
φανος καὶ ἀμοιβή, ἐνῶ ἡ κακία θὰ τιμωρηθῇ δικαίως.
Ὡς ζῶμεν λοιπὸν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς χριστιανικῆς
ἠθικῆς καὶ ὥς προσβλέπωμεν μετὰ θάρρους εἰς τὴν μέλ-
λουσαν ζωὴν.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

ΜΕΡΟΣ Β'.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ.

ΚΕΦ. Ζ'.

Θ Δεκάλογος.

§ 57.

Ποῦ περιέχεται ἐν περιλήψει ἡ χριστιανικὴ ἠθική;

Ἐν τῷ δεκαλόγῳ, τῷ δοθέντι παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Μωϋσέως ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ.

Ὁ δεκάλογος οὗτος εἶναι ὁ ἐξῆς·

Α'. Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ.

Β'. Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, οὐδὲ παντὸς ἐμοιώμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδατιν ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐ δὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς.

Γ'. Οὐ λήψαι τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ.

Δ'. Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων ἀγιαῖν αὐτήν· ἐξ ἡμέρας ἑργᾶ καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου.

Ε'. Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα
εὖ σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος ἔσῃ ἐπὶ τῆς γῆς.

ΣΤ'. Οὐ φορεῦσεις.

Ζ'. Οὐ μοιχεύσεις.

Η'. Οὐ κλέψεις.

Θ'. Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου
μαρτυρίαν ψευδῆ.

Ι'. Οὐκ ἐπιθυμήσεις ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστὶ.

Τὸν δεκάλογον τοῦτον, ἐν ᾧ περιλαμβάνονται πάντα
τὰ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν
πλησίον, περιέλαβεν ὁ Κύριος εἰς τὰς δύο ἐντολὰς,
τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον.

« Ἀγαπήσεις, εἶπε, Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ
καρδίᾳ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ
διανοίᾳ σου. Αὕτη ἐστὶ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολὴ.
Δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου
ὡς σεαυτόν. Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ
νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμονται » (Ματθ. κβ', 37—41).

Ἐν τῇ πρώτῃ περιελήφθησαν τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καθή-
κοντα ἢ αἱ τέσσαρες πρῶται ἐντολαὶ τοῦ δεκαλόγου,
ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τὰ πρὸς τὸν πλησίον καθήκοντα
ἢ αἱ ἐξ τελευταῖαι ἐντολαί. Συνάμα δὲ ἀνέπτυξεν ὁ
Κύριος τὰς δέκα ἐντολὰς καὶ ἐν ἄλλαις μὲν διδα-
σκαλίαις του, μάλιστα δὲ διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους θαυ-
μαστῆς ὁμιλίας του καὶ ἐτελειοποίησεν αὐτάς, ἀπο-
δοῦς ὑψηλοτέραν ἔννοιαν τῆς ἐν ἡ πρότερον ἐννοοῦντο.
Μὴ νομίσητε, εἶπεν, ὅτι ἦλθον νὰ καταργήσω τὸν νό-
μον ἢ τοὺς προφῆτας· δὲν ἦλθον νὰ καταργήσω αὐτοὺς,
ἀλλὰ νὰ συμπληρώσω καὶ τελειοποιήσω (Ματθ. έ, 17).

Ἡ τελειοποίησις αὕτη συνίσταται εἰς τὰ ἐξῆς· 1) Αἱ

ἐντολαὶ τοῦ δεκαλόγου καὶ πάντα ἐν γένει αἱ ἠθικαὶ διατάξεις τῆς Γραφῆς δὲν πρέπει νὰ τελῶνται ἐκ φόβου, ἀλλ' ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸν Θεόν. « Ἀγαπήτε, λέγει, Κύριον τὸν Θεόν σου ». Τότε ἡ ἀρετὴ ἔχει ἀξίαν ὅταν πράττεται ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ ὄχι ἐκ φόβου. « Ἡ τελεία ἀγάπη, λέγει ὁ Ἰωάννης (Α' δ', 18), ἔξω βάλλει τὸν φόβον· ὁ φοβούμενος οὐ τετελείωται ἐν τῇ ἀγάπῃ ». 2) Ἡ ἀξία τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἐντολῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀγαθῆς διαθέσεως, μεθ' ἧς πράττονται, οὐχὶ δὲ ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς ἀπλῶς ἐκπληρώσεως. Ὅταν πράττῃ τις π.δ.χ. τὴν ἐλεημοσύνην πρὸς τὸ θεαθῆναι, χάριν ἐπιδείξεως, δὲν ἔχει ἀξίαν. Ἐπίσης καὶ ὅταν προσεύχῃται τις, ἵνα ἐπιδείξῃ εὐτέθειαν, ὅπως ἔπραττον οἱ Φαρισαῖοι, δὲν εἶναι ἀληθὴς ἡ τοιαύτη προσευχή. Ἡ καθ' ἑαυτὴν ἀγαθὴ πράξις τότε εἶναι ὡς πρὸς τὸν πράττοντα ἀγαθὴ, ὅταν πράττεται μετ' ἀγαθῆς διαθέσεως. 3) Αἱ ἐντολαὶ πρέπει νὰ ἐκπληρῶνται οὐχὶ μόνον κατὰ γράμμα, ἀλλὰ καὶ κατὰ πνεῦμα, δηλ. οὐ μόνον νὰ τηρῶμεν ὅ,τι διὰ τῶν λέξεων τῆς ἐντολῆς ἀκριβῶς ἐννοούμενων λέγεται, ἀλλὰ καὶ ὅ,τι ἐκ τῆς ἐννοίας καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐντολῆς ἐξάγεται. Λ.χ. ἡ ὁγδόη ἐντολὴ ἀπαγορεύει τὸ κλέπτειν· ἡ κατὰ γράμμα ἐννοία εἶναι μόνον νὰ μὴ ἀφαιρῶμεν τὰ τοῦ ἄλλου πράγματα, κατὰ τὸ πνεῦμα ἡ τὴν ἐννοίαν σημαίνει ἡ ἐντολὴ νὰ μὴ προξενῶμεν εἰς τὴν περιουσίαν τοῦ ἄλλου μηδεμίαν ζημίαν, μᾶλλον δὲ καὶ νὰ βοηθῶμεν αὐτὸν χρεῖαν ἔχοντα.

§ 58.

Ἡ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπη εἶναι ἔμφυτος ἠθικὸς νόμος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ πόθεν δηλοῦται ἡ εἰς αὐτὸν υποχρέωσις τοῦ ἀνθρώπου;

Ἡ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπη ἡ ἐπιβαλλομένη καὶ ὑπὸ τοῦ δεκαλόγου καὶ ὑπὸ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας εἶναι ἔμφυτος ἠθικὸς νόμος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πλάστου ἐν τῇ συνειδήσει ἐνδὲς ἐκάστου ἀνθρώπου ἐγκεχαραγμένος· διότι πάντοτε ὁ ἄνθρωπος ἐθεώρησε καλὸν τὸ σέβεσθαι τὸν Θεὸν καὶ λατρεύειν αὐτὸν, τὸ μὴ φονεύειν, τὸ μὴ κλέπτειν καὶ τὸ εὐεργετεῖν, κακὸν δὲ τὴν ἀσέβειαν, τὴν κλοπὴν, τὸν φόνον, τὴν ἀπανθρωπίαν καὶ τὰ τοιαῦτα. Φωνὴ τις μυστηριώδης ἐν αὐτῷ ἐπέβαλλε πάντοτε τὰ πρῶτα καὶ ἀπέτρεπεν ἀπὸ τῶν δευτέρων· τὴν φωνὴν ταύτην ἀκούει ἐν ἑαυτῷ καὶ ἕκαστος ἡμῶν. Ἡ φωνὴ αὕτη εἶναι ἡ καλουμένη συνειδήσις. Ἡ συνειδήσις πρὸ μὲν τῆς πράξεως, εἰ μὲν ἦναι ἀγαθὴ, προτρέπει ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ πράξωμεν αὐτήν, εἰ μὲν δὲ κακὴ, ἀποτρέπει ἡμᾶς· μετὰ δὲ τὴν ἐκτέλεσιν διὰ μὲν τὴν ἀγαθὴν πράξιν ἐπαινεῖ ἡμᾶς (ἡθικὴ ἱκανοποίησις), διὰ δὲ τὴν κακὴν πράξιν ἐλέγχει (τύψις συνειδήσεως). Ὁ ἀκούων τὴν ἱερὰν ταύτην φωνὴν εἶναι ἄνθρωπος ἠθικὸς (εὐσυνειδητος), ὁ δὲ παρακούων αὐτῆς ἀνήθικος (ἀσυνειδητος). Ὅτι δὲ ἐν τῇ συνειδήσει πάντων τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἐγκεχαραγμένος ὁ ἠθικὸς νόμος τῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπης, εἶναι ἀλήθεια, ἣν καὶ ἡ Γραφὴ μαρτυρεῖ τρανῶς λέγουσα, ὅτι «ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιεῖ» καὶ ὅτι οἱ ἔθνηκαί ἔφερον «ἐν ταῖς καρδίαις

αὐτῶν γραπτὸν τὸν θεῖον νόμον» (Ῥωμ. 6', 15). Ἡ ἁμαρτία καὶ κακία ἐξησθένισαν μόνον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως, δὲν ἐξήλειψαν ὅμως τελείως αὐτήν. Διὰ τοῦ φωτός τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς δι' αὐτοῦ ἐγερθείσης ἠθικῆς ζωῆς ἡ φωνὴ τῆς συνειδήσεως ἀνέλαβε πάλιν τὴν ἀκμὴν αὐτῆς. Ἡ συνειδήσις ἐπαινοῦτα ἡμᾶς, ὅταν πράττωμεν τὸ καλόν, καὶ ἐλέγχουτα, ὅταν πράττωμεν τὸ κακόν, προϋποθέτει ὅτι εἴμεθα ὄντα ἐλεύθερα, κεκτημένα δηλ. ἐλευθέρων θέλησιν. Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἐπραττε κατ' ἀνάγκην, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ καταλογίζωνται αὐτῷ αἱ πράξεις, μήτε αἱ ἀγαθαὶ μήτε αἱ κακαί, θὰ ἔπαυε δὲ νὰ ἦναι ὢν ἠθικόν. Ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς θελήσεως στηρίζεται ὁλοκλήρως ἡ ἠθικότης τοῦ ἀνθρώπου. Καθῆκον λέγεται πᾶν ὅ,τι ἐπιβάλλεται ἡμῖν ὑπὸ τοῦ ἠθικοῦ νόμου τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον. Ἀρετὴ εἶναι ἡ ἐξίς τοῦ πράττειν τὸ ἀγαθόν, κακία ἡ ἐξίς τοῦ πράττειν τὸ κακόν. Μετὰ τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἔλθωμεν εἰς τὴν ἐξηγήσιν τῶν δέκα ἐντολῶν.

§ 59.

Τίς εἶναι ἡ πρώτη ἐντολὴ καὶ τίς ἡ ἐννοια αὐτῆς;

Ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, οὐκ ἔσονται σοὶ θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμεῦ.

Ἡ πρώτη ἐντολὴ ἐντέλλεται νὰ ἀναγνωρίζωμεν καὶ τιμῶμεν τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν. Ὁ Χριστιανὸς δὲν πρέπει νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ τιμᾷ ψευδεῖς θεοὺς. Ὁ Αὐτὸς ἐστίν ἡ ζωὴ, λέγει καὶ ὁ Κύριος, ἵνα γινώσκωσί σε τῶν

τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν «(Ἰωάν. ιζ', 3). Ἡ ἐντολὴ αὕ-
τη εἶναι ἡ πρωτοῖστί καὶ σπουδαιοτάτη, ἡ βάσις πα-
σῶν τῶν ἄλλων ἐντολῶν. «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν
σου» αὕτη εἶναι κατ' αὐτοὺς τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου
ἡ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολὴ (Ματθ. κβ', 37). Εἶναι δὲ
ἡ βάσις πασῶν τῶν ἄλλων ἐντολῶν, διότι ἄνευ τοῦ
φόβου καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν τίς ἄλλη ἐντολὴ
δύναται νὰ τηρηθῇ; Ὁ μὴ φοβούμενος τὸν Θεόν, ὁ μὴ
ἀκούων τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν, ἡ τὴν συνείδησιν,
θὰ διστάσῃ νὰ ψευδορκήσῃ, νὰ κλέψῃ ἢ νὰ πράξῃ τι
ἄλλο κακόν, ὅταν ἦναι βέβαιος, ὅτι δὲν θὰ καταδιωχθῇ
ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης; Τὸν Θεὸν ἀναγνω-
ρίζομεν καὶ τιμῶμεν ὅταν φοβώμεθα αὐτὸν ὡς τιμω-
ρὸν τοῦ κακοῦ, ὅταν πιστεύωμεν εἰς αὐτὸν μετὰ θερ-
μῆς πίστεως καὶ ἁφισιώσεως, ὅταν ἀγαπῶμεν αὐτὸν
καὶ τὴν ἀγάπην ταύτην δεικνύωμεν οὐ μόνον διὰ λό-
γων, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργων ἀγαθῶν, καὶ ὅταν ἐλπίζωμεν
εἰς τὴν ἀντίληψιν αὐτοῦ ἢ εἰς τὴν περὶ ἡμῶν πρόνοιαν
αὐτοῦ. Ἐναντία τῇ ἐντολῇ ταύτῃ πράττουσιν οἱ
ἄθεοι, ὅσοι δηλ. διαρθαρέντες καὶ ὑπὸ τῆς ὕλης κατα-
πνιγέντες ἀπέβαλον πᾶν ἔχνος θρησκευτικοῦ καὶ ἠθικοῦ
αἰσθήματος, καὶ κατέστησαν ἢ ἀδιάφοροι ἢ ἐχθροὶ πρὸς
τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἠθικὴν, οἱ πολυθεῖσται οἱ
ἀντὶ τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ πολλοὺς ψευδεῖς καὶ
πλαστοὺς θεοὺς τιμῶντες, οἱ μάγοι, δηλ. οἱ ἀγύρ-
ται ἐκεῖνοι, οἵτινες, παρὰ βαρβάρους μάλιστα λαοῖς ἀ-
ναφαινόμενοι, ἀπατῶσι τὰ ἀμαθῆ πλήθη, ἰσχυρίζόμε-
νοι ὅτι τῇ βοθηείᾳ τοῦ Θεοῦ ἢ τῶν θεῶν, ψιθυρίζοντες
ἐλίγας ἀκαταλήπτους καὶ μυστηριώδεις λέξεις ἢ ἄλλο τι
πράττοντες, δύνανται ἀδύνατα πράγματα νὰ πράττωσιν,

οἷον νὰ προλέγωσι τὰ μέλλοντα, νὰ θεραπεύωσι διὰ μιᾶς μόνης λέξεως νοσήματα καὶ τοιαῦτα ἄλλα νὰ τελῶσι, καὶ οἱ δεισιδαίμονες, οἵτινες ἔχουσι διεστραμμένους περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς θρησκείας ἰδέας, ἡ συνδέωσι μετὰ τῆς θρησκείας πράγματα ὅλως ξένα καὶ ἄσχετα αὐτῇ, ἡ ἐξαρτῶσιν ἐκ τυχαίων καὶ ἀστημάντων πραγμάτων τὴν εὐτυχίαν ἢ δυστυχίαν των.

Σημ. *Αν ἡμεῖς τιμῶμεν τοὺς ἁγίους, δὲν παραβρίνομεν τὴν πρώτην ἐντολὴν, διότι τοὺς ἁγίους δὲν θεωροῦμεν ὡς θεοὺς τινας ἀλλ' ὡς ἀνθρώπους ἠθικῶς τελειωθέντας, ὧν ἐπικαλούμεθα τὰς ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν δεήσεις. Τοὺς ἁγίους τιμῶμεν, καθὼς τιμῶμεν καὶ ζῶντας τοὺς ἐναρέτους ἄνδρας καὶ ζητοῦμεν καὶ ζώντων ἀνθρώπων τὰς ὑπὲρ ἡμῶν δεήσεις.

§ 60.

Τίς εἶναι ἡ δευτέρα ἐντολή;

Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον οὐδὲ παρτὸς ὁμοίωμα ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς.

Ἡ δευτέρα αὕτη ἐντολή ἀπαγορεύει νὰ ποιῶμεν εἰδωλα τῶν ψευδῶν θεῶν καὶ νὰ προσκυνῶμεν αὐτά. Ἡ ἐντολή αὕτη εἶναι συμπληρώσις τῆς πρώτης. Καθὼς ὀφείλομεν νὰ μὴ ἀναγνωρίζωμεν καὶ νὰ μὴ τιμῶμεν ψευδεῖς θεοὺς, οὕτω δὲν πρέπει νὰ λατρεύωμεν καὶ τὰ εἰδωλα αὐτῶν. Εἰδωλα λέγονται τὰ ὁμοιώματα τῶν ψευδῶν θεῶν, ἀγάλματα ἢ εἰκόνες αὐτῶν. Οἱ ἐθνικοὶ ἐποιοῦν τοιαῦτα εἰδωλα τῶν θεῶν των,

καὶ ἐνῶ κατ' ἀρχὰς ἐχρησίμευσεν ἀπλῶς πρὸς ἀνάμνησιν τῶν ἅπερ παρίστανον προσώπων, ἔπειτα συγχέομενα μετ' αὐτῶν τῶν θεῶν, οὓς εἰκονίζον, ἐλατρεύοντο ὡς αὐτοὶ οἱ θεοί. Ἐντεῦθεν ἡ πολυθεία καὶ εἰδωλολατρεία λέγεται. Τὴν ἐντολὴν ταύτην παραβαίνουσι λοιπὸν οἱ λατρεύοντες τὰ εἰδωλα. Παραβάται αὐτῆς θύνανται νὰ θεωρηθῶσι καὶ ὅσοι τῶν χριστιανῶν τὰς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων, τὰς ὁποίας ὀφείλομεν μόνον νὰ τιμῶμεν ἀπλῶς, ὡς παριστανούσας ἡμῖν πρόσωπα σεβαστὰ, καθὼς τιμῶμεν καὶ πᾶσαν ἄλλην εἰκόνα παριστάνουσαν ἡμῖν πρόσωπόν τι ἡμῖν πολύτιμον, θεοποιοῦσι καὶ λατρεύουσιν. Ἡ ἐκκλησία διδάσκει ῥητῶς, ὅτι ἡ λατρεία ὀφείλεται εἰς μόνον τὸν Θεόν, εἰς δὲ τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων μόνον τιμητικῇ, ἀπλῇ προσκύνησις (*). Τὰς εἰκόνας ἔχομεν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἵνα περικοσμῶμεν αὐτάς, ἵνα ἀναμνησκόμεθα τῶν ἁγίων προσώπων, ἅτινα παριστάνουσι, καὶ ἵνα διδάσκωμεν δι' αὐτῶν ὡς διὰ βιβλίων τὸν ἀμαθῆ λαόν.

§ 61.

Τίς εἶναι ἡ τρίτη ἐντολή;

Ὁ δὲ λόγος τοῦ ὀνόματος Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ.

Ἡ ἐντολὴ αὕτη ἀπαγορεύει τὸ νὰ ποιῶμεν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ ἀνευλαβῶς. Ἀνευλαβῆς χρῆσις τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ γίνεται, ὅταν ἀνευ λόγου καὶ ἀποχρώσεως αἰτίας ἀναφέρωμεν αὐτὸ,

(*) Πρὸς τὸν ὅρον τῆς Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου ἐν συλλ. Πάλλης καὶ Ποτλῆ.

ἔταν βλασφημιῶμεν αὐτό, ἔταν καταρώμεθα δι' αὐτοῦ, πρὸ πάντων δὲ ἔταν ψευδῶς ὀρκιζώμεθα εἰς αὐτόν. Ὁ ὅρκος εἶναι ἐπιβεβαίωσις τῆς ἀληθείας τῶν λόγων ἡμῶν δι' ἐπικλήσεως τοῦ Θεοῦ ὡς μάρτυρος, κριτοῦ καὶ ἀνταποδότου. Ὅταν λοιπὸν, καὶ περ ὀρκιζόμενοι, ἡ λέγωμεν ψευδῇ ἢ δὲν τηρῶμεν τὰ μεθ' ὅρκου ὑπεσχημένα, δεικνύομεν, ὅτι δὲν φοβούμεθα, οὐδὲ σεβόμεθα τὸν Θεόν. Ὁ Κύριος ὅτε εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ὀρκίζωνται παντάπασι («μὴ ὀλέσθαι ὕλως»), ἀλλὰ νὰ ἀρκῶνται εἰς τὸ ναὶ καὶ εἰς τὸ οὐ (Ματθ. ε', 33)· δὲν ἐσκόπει νὰ ἀπαγορεύσῃ ἀπολύτως τὸν ὅρκον, ἀλλὰ μόνον νὰ προσβάλῃ τὴν κατάχρησιν τῶν ὀρκῶν τῶν ἄνευ λόγων γινομένων, τῶν ἐπιπολαίων καὶ ἀνωρελῶν ὀρκῶν, ἣθελε δὲ οἱ μαθηταὶ τοῦ ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους ἀναστροφῇ νὰ ἦναι τοσοῦτον φιλαλήθεις, καὶ νὰ ἐμπνέωσι πρὸς ἀλλήλους τοιαύτην ἀμοιβαίαν ἐμπιστοσύνην, ὥστε νὰ μὴ ἔχωσι χρεῖαν νὰ καταρεύωσιν εἰς τοὺς ὀρκους. Ἐν μεγάλῃ ὁμῶς ἀνάγκῃ πάντοτε ἐθεωρήθη ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐπιτετραμμένος ὁ ὅρκος ὡς τέλος πάσης ἀντιλογίας καὶ ὡς ἐγγύησις τῆς ἀληθείας τῶν λόγων ἡμῶν, πρὸ πάντων δὲ ἐπιτρέπονται οἱ παρὰ τῆς πολιτείας ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἢ ἐν ἄλλαις περιστάσεσιν ἀπαιτούμενοι ὅρκοι. Αὐτὸς ὁ Κύριος ὤρκισθη ἐνώπιον τοῦ Πιλάτου (Ματθ. κς', 63), ὁ δὲ Παῦλος μεταχειρίζεται ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ τύπου ὀρκῶν, ἔταν θελῇ νὰ βεβαιώσῃ τοὺς λόγους του· οἷον «Μάρτυς μου ὁ Θεός· μάρτυς ὁ Θεὸς τῇ ἐμῇ ψυχῇ» (Ῥωμ. α', 9. Β' Κοριθ. α'. 23). Δυνάμεθα λοιπὸν ἐν ἐκτάκτοις καὶ σπουδαῖαις περιστάσεσιν νὰ ὀρκιζώμεθα, ἀλλὰ πρέπει νὰ ὀρκιζώμεθα πάντο-

τε ἀληθῶς. Ποτὲ μὴ εἴπῃς ψεῦδος, ἐνῶ ὠρκίσθης εἰς τὸν Θεὸν νὰ εἴπῃς τὴν ἀλήθειαν. Ποτὲ δὲ μὴ παραλείψῃς νὰ πράξῃς ὅσα μεθ' ὅρκου ὑπεσχεθῇς! Ἀπαγορεύουσα ἡ ἐντολὴ νὰ κάμνωμεν κακὴν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, ἐπιτρέπει καὶ ἐντέλλεται νὰ μεταχειριζώμεθα αὐτὸ καλῶς. Πρὸ πάντων δὲ γίνεται ἀρίστη χρῆσις τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς πρὸς αὐτὸν προσευχαῖς ἡμῶν.

§ 62.

Τίς εἶναι ἡ τετάρτη ἐντολή;

Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων ἁγιάζειν αὐτήν· ἐξ ἡμέρας ἔργῳ καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου.

Ἡ ἐντολὴ παραγγέλλει νὰ τηρῶμεν ἁγίας τὰς ἡμέρας τὰς ἀφιερωμένας εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ. Τοιαῦται ἦσαν παρ' Ἰουδαίοις ἐκάστη ἐβδόμη τῆς ἐβδομάδος ἡμέρα, σάββατον καλουμένη. Παρ' ἡμῖν τοῖς χριστιανοῖς εἶναι τοιαύτη ἡμέρα ἡ Κυριακή, ἥτις ἐκλήθη οὕτως ἐκ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διότι τελοῦμεν κατ' αὐτήν τὴν μνήμην τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ. Ἐκτὸς δ' αὐτῆς εἶναι καὶ ἄλλαι τινὲς ἑορταὶ ὠρισμέναι εἰς ἀνάμνησιν διαφόρων συμβάντων καὶ ἱερῶν προσώπων, μεθ' ὧν στενῶς συνδέεται ἡ ἱστορία τῆς ἡμετέρας θρη-

σκείας. Ὁ κύριος σκοπὸς τῆς κυριακῆς καὶ ἑορτῆς εἶναι ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ κατ' αὐτὴν, δευτερεύων δὲ καὶ ἡ παύσις τῶν ἐργασιῶν ἡμῶν πρὸς ἀνακούρισιν τοῦ τε πνεύματος καὶ τοῦ σώματος ἡμῶν ἀπὸ τῶν κόπων αὐτῶν. Αἱ καθημεριναὶ ἐργασίαι ἐπασχολοῦνται ἡμᾶς δὲν παρέχουσιν εὐκόλως ἡμῖν εὐκαιρίαν, ἵνα κοινῇ λατρεύωμεν τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ ᾖναι καὶ ἡμέραι πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν ἀποκλειστικῶς ὠρισμέναι. Ἐπίσης μετὰ συνεχῇ ἐργασίαν ἐξ ἡμερῶν ἔχει ἀνάγκην τὸ τε πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα ἡμῶν ἀνακουφίσεως· ἄλλως κινδυνεύομεν νὰ ἐξαντλήσωμεν πάσας ἡμῶν τὰς δυνάμεις. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω τὸ πρῶτιστον καθήκον τοῦ χριστιανοῦ κατὰ τὰς ἑορτάς εἶναι ἡ μετοχὴ ἐν τῇ κοινῇ λατρείᾳ. Δεύτερον ἡ ἐπασχόλησις εἰς θρησκευτικὴν τινα μελέτην ἢ εἰς ἔργα φιλανθρωπίας. Τρίτον ἡ παύσις πάσης ἐργασίας. Μόνον αἱ ἐπείγουσαι καὶ ἀναγκαῖαι ἢ πρὸς φιλανθρωπικοὺς σκοποὺς γινόμεναι ἐργασίαι δὲν ἀπαγορεύονται. Ὁ Κύριος ἤλεγξε τοὺς Ἰουδαίους διὰ τὴν μικρολόγον καὶ ὑπερακριβῆ τήρησιν τοῦ σαββάτου. Ἐπειδὴ κατὰ τὰς ἑορτάς ἐπιτάσσεται παύσις ἀπὸ τῶν ἐργασιῶν, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑορτῶν δὲν πρέπει νὰ ᾖναι ὑπέρμετρος· διότι ἄλλως αἱ πολλαὶ ἑορταὶ διδούσιν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀργίαν, τὴν πηγὴν πάσης κακίας. Τινὲς ἐνόμισαν ὅτι κατὰ τὰς ἑορτάς ἀπαγορεύεται αὐστηρῶς πᾶσα τέρψις· ἄλλ' ἐσφαλμένως· διότι καὶ αἱ τέρψεις συντείνουσιν εἰς τὴν ἀνακούρισιν τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ σώματος, ὅστις εἶναι εἰς τῶν σκοπῶν τῆς ἑορτῆς. Πρέπει μόνον νὰ ᾖναι μετὰ μέτρου καὶ ἀθῶαι, ἵνα μὴ μολύνωσι τὴν ἱερότητα τῆς ἡμέρας καὶ μὴ ἀντιβαίνωσιν εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἀναπαύσεως.

§ 63.

Τίς εἶναι ἡ πέμπτη ἐντολή;

Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος ᾖς ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἡ ἐντολὴ αὕτη ἐπιτάσσει νὰ τιμῶμεν τοὺς γονεῖς ἡμῶν διότι οὐ μόνον αὐτοὶ ἔδωκαν ἡμῖν τὴν ὕπαρξιν, ἀλλὰ καὶ ἐφρόντισαν νὰ ἀναπτύξωσιν ἡμᾶς σωματικῶς καὶ πνευματικῶς, ἀναθρέψαντες ἡμᾶς διὰ μυρίων κόπων καὶ παιδαγωγήσαντες ἡμᾶς. Ὅτι καὶ ἂν ἤμεθα, ὅτι καὶ ἂν ἔχωμεν, κατὰ μέγα μέρος ὀφειλομεν εἰς αὐτούς. Ἡ τιμὴ καὶ ἀγάπη πρὸς αὐτούς, ἡ στοργή, οὐδέποτε πρέπει νὰ παύῃ· καὶ ὅταν ἀκ'μὴ ἠθέλομεν παρατηρήται ἔλλειψιν τινα παρ' αὐτοῖς, δὲν πρέπει νὰ παύωμεν εὐλαβεῖς ὄντες πρὸς αὐτούς, μηδέποτε ἀμνήμονες γινόμενοι τῆς πρὸς αὐτούς ὀφειλομένης εὐγνωμοσύνης. Ὅφειλομεν δὲ νὰ περιθάλλωμεν αὐτούς, χρεῖαι ἡμῶν ἔχοντας, μάλιστα δὲ κατὰ τὸ γῆρας αὐτῶν. Ἡ πρὸς τοὺς γονεῖς ἀσέβεια καὶ ἀνευλάβεια εἶναι μέγιστον ἔγκλημα καὶ ἐκ τῶν παρὰ φύσιν· διότι αὐτὴ ἡ φύσις ἐμπνέει τοῖς τέκνοις στοργὴν πρὸς αὐτούς. Διὰ τοῦτο οἱ πατροκτόνοι ἐθεωρήθησαν πάντοτε ὡς φοβερά ἡθικὰ τέρατα. Καθὼς δὲ ὑποχρεούμεθα νὰ τιμῶμεν τοὺς γονεῖς ὡς εὐεργέτας ἡμῶν, οὕτως ὀφειλομεν νὰ τιμῶμεν καὶ πάντα ἐν γένει τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ὡφελούοντας ἡμᾶς ἢ τὴν κοινωρίαν ἐλόκληρον, τοὺς συγγενεῖς ἡμῶν, τοὺς κηδεμόνας, τοὺς

διδασκαλους, τοὺς λειτουργοὺς τῆς ἐκκλησίας, οἵτινες διδάσκοντες ἡμᾶς τὸ εὐαγγέλιον, ἐδηγοῦντιν ἡμᾶς εἰς τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἀρετὴν, καὶ τοὺς τῆς πολιτείας ἄρχοντας, τοὺς νομοθέτας, δικαστὰς καὶ φρουροὺς καὶ ἐκτελεστὰς τῶν νόμων, δι' ὧν ἐξασφαλιζεται κατὰ τῶν κακῶν ἀνθρώπων ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία ἡμῶν καὶ προάγονται τὰ κοινὰ πάντων ὕλικά καὶ ἠθικὰ συμφέροντα. Ἰδίως ὀφείλεται τιμὴ εἰς τὸν ἀνώτατον ἄρχοντα. «Τὸν βασιλέα τιμᾶτε» παραγγέλλει καὶ ἡ Γραφή (Α'. Πέτρ. β', 17). Καὶ ἀλλαγῶ ἐντελλόμεθα νὰ τελῶμεν τοὺς νομίμους φόρους προθύμως. «Ἀπόδοτε τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι» (Ματθ. κβ'. 21). Ἄλλως ἀπειθοῦντες εἰς τοὺς πολιτικοὺς ἄρχοντας καὶ μὴ ὑπείκοντες εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος ἁμαρτάνομεν. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, ὁ πατριωτισμὸς, ἄνευ τοῦ ὁποίου δὲν δύνανται τὰ ἔθνη νὰ μεγαλύνωνται καὶ νὰ ἀκμαίωσι, πρέπει νὰ κοσμῇ πάντα χριστιανόν.

§ 61.

Τίς εἶναι ἡ ἕκτη ἐντολή;

Οὐ φονεύσεις.

Ἡ ἐντολὴ αὕτη ἀπαγορεύει νὰ ἀφαιρῶμεν τὴν ζωὴν τοῦ πληλίου. Ἡ ζωὴ εἶναι τὸ πολυτιμότεον κτῆμα παντὸς ἀνθρώπου· διὰ τοῦτο ὀφείλομεν πρὸ πάντων αὐτὴν νὰ σεβώμεθα. Ὁ φονεὺς ἀνθρώπου, πλάσμα καὶ εἰκόνα Θεοῦ, ἀτεθεῖ προφανῶς πρὸς τὸν Θεόν τὸν δόντα αὐτῷ τὴν ζωὴν. Ἡ αὕτη ἀτέλεια πρὸς τὸν Θεὸν δεικνύεται καὶ ἐν ἡμέλει τολμήσει καὶ ἡμῶν αὐτῶν τὴν ζωὴν νὰ ἀφαιρέσωμεν ἡ

αὐτοκρατορία εἶναι ἐξέγερσις κατὰ τῶν βουλῶν τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἐδωρήσατο ἡμῖν τὴν ζωὴν, καὶ ἀχαριστία πρὸς αὐτόν. Σέβου λοιπὸν τὴν ζωὴν τῶν ἄλλων καὶ ἀπόφυγε πᾶν ὅ,τι ἡδύνατο νὰ θέσῃ αὐτὴν εἰς κίνδυνον. Ἐπίσης δὲ προϋλάττει καὶ τὴν σὴν ζωὴν, καὶ μὴδέποτε τολμήσῃς νὰ ἐγείρῃς φονικὴν χεῖρα κατὰ σεαυτοῦ. Μόνον, ἐὰν ἐν ἀμύνη εὕρισκόμενοι καὶ ὑπερασπιζόμενοι ἑαυτοὺς κατὰ τῆς προσβολῆς ἄλλου κατὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν, ἠθέλομεν φανεύσει αὐτόν, δὲν φέρομεν τὴν εὐθύνην τοῦ φόνου τούτου· διότι δὲν εἶχομεν ἡμεῖς τὴν πρόθεσιν νὰ ἀφαιρέσωμεν τὴν ζωὴν τοῦ ἄλλου, ἀλλ' ἠθέλομεν μόνον νὰ ὑπερασπίσωμεν ἡμᾶς αὐτούς. Το αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τῷ δικαίῳ ὑπὲρ πατρίδος πολέμῳ· καὶ ἐνταῦθα εὕρσκεται τὸ ἔθνος ὅλον ἐν ἀμύνη ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσβαλλομένου ἢ ἀδικουμένου παρ' ἄλλου. Καὶ ἡ πολιτεία ἀμυνομένη ὑπὲρ τῆς ζωῆς τῶν πολιτῶν, τῆς ὑπὸ κακούργων ἀδιορθώτων καὶ προφανῶς ἐπικινδύνων ἀπειλουμένης ἐπιβάλλει θανατικὴν ποινὴν εἰς αὐτούς. Ὅμοίως ὑποχρεοῦμεθα ἐν τισι περιστάσεσι νὰ ἀφειδῶμεν καὶ τῆς ζωῆς ἡμῶν, οἷον προκειμένου κινδύνου τῆς τιμῆς ἢ ἡθικῆς ἡμῶν, κινδυνευούσης τῆς πατρίδος ἢ διατρεχούσης κίνδυνον τῆς τιμῆς ἢ ζωῆς τοῦ ἄλλου. Δὲν ἀπαγορεύει δὲ ἡ ἐντολὴ μόνον τὸν βλαίον θάνατον τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ καὶ τὸν κατὰ μικρὸν δυνάμενον νὰ συμβῇ, ὅταν π. χ. ἀμελῶμεν τὴν ὑγίαν αὐτοῦ, ἐὰν ἦναι ἡμῖν ἐμπεπιστευμένη ἡ περὶ αὐτοῦ φροντίς, ἢ ὅταν θλίβωμεν αὐτόν ἢ ἄλλως κακῶμεν, ὥστε ἐπὶ τέλους νὰ ἐπέλθῃ ὁ θάνατος. Οὐ μόνον δὲ ὁ σωματικὸς φόνος ἀπαγορεύεται ὑπὸ

τῆς ἐντολῆς, ἀλλὰ καὶ ὁ ψυχικός· φρονεῖμεν τὴν ψυχὴν τινος, ὅταν διαφθερώμεν αὐτὸν καὶ ἀποπλανώμεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ὀρθοῦ καὶ δικαίου εἰς τὴν κακίαν. Ὁ φόνος οὗτος εἶναι μεγαλείτερος τοῦ σωματικοῦ, ὅσον ἡ λογικὴ ψυχὴ πολυτιμότερα τοῦ ὕλικου σώματος· διὰ τοῦτο ὁ Κύριος περὶ ἀγγέλλει νὰ μὴ φθώμεθα τοὺς ἀποκτείνοντας τὸ σῶμα, μὴ δυναμένους δὲ νὰ ἀπολέσωσι καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν (Ματθ. 6, 24). Τελευταῖον παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ χριστιανὸς δὲν πρέπει νὰ ἀρκῆται εἰς τοῦτο μόνον, νὰ μὴ φονεύῃ, ἀλλὰ πρέπει ἐν γένει νὰ ἀποφεύγῃ πᾶσαν βλάβην κατὰ τοῦ σώματος τοῦ ἁλλοῦ, πᾶσαν κάκωσιν ἐν γένει, καὶ πρὸς τοῦτοις νὰ μὴ δεικνύῃ οὐδεμίαν πρὸς αὐτὸν δυσμένειαν, ἀλλὰ νὰ προσφέρῃται αὐτῷ φιλαδέλφως. « Ἠκούσατε, λέγει ὁ Κύριος, ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, Οὐ φονεύσεις. . . . Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, πᾶς ὁ ὀργιζόμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ εἰκὴ ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει » (Ματθ. 5, 22).

§ 65.

Τίς εἶναι ἡ ἐβδόμη ἐντολή;

Οὐ μοιχεύσεις.

Ἡ ἐντολὴ αὕτη ἀπαγορεύει πᾶσαν παράβασιν τῆς συζυγικῆς πίστεως. Εἶδομεν ἄλλαχού (§ 51) ὅτι ὁ γάμος καὶ ἡ οἰκογένεια στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀμοιβαίας πίστεως καὶ ἀρσιώσεως τῶν συζύγων. Πᾶσα προσβολὴ τῆς πίστεως ταύτης ματαιοῖ τὸν σκοπὸν τοῦ γάμου καὶ καταστρέφει τὴν οἰκογένειαν ἐναντίον τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ. Διότι ὁ γάμος εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ (Γέν. 2, 24. 6, 23). Ἐν γένει δὲ ἡ ἐντολὴ ἀπαγορεύει εἰς τε ἐγγάμους καὶ ἀγάμους πᾶν εἶδος αἰσχροτήτος, ἀσωτείας καὶ φιληδονίας, ἐπιβάλλουσα

ἐγκράτειαν καὶ σωφροσύνην καὶ σεμνότητα καὶ ἐν
 διαλογισμοῖς καὶ ἐν λόγοις καὶ ἐν ἔργοις. Ἡ ἀκολασία
 καὶ διαφθορά φθείρει τὸν ἄνθρωπον, καὶ καταστρέ-
 φουτα κατὰ μίῃρὸν πολλάκις καὶ τὴν ὑγίαν καὶ τὴν
 ὑπόληψιν καὶ τὴν περιουσίαν αὐτοῦ ὁδηγεῖ αὐτὸν εἰς
 τὸν τέλειον ὄλεθρον· ἡ ἐγκράτεια τὸν ἀνάντιον καὶ σωφρο-
 σύνη φέρει μεθ' ἑαυτῆς τὴν ὑγίαν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν
 προκοπὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐν πᾶσι. Τοῦτο δὲ οὐ μόνον
 ὡς πρὸς τὰ ἄτομα ἰσχύει, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς ὁλόκλη-
 ρα ἔθνη. Εἰς ὅτα ἔθνη ἐπεκράτει καὶ ἐρ' ὅσον ἐπεκράτει
 σωφροσύνη καὶ χρηστοθήεια, ἤκμαζον καὶ ἐμεγαλύνον-
 το· πάντοτε δὲ μετὰ τῆς ἀσωτείας καὶ τῆς διαφθορᾶς,
 πρὸ πάντων μετὰ τῆς ἐκλύσεως τῶν ἱερῶν οἰκογενεια-
 κῶν δεσμῶν, ἐπῆλθε καὶ ἡ παρακμὴ καὶ κατὰπτωσις
 αὐτῶν. Τοῦτο συνέβη καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα
 καὶ εἰς τὴν Ῥώμην. Τὴν ἀρχὴν ταύτην πρέπει νὰ ἐγ-
 χαράξῃ βαθέως ἡ νεότης ἐν τῇ καρδίᾳ της· ἡ σωφρο-
 σύνη καὶ ἐγκράτεια σώζει· ἡ ἀκολασία καὶ διαφθορά
 φθείρει.

§ 66.

Τίς εἶναι ἡ ὀγδόη ἐντολή;

Ὁὐ κλέβεις.

Ἡ ἐντολὴ αὕτη ἀπαγορεύει νὰ ἀφαιρῶμεν τὴν πε-
 ριουσίαν τοῦ ἄλλου· διότι τοῦτο θὰ ἦτο ἑλλειψις πά-
 ρης δικαιοσύνης καὶ φιλαδελφίας πρὸς αὐτόν. Περιουσία
 ἢ ἰδιοκτησία λέγεται πᾶν ὅ,τι ἔχει νομίμως περιελθὼν
 αὐτῷ ἢ ἐκ κληρονομίας ἢ ἐκ δωρεᾶς ἢ ἐξ ἐργασίας ἢ
 ἄλλως πῶς. Πᾶς ἄνθρωπος ἔχων ἀνάγκην τροφῆς, ἐν-
 θυμασίας, κατοικίας καὶ πολλῶν ἄλλων πρὸς συντή-

ρησι καὶ ἀνάπτουσιν ἑαυτοῦ ὀρεῖλαι νὰ ἐργάζεται πρὸς ἀπόκτησιν τούτων, ἵνα μὴ ἐπιβαρύνῃ τοὺς ἄλλους. Ἡ ἐργασία ἵνα ᾖ ἠθικῶς ἐπιτετραμμένη, πρέπει νὰ μὴ ἐξευτελίῃ τὸν ἄνθρωπον, νὰ μὴ ἀντίκηται εἰς τὴν ἠθικὴν, νὰ μὴ μετέρχηται τις αὐτὴν ἀνθηθικῶς, καὶ νὰ μὴ ἐξαντλῇ τὰς δυνάμεις ἡμῶν. Οὐ μόνον δὲ δὲν πρέπει νὰ ἀφαιρῶμεν τὴν περιουσίαν τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ βλάπτωμεν αὐτήν. Δὲν εἶναι δὲ κλέπτῃς μόνος ὁ διὰ τῆς βίας ἢ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἄλλου ἀφαιρῶν τούτου τὴν ιδιοκτησίαν, ἀλλὰ καὶ ὁ μεταχειριζόμενος τὴν ἀπάτην πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὁ χρώμενος μέτροις καὶ σταθμοῖς ψευδέσιν, ἐν γένει ὁ αἰσχροκερδής. Καὶ τὸ μὴ ὑποτίειν τὰ ὀρειλόμενα χρέη πρέπει ὡς κλοπὴ νὰ θεωρῇται. Οὐ μόνον δὲ ὡς πρὸς τὴν ιδιοκτησίαν τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἡμετέραν ιδιοκτησίαν ἰσχύουσιν ἠθικοὶ κανόνες. Οὕτως ἀδικεῖ ἑαυτὸν καὶ τὸν οἶκόν του πᾶς ὁ ἡ φιλάργυρος δεικνύμενος τῇ ἀσωτεύῳ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ. Εἰς τὴν κλοπὴν ἄγουσιν ἡ ἀργία, ἡ ἀσωτεία καὶ ἡ πλεονεξία, ἀπ' αὐτῆς δὲ σώζουσιν ἡ φιλεργία, ἡ ὀλιγάρκεια καὶ ἡ ἀφιλοκέρδεια. Ἡ ἐντολὴ ἀπαγορεύουσα τὴν κλοπὴν καὶ τὴν ἱσμίαν τῆς ιδιοκτησίας τοῦ πλησίον σιωπηλῶς ἐπιβάλλει τὴν φιλανθρωπίαν καὶ εὐποιαν πρὸς πάντας. Τέλεις χριστιανὸς εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις οὐ μόνον δὲν βλάπτει τὸν ἄλλον, ἀλλὰ καὶ εὐεργετεῖ αὐτόν. Ὡς πρὸς τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους εὐεργεσίαν καλὸν νὰ τηρῶνται οἱ ἑξῆς κανόνες. Πρῶτον ἡ εὐεργεσία δὲν πρέπει νὰ γίνεται ἐπὶ βλάβῃ τοῦ εὐεργετουμένου· δεύτερον πρέπει ἐν πρώτοις νὰ ἐκπληρῶμεν τὰ καθήκοντα τῆς δικαιο-

σύνης πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ ἔπειτα νὰ εὐεργετῶμεν ἄλλους (πρῶτον νὰ πληρύνωμεν λ. χ. τὰ χρέη ἡμῶν καὶ ἔπειτα νὰ θέλωμεν νὰ ποιῶμεν γενναίας φιλανθρωπικὰς δωρεάς). Τρίτον ὀφείλομεν νὰ εὐεργετῶμεν πρῶτον τοὺς γονεῖς καὶ οἰκείους, ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς λοιπούς.

§ 67.

Τίς εἶναι ἡ ἐνάτη ἐντολή;

Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῇ.

Ἡ ἐντολὴ αὕτη ἀπαγορεύει τὴν προσβολὴν κατὰ τῆς ὑπολήψεως καὶ τοῦ καλοῦ ὀνόματος τοῦ πλησίον. Τὸ καλὸν ὄνομα εἶναι πολύτιμον κτῆμα, πολυτιμότερον κατὰ τὰς Παροιμίας πλούτου πολλοῦ (Παροιμ. κβ', 1). "Ανευ τῆς ὑπολήψεως ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν δύναται. Οὐδέποτε λοιπὸν εἴτε ἐν τῷ δικαστηρίῳ εἴτε ἐν τῷ καθημερινῷ βίῳ πρέπει νὰ δίδωμεν ψευδῇ κατὰ τοῦ πλησίον μαρτυρίαν. Ἐν γένει δὲ ὀφείλομεν τρία τινὰ νὰ πράττωμεν. 1) Νὰ μὴ λέγῶμεν ποτὲ ψεῦδος. Τὸ ψεῦδος ὑποδηλοῖ πάντοτε δολιότητα πρὸς τὸν πλησίον καὶ κρυφίνειαν· διότι ὅταν δὲν σκοπῶμέν τι κακὸν κατὰ τοῦ ἄλλου, πρὸς τί τότε νὰ ἀποκρύπτωμεν ἀπ' αὐτοῦ τὴν ἀλήθειαν; 2) Νὰ μὴ κατηγορῶμεν τὸν πλησίον φανερώς ἢ κρυφίως, δι' ὑπονοιῶν ἢ ὑπερβολῶν ἢ διὰ διαδόσεων κατ' αὐτοῦ. 3) Νὰ μὴ κρίνωμεν αὐστηρῶς τοὺς ἄλλους, ἀναμιμνησόμενοι, ὅτι καὶ ἡμεῖς ὡς ἄνθρωποι δυνάμεθα νὰ περιπέσωμεν εἰς τὸ αὐτὸ παράπτωμα (Ματθ. ζ'. 1). Ἀς κρίνωμεν δὲ μᾶλλον ἡμᾶς αὐτοὺς αὐστηρῶς. Ὑπὸ τῆς

ἐντολῆς ἐπιτασσόμεθα κατὰ ταῦτα νὰ λέγωμεν πάν-
τατε τὴν ἀλήθειαν, νὰ ἐπαινῶμεν τοὺς ἄλλους προθύ-
μως διὰ τὰς καλὰς αὐτῶν πράξεις, καὶ νὰ κρίνωμεν ἐ-
πισεικῶς αὐτούς.

§ 68.

Τίς εἶναι ἡ δεκάτη ἐντολή;

Οὐκ ἐπιθυμήσεις ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστὶ.

Ἡ ἐντολή ἀπαγορεύει νὰ ἐπιθυμῶμεν νὰ ἀφαιρέ-
σωμεν παρὰ τῶν ἄλλων τὰ αὐτοῖς ἀνήκοντα πράγ-
ματα. Ἡ ἐντολή αὕτη εἶναι συμπλήρωσις τῆς ὀγδόης·
ἐκείνη ἀπαγορεύει τὸ κλέπτειν τὴν περιουσίαν τοῦ ἄλ-
λου, αὕτη καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀφαιρέσεως
παντὸς ἐν γένει πράγματος τῷ πλησίον ἀνήκοντος. Ὁ
θεὸς νομοθέτης ἠθέλησε νὰ ἐκρίζωσῃ τὸ κακὸν τῆς κλο-
πῆς ἀπ' αὐτῆς τῆς ρίζης του. Καθόλου δὲ ἐπιτάσσει
ἡ ἐντολή νὰ πολεμῶμεν πᾶσαν κακὴν ἐπιθυμίαν ἐν
ἡμῖν. Πρέπει νὰ καθαρίσωμεν πρῶτον τὴν πηγὴν, ἐξ
ἧς ἀπορρέουσιν αἱ πράξεις ἡμῶν, δηλ. τὴν καρδίαν,
ἵνα πᾶσαι αἱ πράξεις ἡμῶν ᾖσι ἀγαθαί. Ἀπὸ τῆς πο-
νηρᾶς καρδίας, τῆς πλήρους κακῶν ἐπιθυμιῶν, ἐξέρχον-
ται κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πάντα τὰ κακά, «διαλογισμοὶ
πονηρεῖ, φόνοι, κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι» (Ματθ. ιε', 19).
Τὰς ἐπιθυμίας πρέπει νὰ παριστέλλωμεν καὶ ρυθμιζώ-
μεν, ὥστε νὰ μὴ ἐπικρατῶσι καὶ δεσποζῶσιν αὐταί,
ὅπως συμβαίνει εἰς τὰ κακῆν, ἀλλὰ τὸ λογικὸν καὶ ἡ
συνείδησις ἡμῶν. Τὸ πνεῦμα πρέπει νὰ ἐπικρατῇ τῆς
σαρκός (Ματθ. κς', 41).

Τ Ε Λ Ο Σ.

Βιβλιοθήκη Κεντρικῆς Βιβλιοθήκης Βεροῦνης

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βεροίας

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

KINHTE BIBΛIOΘΗKH BEPOIAS

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

[illegible]

No 3

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

200

ΚΥ

Κυριάκου, Διομήδους

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

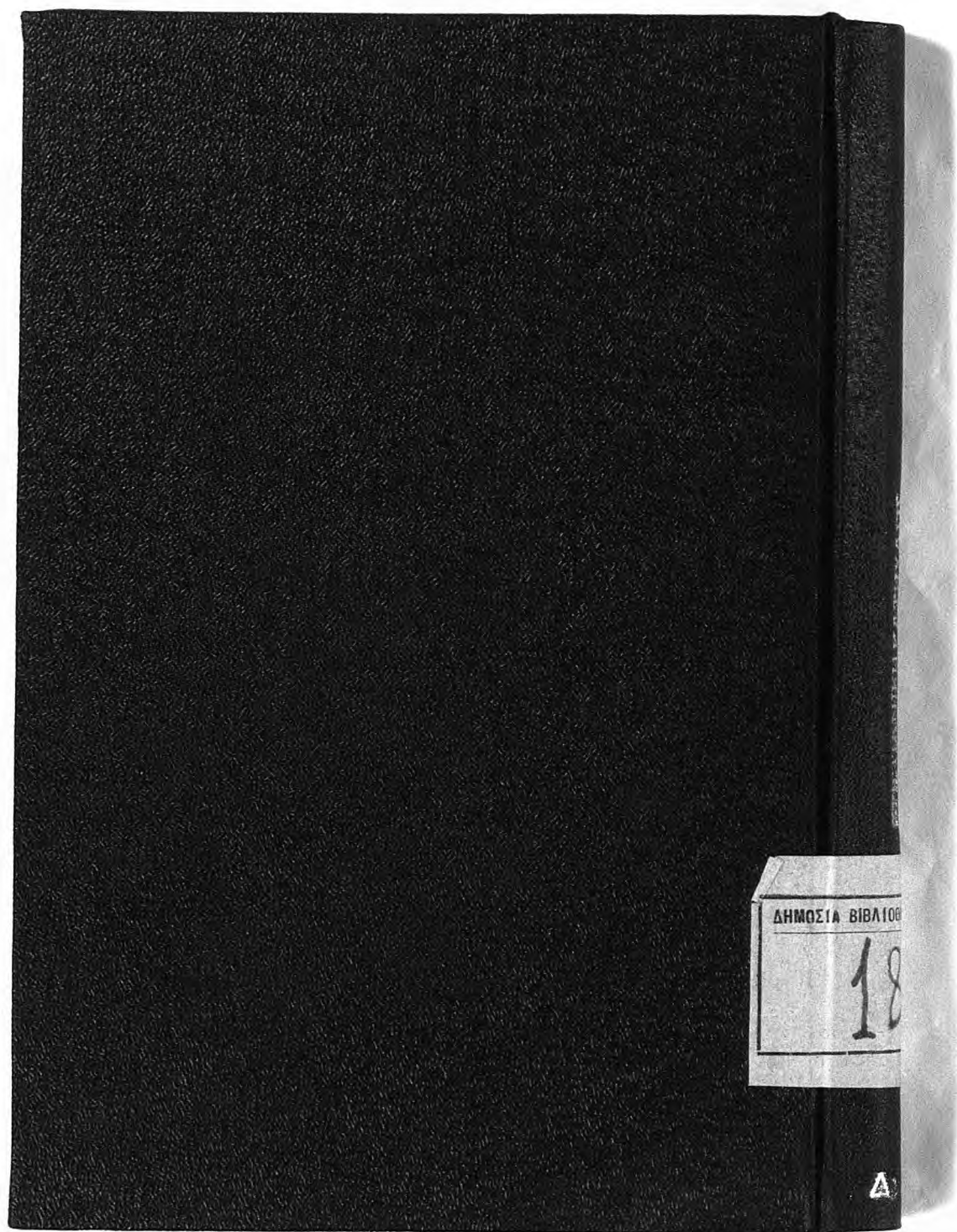
ἀριθ. χρ. 189

Ἡμερομηνία
πιστροφῆς

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΔΗΜΟ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας